

د میدان فرهنگی حوزه

Ketabton.com

محمد ایمل ابراهیم خیل

د کابل پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو خانګه

د میدان فرهنگي حوزه
(د ماستری تېزس)

لیکوال:

محمدایمل ابراهیم خیل

۱۳۹۴ ل کال

د کتاب پښندنه:

د کتاب نوم: د میدان فرهنگي حوزه

ليکوال: محمد ايمل ابراهيم خېل

خپروندی: د افغانستان ملي تحريک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډيزاينګر: ضياء ساپي

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحريک د خپرونو لړ: (۷۲)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

د مطالبو فهرست

سریلیک	مخگنه
سرریزه	۱.....
د موضوع اهمیت او ارزښت	۶.....
د موضوع مخینه	۸.....
د څېړنې مېتود	۱۱.....
لومړۍ - د میدان وردگو ولایت جغرافیاوي موقعیت	۱۳.....
کانونه	۱۴.....
د میدان وردگو ولایت کی د فرهنګی هڅو تاریخی شالید (پس منظر)	۱۵.....
د میدان وردگو ولایت اداري شالید ته لنډه کتنه	۱۶.....
په بېلا بېلو دورو کې د دې ولایت والیان	۱۸.....
دویم - تاریخی ځایونه	۱۹.....
د الغتا لرغونې نښې	۱۹.....
دریم — دودونه او رواجونه	۲۳.....
څلورم - ادبي ، فرهنګي او علمي ټولنې	۳۱.....
پنځم . لیکنیزې ، غږیزې او انځوریزې رسنۍ	۳۷.....
الف: چاپي یا لیکنیزې رسنۍ	۳۷.....
ب: غږیزې رسنۍ:	۴۳.....

- ج: تصویری رسنی ۴۶
- شپږم- د مشاعرې تاریخي پس منظر ته لنډه کتنه ۴۷
- پښتو ادب او مشاعرې: ۴۹
- د پښتو مراکز او مشاعرې: ۵۷
- منې گل د لومړنۍ مشاعرې راپورتاژ ۶۸
- اووم- ادبي ، فرهنگي او علمي چاپ شوي اثار ۷۴
- اتم- د میدان سیمې ادبي او فرهنگي فعالین ۹۱
- مناقشه ۱۵۹
- پایله ۱۶۱
- پای پایله ۱۶۴
- وړاندیزونه ۱۶۷
- ماخذونه ۱۷۳

د سر خبرې

هر پوهنيز چوکات او اکاډميکه موسسه ځان ته ځانگړې ځانگړنې او مقررات لري ، زده کوونکي او محصل ته بويه ، چې دا لايحه او مقررات په پام کې ونيسي او د همغې پر بنسټ پر مخ ولاړ شي ، خو په ټوليزه توگه بيا يوه نړيواله قاعده لري ، چې کابو په ټولو هېوادونو کې يو ډول ده ، البته کېدای شي چې د کار په روشونو کې يې بدلون وي ، خو په ټوليزه توگه نړيوال مېتودونه په ټولو علمي او اکاډميکو موسسو کې يو شي دي .

هر کله چې محصل له پوهنتون څخه فارغ شي ، د مونوگراف په نوم يوه رساله ليکي ، چې له معمول سره سم زياته تحقيقي بڼه نه لري ، له هغه وروسته که يو څوک غواړي په اړونده څانگه کې زيات معلومات ترلاسه کړي ، متخصص شي ، نو بايد د ماسترۍ تر نوم لاندې پروگرام کې برخه واخلي ، تر فراغت وروسته بايد يوه تحقيقي رساله ، چې تېزس ورته ويل کيږي ، وليکي .

کله چې مور د ماسترۍ زده کړو په اخري سمسټر کې و ، نو هر محصل هڅه کوله ، ترڅو د څېړنې لپاره يوه موضوع ځان ته غوره کړي . ما هم دغه سوچونه کول ، ترڅو داسې يوه موضوع غوره کړم ، چې هم نوښت ولري ، د ټولنې لپاره اغېزمنه ، په زړه پورې او گټوره وي ، ترڅو د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي په ياده موضوع کې پلټنه وکړي ، يو څرک لگېدلی وي .

کله چې ما غوښتل (د ميدان وردگو فرهنگي حوزې) تر عنوان لاندې موضوع ځان ته غوره کړم ، له کران استاد څېړنپوه زلمي هېوادمل سره مې دغه موضوع شريکه کړه ، هغه سمدلاسه راته وويل: "خپله غوښتنليک زړ تر زړه د ماسترۍ بورد ته وسپاره ، چې ډېره بڼه او نوې موضوع ډې غوره کړي ده" .

د غوښتنليک له سپارلو څو ورځې وروسته د ژبو او ابياتو پوهنځي مشر پوهندوی عبدالکبير نظامي راته وويل ، چې ستا موضوع تاييد شوې ، خو په لږ بدلون سره چې ته يوازې د ميدان پر فرهنگي حوزه کار وکړه او د وردگو حوزه ستا اړونده نه ده . بيا يې راغبرگه کړه ، چې کولی شې خپل کار پيل کړي .

په دغه وخت کې مې له لارښود استاد پوهنوال محمدرفيق رفيق سره هم سلا وکړه ، په ډېر ورين تندي يې زما غوښتنه ومنله او د موضوع په هکله يې څه ناڅه لومړني معلومات راکړل ، چې له کوم ځای څخه يې شروع وکړم . نو د موضوع په اړه مې خپل کار له هغو ليکوالو څخه پيل کړ ، کوم چې له هېواده بهر اوسېږي ، خو دغه کار زما لپاره ډېر ستونزمن و ، ځکه چې ځيني وخت له داسې اشخاصو سره هم مخامخ شوي يم ، چې د خپل ورور پته او د تيليفون شمېره يې هم نه درلودله ، خو بيا هم هرکله که يو څوک وغواړي ، نو ډېر ناممکن هم شوني کولی شي ، خو چې څه له صبر څخه کار واخلي او خپل هوډ له لاسه ور نه کړي ، بيا د ژوند له ستونزو سره مبارزه کولی شي او هم خپل هدف لاس ته راوړلی شي .

په هر صورت ما هم خپل کار له ملگرو سره له اړيکو نيولو او له ډېرو مندو ترو ، له زياتو دروازو ټکولو څخه وروسته مې کار پيل کړ ، چې دادی تر دغه ځای پورې مې ورساوه . ښايي زما دغه څېړنه نيمکړتياوې ولري ، خو ويلى شم چې زما دغه گام به د نورو لپاره د رڼا يو څرک شي ، هغوی به په کې مشعلونه او ډېوې بلې کړي او خپله ټولنه په ځانگړې توگه ميدان مېشت به له تورتم حالت څخه د روښاننيا په لور وهڅوم .

وراندې تردې چې خپلو خبرو ته د پای نکی کېږدم ، اړینه بولم ، له هغو ټولو درنو استادانو او ملګرو څخه د زړه له کومې مننه وکړم ، چې د دې اثر په لیکلو کې یې په یو ډول نه یو ډول ماته د مرستې لاس را اوږد کړی او زه یې د خپلو نیکو اخلاقو مندوی کړی يم .

په سر کې له خپل درانه لارښود استاد پوهنوال مُجذرفیق رفیق څخه مننه کوم ، چې د دې پروژې پاڼه ، پاڼه او کرښه کرښه یې لوستې او هره برخه کې یې راته ښې علمي او څېړنیزې لارښوونې کړې دي . سره له دې چې ما به د کار په جریان کې ډېرې پوښتنې کولې او ټېلفونونه مې ورته کول ، خو ده به په خندا او نرمۍ سره لارښوونې راته کولې ، چې زه یې د احسان او مننې لپاره الفاظ نه لرم .

- له څېړنوال سیدمحي الدين هاشمي څخه مننه کوم ، چې وخت ناوخت یې راسره د کتابونو د راګولو مرسته کړې او هر وخت به یې را ته زما د مطلوبو لیکوالو په اړه معلومات او پټې راګولې .
- د څېړندوی مُجذاصف احمدزي کور دې ودان وي ، چې له ما سره یې د دغه تېزس د ایدېټ او تصحیح په برخه کې له حده زیاته مرسته کړې ده .
- له څېړندوی سیدنظیم سیدي څخه یوه نړۍ مننه کوم ، چې خپله ښه سلاح او مشوره یې له ما سره شریکه کړه .
- د میدان وردګو ولایت مقام له پخواني ویاند ښاغلي ادم خان سیرت څخه یوه نړۍ مننه کوم ، چې له ما سره یې د موادو په هکله نه هېرودونکې مرستې کړې .
- له شاعر او لیکوال همت الله امین زي څخه مننه کوم ، چې له ما سره یې د لیکوالو او شاعرانو په برخه کې د مرستې لاس راغځولی دی .

په پای کې له استاد شرف الدين عظیمي ، فیض الله تراب ، ډاکټر ایمل موحد ، ډګروال مُجذحکیم ، مُجذذاکر ذکي ، لینا شریفی ، وحیدې ښکلې او له ټولو هغو درنو استادانو او یارانو څخه غرونه غرونه مننه ، چې په یوه ښه نه یوه ښه یې له ما سره د دې څېړنیز کار په بشپړتیا کې مرسته کړې او زه یې یوازې نه يم پرېښی ، د ټولو دې کور ودان وي او سوکاله ژوند دې ولري .

په پای کې باید دا یادونه هم وکړم ، چې ما د امکان تر بریده کوښښ کړی چې د میدان فرهنگي حوزې لیکوالان او شاعران معرفي کړم ، خو له زیاتو هڅو سره سره بیا هم که له ما څخه د ځینو هغو یادونه پاتې شوې وي ، له ټولو ښښه غواړم او له لوستونکو هيله لرم ، که د کوم لیکوال یا شاعر په اړه معلومات ورسره وي ، له ما سره دې یې شریک کړي او په دې برخه کې دې له ما څخه خپلې معنوي مرستې ونه سپموي ، خو په راتلونکي کې ورته پام وکړم .

په درنښت

مُجذ ایمل ابراهیم خېل

لنډيز

په میدان ښار کې د اوسني تاوده او چټک ادبي يون پيل په افغانستان کې د اوسنيو مثبتو سياسي بدلونونو وړ اخوا د طالبانو د واکمنۍ پر مهال شوی دی، خو په اوسنيو انتقالي او انتخابي دورو کې يې د پام وړ وده او پرمختګ کړی دی.

په افغانستان کې د اوسني اسلامي انتقالي دولت له راتګ وړاندې د طالبانو د واکمنۍ پر مهال د پېښور، کابل، ننګرهار، لويې پکتيا، کندهار او نورو پښتنو سيمو له ليکوالو او فرهنگيانو سره د میدان ښار د يو شمېر ادبي او فرهنگي مخورو اړيکې، راشه درشه او سلا مشورې، د دې لامل شوي، خو د دغې سيمې نوي او ځوان لوستي نسل ته فرهنگي او ادبي توکي او اثار او همداراز په دې برخه کې قوي روحیه او علاقه ولېږدېږي.

د مني گل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره په ۱۳۷۸ هجري لمريز کې د میدان وردگو ولايت د چک په ولسوالۍ کې د يو شمېر هېوادپالو ځوانانو په نوښت د هغه د بنسټ ډبره ايښودل شوې ده، هر کال د دې ولايت په مختلفو سيمو کې جوړېږي. د مني گل مشاعره چې نوم يې د منو د ښوونو او د سيمې له ښکلا سره نه بېلېدونکې تړاو لري چې د دې ولايت د سمسورې سيمې او ښکلاوو څرګندونه کوي، شاعران، اديبان، ليکوالان او پوهان بيا د قلم په ژبه د دې ښايستونو بن ته نوی رنگ ورکوي.

د مني گل مشاعره د وخت په تېرېدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له کچې څخه د ولايت مرکز ته د فرهنگپال شخصيت ښاغلی عبدالجبار نعمی د واکمنۍ په مهال او له هغه وروسته د ولايت له سطحي څخه د هېواد او سيمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ، چې د هېواد له ګوټ ګوټ څخه د سړ کال مشاعرې ته د زرګونو ليکوالانو، شاعرانو، اديبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصلينو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزګرانو او عامو وګړو سربېره د نړيوالې ټولنې ځينو استازو راتګ د دې ادعا د غوره ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د مني گل مشاعرې اوسمهال يوه روښانه بين الافغاني بڼه خپله کړې ده، چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د مني گل ټولو لارويانو، د میدان وردگو د ولايت اوسېدونکو، د ولايت حکومتي چارواکو او ټول افغان ولس ته د زړه له کومې مبارکې وايو.

په میدان ښار کې د مشاعرو جوړېدل، د ولايت مقام له خوا د يو شمېر کتابونو چاپول، د خالد بن وليد ادبي ټولنې رامنځته کېدل، د ډاکټر عبدالوکيل د فرهنگي ټولنې جوړېدل، عامه کالري، د مطبعې او عامه کتابتون جوړېدل، د دولتي راډيو د خپرونو پيل، همدا شان د میدان وردگو ولايت مقام د هغه مهال د اطلاعاتو او کلتور رياست له خوا د وېښ په نوم د يوې ټولنيزې، ادبي او علمي مجلې خپرېدل او هم د ولايت د مقام رياست له خوا د میدان وردگو مېشتو شاعرانو او ليکوالو راغونډونه او هڅونه، هغه څه دي چې په ياده سيمه کې د اسلامي انتقالي دولت له پيل سره سم، رامنځته شوي او ترسره شوي دي.

له دې مهاله راوړوسته په اوسنيو انتقالي او انتخابي دورو کې چې نږدې يوه لسيزه موده راجاچېږي، په نوموړې سيمه کې په تدريجي توګه د چاپي، غږيزو او تصويري رسنيو، ادبي- فرهنگي- علمي ټولنو او غونډو، چاپي اثارو او همداراز ادبي- فرهنگي، سياسي، مشاعرو جوړېدل، اشخاصو او فعاليتونو ډېرښت، ښه والی او وده موندلې ده او د پرمختګ په حال کې وړاندې ځي.

دا مهال په ياده سيمه کې د ميدان پر سيمه ييز ټلويزيون او د تجلا پر شخصي ټلويزيون سربېره ، چې خپروني يې په ولايت کې رڼې ليدل کېږي ، د افغانستان د ملي ټلويزيون ، شمشاد ، آريانا او کابل نيوز ټلويزيونونو سيمه ييزې دستگاوي هم فعاليت کوي. همدا شان د ميدان وردگو د دولتي راډيو په گډون ، د تجلا غږ ، ځوان غږ ، ديوې او سولې پيغام ، پرون او د ميوند غږ په نوم شخصي راډيوگانې هم په ورځنۍ توگه په زړه پورې خپرونې لري.

په دغې سيمه کې په ليکنۍ او چاپي برخه کې هم د ميدان وردگو د دولتي مجلې بدلون ، د پوهنې رياست ښوونيزې مجلې ، عهد خپلواکې مجلې ، د شورا ورځپاڼې او له پنځه ويشتو څخه د زياتو اونيزو او مهالنيزو جريدو يادونه کولای شو.

دا چې اوسمهال په دې سيمه کې کومه چاپي مطبعه موجوده نه ده ، نو د چاپي اثارو او مجلو چاپ د کابل ښار په خصوصي مطبعو کې پر مخ وړل کېږي.

همدا شان اوس دغې سيمې د ټولنو په جوړېدو کې هم د پام وړ پرمختگ کړی دی ، چې د ميدان ځوانانو ادبي ټولنه ، د وکيل نورعلم خان د فرهنگيانو خپلواکه فرهنگي ټولنه ، د علم کاروان کلتوري ټولنه ، د خالد بن وليد خپلواکه فرهنگي ټولنه ، د افغان سيد جمال الدين علمي مرکز په جلابړز ولسوالۍ کې او يو شمېر نورې يې د مهمو ټولنو په توگه يادولی شو.

همداراز په دې سيمه کې اوس له لوی مرکزي کتابتون سربېره ، چې د لس زرو ټوکو په شاوخوا کې د بېلابېلو کتابونو لرونکی دی ، د ميدان ښار اړوندو ښوونځيو ترڅنګ د ولسواليو په ښوونځيو او ادبي ټولنو کې هم په لسگونو کتابتونونه شته ، چې شتون يې ډېری ځوانان د کتاب لوستنې او مطالعې ته هڅولي دي.

د يادونې وړ ده ، چې په دې وروستيو کې په ميدان ښار کې پر نورو ادبي ، فرهنگي او ژورنالستيکو لاسته راوړنو سربېره د تاريخي اثارو يو موزيم هم جوړ شوی ، چې په لسگونو اثار په کې د خلکو په همکارۍ ځای پر ځای شوي دي او هره ورځ په لسگونو کسان ورڅخه په پوره لېوالتيا ليدنه کوي. نوموړی موزيم د اسلامي ټوکو ، لرغونو ټوکو ، د سيمې د پخوانيو کارول شوو ټوکو او لاسي صنايعو د څلورو جلابړو برخو لرونکی او د لرغونو زمانو په تاريخي او کلتوري ميراث پورې تړاو لري. همدارنګه يوه عامه کالري هم شتون لري ، چې د مولوي عبدالرب په نوم شهرت لري ، په لسگونو ډول ، ډول قلمې او انځوريز اثار د دغه ولايت له اړوندو سيمو څخه راټول شوي او په کې خوندي شوي دي.

د ميدان وردگو فرهنگپال خلک همداراز د سينما او تياتر په برخه کې هم له چا کم نه دي ، دغه سيمه زيات شمېر ممثلين لري ، اوس په کې دوه تياترونه چې يو يې دولتي او بل يې په نادولتي توگه فعاليت کوي ، شتون لري.

په دې وروستيو کې چې د افغانستان د ۲۹ ولايتونو د ممثلينو گډ فيسټيوال جوړ شوی و ، ميدان وردگو په کې پنځم مقام ترلاسه کړ.

په دغې سيمه کې د علم او پوهې په برخه کې هم ډېر څه شوي دي ، د ميدان وردگو پر دولتي دارالمعلمين سربېره ، چې په عصري وسايلو او نوې ټکنالوژۍ سمبال دی ، يو شخصي پوهنتون هم جوړ شوي

دي ، چې په لس گونو محصلين په كې په زده كړو بوخت دي او د تكړه مسلکي استادانو له خوا يې تدریسي چارې پرمخ وړل كېږي. د يادوني وړ ده ، چې د دې ولايت له پاره به په راتلونكې كال (۱۳۹۳ لمريز) يو دولتي پوهنتون هم په كار پيل وكړي.

په دې سربېره په ټوليزه توگه په دغې سيمه كې اوسمهال د بېلابېلو ژبو او معلوماتي ټكنالوژۍ او نورو مسلکي كورسونو او مركزونو ترڅنګ د عبدالله عزام په نوم درالعلوم ، د حضرت ابوبكر الصديق دارالعلوم ، د داکتر عبدالوكيل كرنې عالي انستيتوت ، د چك د برېښنا انستيتوت ، اداري او سوداگرۍ انستيتوت ، شپږ تخنيکي لېسې ، ۱۶ لويې رسمي ديني مدرسې ، پنځه دارالحفاظونه ، ۱۰۳ عالي لېسې ، ۹۷ متوسطه ښوونځي ، ۱۴۱ لومړني ښوونځي شتون لري ، چې په سلگونو زده كوونكي په كې په زده كړو بوخت دي.

په دغې سيمه كې اوس د شاعرانو او ليكوالو شمېر په حيرانوونكې توگه زيات شوی او د لا ډېرېدو په حال كې دی. د دغو ليكوالو له خوا په اړونده سيمه كې په لسگونو بېلابېل ادبي ، فرهنگي او ټولنيز اثار ليکل شوي ، چې يو شمېر يې د نورو له خوا او ډېر شمېر يې د ليكوالو په شخصي مالي لگښت چاپ شوي دي.

د دغو ليكوالو له خوا په زړه پورې او گټورې ادبي او فرهنگي ناستې او مشاعرې جوړېږي. د يادولو ده ، چې په دې وروستيو كې د ميدان وردگو د مېشتو ليكوالو او فرهنگيانو له خوا وخت ناوخته پر ازادو مشاعرو سربېره د پښتو د ادبي او فرهنگي ډگر د پراختيا په موخه په ياد سيمه كې هر كال د مني گل په نوم يوه ستره مشاعره جوړېږي ، چې له هېواد سربېره د پښتونخوا سيمو شاعران او ليكوال هم په كې گډون كوي او د مني گل په اړه په كې خپلې ترتيب كړې مقالې ، شعرونه او ليكنې حاضرينو ته وړاندې كوي. همدا رنگه هر كال يو زيات شمېر كتابونه په هم دغه وياړ د چاپ په گانه سمبالېږي چې دا خورا لوی فرهنگي خدمت دی.

د پايلې په توگه بايد ووايو ، چې پورتنۍ يادې شوې برخې هغه څه دي ، چې مور يې د دغې سيمې د ادبي او فرهنگي حالت د څېړنې په برخه كې اړين گڼو او د دې كتاب د بحث او څېړنې عمده موضوع ده ، چې په راتلونكو برخو كې به په تفصيل سره ورباندې خبرې وشي.

د مطالبو فهرست

ســـــــــــــــــرليک	مخگـــــــــــــــــه
د سر خبرې.....	۱.....
لنډيز.....	ج.....
سريزه.....	۱.....
د موضوع اهميت او ارزښت.....	۶.....
د موضوع مخينه.....	۸.....
د څېړنې مېتود.....	۱۱.....
لومړۍ-د ميدان وردگو ولايت جغرافياوي موقعيت.....	۱۳.....
کانونه.....	۱۴.....
د ميدان وردگو ولايت کې د فرهنگي هڅو تاريخي شاليد (پس منظر).....	۱۴.....
د ميدان وردگو ولايت اداري شاليد ته لنډه کتنه.....	۱۵.....
په بېلا بېلو دورو کې د دې ولايت واليان.....	۱۷.....
دويم- تاريخي ځايونه.....	۱۸.....
د الفتا لرغونې نښې.....	۱۸.....
درېم - دودونه او رواجونه.....	۲۲.....
څلورم- ادبي ، فرهنگي او علمي ټولني.....	۲۹.....

- ۳۵..... پنځم . ليکنيزې ، غريزې او انځوريزې رسنۍ.
- ۳۵..... الف: چاپي يا ليکنيزې رسنۍ.
- ۴۰..... ب: غريزې رسنۍ:
- ۴۲..... ج: تصويري رسنۍ.
- ۴۳..... شپږم- د مشاعرې تاريخي پس منظر ته لنډه کتنه.
- ۴۵..... پښتو ادب او مشاعرې:
- ۵۲..... د پښتو مراکز او مشاعرې:
- ۶۱..... مني گل د لومړنۍ مشاعرې راپورتاژ.
- ۶۷..... اووم- ادبي ، فرهنگي او علمي چاپ شوي اثار.
- ۸۳..... اتم- د ميدان سيمې ادبي او فرهنگي فعالين.
- ۱۴۴..... مناقشه.
- ۱۴۵..... پايله.
- ۱۴۸..... پای پايله.
- ۱۵۰..... وړاندیزونه.
- ۱۵۵..... ماخذونه

سریزه

د یوې ټولنې ژبه، ادب او فرهنگ د خپلې ټولنیزې دندې او چارې پر اساس تروني (اتفاقي) پدیدې بلل کیږي، چې د انساني ټولنې له ټولنیز بهیر سره سم او هممهاله بشپړتیا مومي او همداراز یې پرمختګ، په شاتوب او څرنګوالي هم د ټولنې اړوند پري.

په همدې توګه کلتور، فرهنگ، شعر، ادب او هنر هم د یوې ټولنې د ټولنیزې او ژبنۍ برخو په لوړتیا او پراختیا کې مهم او مرکزي رول لري. کلتور او ژبه هم د یوې اړینې انساني پدیدې په توګه د یوې ټولنې د فرهنگ د پایښت سټه ده.

په عین حال کې د همدې فرهنگ، ادب او ژبې پیاوړتیا او پرمختیا د یوې ټولنې د وګړو او اشخاصو د کار، زیار او فعالیتونو په پایله کې منځ ته راځي. نو ویلی شو چې د ټولنې د فرهنگي وګړو او اشخاصو د کار، زیار او کړنو پېژندنه، راتولونه، ارزونه او ثبت هغه څه دي، چې د یوې ټولنې په پېژندنه، فرهنگي او تاریخي خواوو په څېړنه کې له مویر سره مرسته کوي. د هرې ټولنې ادبي، فرهنگي، سیاسي، علمي شخصیتونه او څېرې حقوق لري، چې د همغې ټولنې د ادب او فرهنگ په راتلونکو جریانونو کې یې نوم او کاري خاطرې ژوندۍ واوسي او ټولنې ور څخه خبرې شي.

همدې اړتیا او موخې ته په پام سره مو وپتېيله، چې د میدان د فرهنگپالې او ادبپالې سیمې پر پخواني او اوسني ادبي- فرهنگي حالت یو ځانګړی تحقیقي اثر وکښل شي، خو د دغې سیمې جغرافیاوي موقعیت، کلتور، دود او دستور، ادبي او هنري پدیدو، فرهنگي جریانونو، مشاعرو او اثارو په هکله د معلوماتو د لاسته راوړنې په برخه کې رڼا واچول شي، ځکه په دې برخه کې تر اوسه لومړنی ګام هم نه دی اخیستل شوی.

د دغې موضوع د څېړنې په موخه مو د میدان سیمه د دوو لاملونو پر اساس غوره کړه؛ لومړی دا چې هر هغه چا چې په دغې سیمه کې یې د ادب او فرهنگ اوسنی او پخوانی حالت له نږدې څخه څارلی وي، نو ویلی شي، چې په نړۍ کې به داسې ډېرې لږ جغرافیوي محدودې او ټولنې وي، چې په داسې لږه موده کې یې دومره ډېرې علمي، فرهنگي، ادبي او ژورنالستیکي لاسته راوړنې لرلې وي.

دوهم دليل دا دی، چې په دغې سيمه کې زياتره فرهنگي او ادبي کار د تخليق په برخه کې شوی او که په څېړنيزه برخه کې څه شوي هم دي، ډېر لږ او متفرقه بڼه لري.

نو په همدې اساس د خپل لارښود استاد پوهنوال محمدرفيق رفيق له لارښوونې سره سم مې وغوښتل د يادې سيمې د پخواني او روان فرهنگي بهير د عمومي حالت، جغرافيوې جوړښت، دود دستور، تاريخي سيمو، مشاعرو، رسنيو، ټولنو، اثارو او اشخاصو په اړه په څو جلا برخو کې تر خپله وسه اړين معلومات راغونډ او لوستونکو ته وړاندې کړم.

په ميدان ښار کې د اوسني تاوده او چټک ادبي يون پيل په افغانستان کې د اوسنيو مېشتو سياسي بدلونونو وړ اخوا د طالبانو د واکمنۍ پر مهال شوی دی، خو په اوسنيو انتقالې او انتخابي دورو کې يې د پام وړ وده او پرمختگ کړی دی.

په افغانستان کې د اوسني اسلامي انتقالې دولت له راتگ وړاندې د طالبانو د واکمنۍ پر مهال د پېښور، کابل، ننگرهار، لويې پکتيا، کندهار او نورو پښتنو سيمو له ليکوالو او فرهنگيانو سره د ميدان ښار د يو شمېر ادبي او فرهنگي مخورو اړيکې، راشه درشه او سلا مشورې، د دې لامل شوي، څو د دغې سيمې نوي او ځوان لوستي نسل ته فرهنگي او ادبي توکي او اثار او همداراز په دې برخه کې قوي روحيه او علاقه وليرد پري.

په ميدان ښار کې د مشاعرو جوړېدل، د ولايت مقام له خوا د يو شمېر کتابونو چاپول، د خالد بن وليد ادبي ټولنې رامنځته کېدل، د ډاکټر عبدالوکيل د فرهنگي ټولنې جوړېدل، عامه گالري، د مطبعې او عامه کتابتون جوړېدل، د دولتي راډيو د خپرونو پيل، همدا شان د ميدان وردگو ولايت مقام د هغه مهال د اطلاعاتو او کلتور رياست له خوا د وېښ په نوم د يوې ټولنيزې، ادبي او علمي مجلې خپرېدل او هم د ولايت د مقام رياست له خوا د ميدان وردگو مېشتو شاعرانو او ليکوالو راغونډونه او

هڅونه، هغه څه دي چې په ياده سيمه کې د اسلامي انتقالي دولت له پيل سره سم، رامنځته شوي او ترسره شوي دي.

له دې مهاله راوروسته په اوسنيو انتقالي او انتخابي دورو کې چې نږدې يوه لسيزه موده راچاپېروي، په نوموړې سيمه کې په تدريجي توگه د چاپي، غږيزو او تصويري رسنيو، ادبي- فرهنگي- علمي ټولنو او غونډو، چاپي اثارو او همداراز ادبي- فرهنگي، سياسي، مشاعرو جوړېدل، اشخاصو او فعاليتونو ډېرښت، ښه والی او وده موندلې ده او د پرمختگ په حال کې وړاندې ځي.

دا مهال په ياده سيمه کې د ميدان پر سيمه ييز ټلويزيون او د تجلا پر شخصي ټلويزيون سربېره، چې خپرونې يې په ټول ولايت کې رڼې ليدل کېږي، د افغانستان د ملي ټلويزيون، شمشاد، آريانا او کابل نيوز ټلويزيونونو سيمه ييزې دستگاوي هم فعاليت کوي. همدا شان د ميدان وردگو د دولتي راډيو په گډون، د تجلا غږ، ځوان غږ، ډيوې او سولې پيغام، پرون او د ميوند غږ په نوم شخصي راډيوگانې هم په ورځني توگه په زړه پورې خپرونې لري.

په دغې سيمه کې په ليکنی او چاپي برخه کې هم د ميدان وردگو د دولتي مجلې بدلون، د پوهنې رياست ښوونيزې مجلې، عهد خپلواکې مجلې، د شورا ورځپاڼې او له پنځه ويشو څخه د زياتو اونيزو او مهالنيو جريدو يادونه کولای شو.

دا چې اوسمهال په دې سيمه کې کومه چاپي مطبعه موجود نه ده، نو د چاپي اثارو او مجلو چاپ د کابل ښار په خصوصي مطبعو کې پر مخ وړل کېږي.

همدا شان اوس دغې سيمې د ټولنو په جوړېدو کې هم د پام وړ پرمختگ کړی دی، چې د ميدان ځوانانو ادبي ټولنه، د وکيل نورعلم خان د فرهنگيانو خپلواکه فرهنگي ټولنه، د علم کاروان کلتوري ټولنه، د خالد بن وليد خپلواکه فرهنگي ټولنه، د افغان سيد جمال الدين علمي مرکز په جلابز ولسوالۍ کې او يو شمېر نورې يې د مهمو ټولنو په توگه يادولی شو.

همداراز په دې سیمه کې اوس له لوی مرکزي کتابتون سربره، چې د لس زرو ټوکو په شاوخوا کې د بېلابېلو کتابونو لرونکی دی، د میدان ښار اړوندو ښوونځیو ترڅنګ د ولسوالیو په ښوونځیو او ادبي ټولنو کې هم په ل رز سګونو کتابتونونه شته، چې شتون یې ډېری ځوانان د کتاب لوستنې او مطالعې ته هڅولي دي.

د یادونې وړ ده، چې په دې وروستیو کې په میدان ښار کې پر نورو ادبي، فرهنگي او ژورنالستيکو لاسته راوړنو سربره د تاریخي اثارو یو موزیم هم جوړ شوی، چې په لسګونو اثار په کې د خلکو په همکارۍ ځای پر ځای شوي دي او هره ورځ په لسګونو کسان ورڅخه په پوره لېوالتیا لیدنه کوي. نوموړی موزیم د اسلامي ټوکو، لرغونو ټوکو، د سیمې د پخوانیو کارول شوو ټوکو او لاسي صنایعو د څلورو جلا جلا برخو لرونکی او د لرغونو زمانو په تاریخي او کلتوري میراث پورې تړاو لري. همدارنګه یوه عامه ګالري هم شتون لري، چې د مولوي عبدالرب په نوم شهرت لري، په لسګونو ډول، ډول قلمې او انځوریز اثار د دغه ولایت له اړوندو سیمو څخه راټول شوي او په کې خوندي شوي دي.

د میدان وردګو فرهنگپال خلک همداراز د سینما او تياتر په برخه کې هم له چا کم نه دي، دغه سیمه زیات شمېر ممثلین لري، اوس په کې دوه تياترونه چې یو یې دولتي او بل یې په نادولتي توګه فعالیت کوي، شتون لري.

په دې وروستیو کې چې د افغانستان د ۲۹ ولایتونو د ممثلینو ګډ فیسټیوال جوړ شوی و، میدان وردګو په کې پنځم مقام ترلاسه کړ.

په دغې سیمه کې د علم او پوهې په برخه کې هم ډېر څه شوي دي، د میدان وردګو پر دولتي دارالمعلمین سربره، چې په عصري وسایلو او نوې ټکنالوژۍ سمبال دی، دوه نور شخصي پوهنتونونه هم جوړ شوي دي، چې په زرګونو محصلین په کې په زده کړو بوخت دي او د تکړه مسلکي استادانو له خوا یې تدریسي چارې پرمخ وړل کېږي. د یادونې وړ ده، چې د دې ولایت له پاره سربکال (۱۳۹۲مريز) یو دولتي پوهنتون هم په کار پیل وکړي.

په دې سربېره په ټوليزه توگه په دغې سيمه کې اوسمهال د بېلابېلو ژبو او معلوماتي ټکنالوژۍ او نورو مسلکي کورسونو او مرکزونو ترڅنگ د عبدالله عزام په نوم درالعلوم، د حضرت ابوبکر الصديق دارالعلوم، د عبدالوکیل کرنې عالي انسټيټوټ، د چک د برېښنا انسټيټوټ، اداري او سوداگرۍ انسټيټوټ، شپږ تخنیکي لېسې، ۱۶ لويې رسمي ديني مدرسې، پنځه دارالحفاظونه، ۱۰۳ عالي لېسې، ۹۷ متوسطه ښوونځي، ۱۴۱ لومړني ښوونځي شتون لري، چې په سلگونو زره زده کوونکي په کې په زده کړو بوخت دي.

په دغې سيمه کې اوس د شاعرانو او ليکوالو شمېر په حيرانوونکې توگه زيات شوی او د لا ډېرېدو په حال کې دی. د دغو ليکوالو له خوا په اړونده سيمه کې په لسگونو بېلابېل ادبي، فرهنگي او ټولنيز اثار ليکل شوي، چې يو شمېر يې د نورو له خوا او ډېر شمېر يې د ليکوالو په شخصي مالي لگښت چاپ شوي دي.

د دغو ليکوالو له خوا په زړه پورې او گټورې ادبي او فرهنگي ناستې او مشاعرې جوړېږي. د يادولو وړه، چې په دې وروستيو کې د ميدان وردگو د مېشتو ليکوالو او فرهنگيانو له خوا وخت ناوخته پر ازادو مشاعرو سربېره د پښتو د ادبي او فرهنگي ډگر د پراختيا په موخه په ياد سيمه کې هر کال د مېي کال په نوم يوه ستره مشاعره جوړېږي، چې له هېواد سربېره د پښتونخوا سيمو شاعران او ليکوال هم په کې گډون کوي او د مېي کال په اړه په کې خپلې ترتيب کړې مقالې، شعرونه او ليکنې حاضرینو ته وړاندې کوي. همدا رنگه هر کال يو زيات شمېر کتابونه په هم دغه وياړ د چاپ په گډه سمبالېږي چې دا خورا لوی فرهنگي خدمت دی.

د پايلې په توگه بايد ووايو، چې پورتنۍ يادې شوې برخې هغه څه دي، چې مور يې د دغې سيمې د ادبي او فرهنگي حالت د څېړنې په برخه کې اړين گټو او د دې کتاب د بحث او څېړنې عمده موضوع ده، چې په راتلونکو برخو کې به په تفصيل سره ورباندې خبرې وشي.

د موضوع اهمیت او ارزښت

په لیکنه کې زما اساسی هدف د تیزس لیکنه او ماسټری د پروګرام د پای لیکنه ده، چې ټولې او مسلک خاوندانو ته د یوه داسې اثر پر ځای پریښودل دي چې را تلونکی نسلونه ورڅخه څه نا څه ګټه پورته کړي او بله هدف دادي چې داسې موضوع انتخاب کړم چې نوې وي او چا لږ کار ور باندي کړی وي، ځکه داسې موضوعګانې تل د توجو محراق وي، خو ستونزه یې په دې کې وي چې د کار مواد یې ډیر تیت او پرک وه او د لیکلو بېلا بېلو میتودونو ته اړتیا لیدل کیږي حتی له کتابخانې میتود چې باید نه وی کار ولی شوی ویلی چې دا موضوع په ساحوی میتود پورې اړوندیږی خو د ځینو ستونزو له امله ور څخه بنایسته ډیر کار اخستل شوی دي.

دا لیکنه چې د میدان ښار فرهنگي حوزه نومیږي ددې د غې سیمی جغرافیاوای موقیعت تاریخې سیمې ، دودونه او رواجونه ، کلتور، ادبي، فرهنگي او علمي ټولنې، لیکنیزې، غریزې او انځوریزې رسنۍ، د منې گل مشاعره او دهغې مثبتې اغیزی په دغه سیمې باندي، ادبي، فرهنگي او علمي چاپ شوي اثار او د میدان سیمې ادبي او فرهنگي فعالین موضوعگانو په هکله معلومات را غونډ شوی دي.

دا لیکنه یوه فرهنگي لیکنه ده او هدف په کې دادي چې ددغې سیمې په هکله لوستونکو ته لومړنی معلومات ورکړل شي .

دمیدان فرهنگي حوزه د یوه ځانګړی سیمی فرهنگي پیژندنه او په دغه سیمی کې ادبی او کلتوری هڅو څخه جاج اخستل دی کوم چې په دغه سیمی کې جریان لری او مخ پر وده روان دي او زمانی له کړنو څخه د تیریدو په حامل کې دی او غواړی

هغه نړيوال معيار ته ځان وړ سوی کوم چې پرمختللو ټولنو د ځان لپاره موخه ټاکلی دی.

زما دا لیکنه به د یوې آزادې او بازاری لیکنې سره ځکه لږ فرق ولري او هغه له دې امله چې د موادو په اړه کې د ډیرو اکادمیک او پوهانو تر نظر لاندې لیکل شوی او د پوهنتون له څو علمي کمیټو او شوراګانو وروسته منل کيږي او د فاع یې لا بیا بل تصدیق دي.

د موضوع مخینه

د ویاړ ځای دي چې نن ورځ د هیواد د ملي پښتو ژبې ودې او دافغان اصیل کلتور غوړېدو ته په مختلفو بڼو کار کيږي. که له یوې خوا دافغانستان کلتوري ډگر هره میاشت د لسگونو تخليقي اثارو ادبي څېړنو او ډول ډول کلتوري هڅو شاهد دي، چې زموږ په ټولنه کې د خپریدو په ګانه سمبالږی، له بلې خوا د هیواد کلتوري ټولنو، ادبي غونډو، ولسي مشاعرو، فرهنگي مېلو او ادبي بنډارونو بهیر ورځ تر بلې د ملت د ویاړونو په ادبي سیند ورګډوي د خپل هدف په لور ځغلنده ګامونه اوچت کړي دي او دغه لړۍ په ښه شان روانه ده.

ددې حقیقت څرګندونه اړینه ګڼم چې، که په دې څو وروستيو کلونو کې د منډې ګل د کلنېو محفلونو، غونډو او ادبي بنډارونو په ژوره توګه وڅیړل شي، نو په زغرده ویلای شو چې دغه کلتوری او ادبي بریالیتوب چې نن ورځ ددغې سیمې په برخه شوې یوازنی عوامل یې د منډې ګل مشاعر کیدای شي. ددې مشاعر په برکت دي، چې ډیر زیات هغه کتابونه چې ادبي، فرهنگي، اقتصادي، اجتماعي او نور ارزښتونه لری د چاپ په ګانه سمبال شوی او دغه لړۍ په ښه شان روانه ده.

پورتني څو خبرې ځکه ما دلته یادونه وکړه چې له ددغې مشاعرې دې مخه په دغه سیمه کې ادبي بهیر ډېر ځنډنی او ډیر لږ پام ورته شوې وه او په هیڅ حساب وه.

دموضوع په اړه څرنگه چې په کار دي، هغسې څېړنې نسبتا کمې تر سره شوې دي، هغه کار چې شوې ټول په پوهنتونونو کې د محصلینو له خوا د مونوګراف په بڼه لیکل شوې دي. ټول هغه لیکوال او شاعران په هکله لیکل شوې چې اوس ژوند دې دي او په ټولنې کې شتون لری معنا دا چې نورو ځایونو په هیواد کې دننه او بهر ته نه دی کوچیدلی او اوس زیاتر په رسنیو کې په دندو بوخت دي.

په هر صورت د کومو اثارو او لیکنو اجمالي یادونه، چې په دې ځای کې وړاندې کيږي او زما تر نظره تېر شوي دي، دموضوع مخینه جوړوي.

۱-وردگ (قوم، سیمه او کلتور) ددغه اثر لیکوال څپر نیار محمد حامد حلیمي دی، چې په ۱۳۷۸ لمریز کال د وردگو کلتوري یون ټولنې له خوا په ۱۰۶ مخونو کې له چاپه راوتلی دی. چې د یو معتبر اثر په توگه هر څوک کولی شي ترېنه گټه واخلي.

دغه اثر په د وردگو د قبیلې او د سیمې د تاریخي او جغرافیوی حالت د پیژندنې په اړه یو ارزښتناک اثر دی. دغه اثر له همدې له امله یو ځانگړی ارزښت لري، چې ښاغلي حلیمي نورو لیکوالو ته لاره پرانیستله، لومړی گام یې اوچت کړ، چې مخکې نه وه پورته شوی.

له پورتنی یاد شوی کتاب څخه چې زما له نظر تیر شوی دی نور داسې مستقیم اثار چې مشخص پر دغې سیمې لیکل شوې وی ما ته نه دی معلوم، خو ځینې موضوعگانې د مقالو، سمینارونه، او کورنیو دندو په توگه محصلینو ته ورکړل شوې دی چې په خواره واره شکل موجود دي. هغه هم د یوه اولسوالی، یوه سیمې او یا د یو مشخص لیکوال او شاعر په هکله ورکړل شوې او هیڅ داسې بل اثر زما له نظر نه دي تیر شوې چې ددغې سیمې په هکله هر اړخیز ادبی، کلتوري، جغرافیوی او اجتماعي معلومات ولری.

ما په خپله دغې لیکنه کې په ټولنیزه توگه ددغې سیمې په ادبی، فرهنگي او اجتماعي برخو او په عمومي توگه ووايم په ددې فرهنگي حوزې په ټولو خواوو ددې رسالې له حوصلې سره سم رڼا اچولې ده .

ما چې تر اوسه ددغې سیمې په اړه کوم اثار معالعه کړي، په هغو کې مونږ نه شو کولی د سیمې په هر اړخیزه توگه ومومو، نو ځکه ددغې پروژې کار ما ته را وسپارل شو، خو په پایله کې دداسې اثر په کښلو بریالی شم، چې له څپر ونکو او مینه والو سره تر ډېره بریده د میدان ښار فرهنگي حوزې په پیژندنه کې مرسته وکړای شي.

زما کار تر ډېره بریده تر نورو په میتود او محتوا کې توپیر لري. ما په دې کې په مستقیم توگه له ادبی او فرهنگي ټولنو او شخصیتونو سره اړیکې ټینګې کړې او په هر اړخیزه توگه رڼا اچولې ده. همدارنگه مې د تیر وخت په سیاسي او فرهنگي اشخاصو

هم له موضوع سره په اړیکه کې څپرلې دي، همدارنگه زما د کار توپیر له پخوانیو شوو کارونو سره پر میتود سربیره دا هم دی چې دغه فهرست چې دا اثر د هغه پر بنسټ کښل شوی، په بل اثر کې نه دی تر سترگو شوی. هیله من یم چې ددې څپرني په پایله کې داسې یو اثر رامنځته شي چې څه نا څه په نسبي ډول د میدان ښار فرهنگي حوزی په اړه هر اړخیز او داستفادي وړ معلومات وړاندې کړای شي. په عمومي توګه زما موخه او هدف هم همدا دی چې د میدان ښار فرهنگ حوزی په اړه نسبتاً جامع او منسجم معلومات په دې اثر کې سره را ټول کړم، نو ځکه له خپل توان سره سم ددغه کار تر سره کولو ته ملا وتړله، دا چې زه په دې کار کې تر کومه بریده بریالی یم، دا قضاوت به ما ته له ستونزو خالي نه وي، خو یواځې دومره ویلی شم چې ما خپله نهایی هلې ځلې کړي او غوښتې مې دي چې ددغې سیمې په فرهنگي حالاتو په اړه یو څه وکارم. د یادونې وړ ده چې دا به ددې سیمې په اړه وروستی څپر نه وي بلکې ددغې سیمې په بېلابېلو اړخونو د نورو څپر نو اړتیا هم محسوسه ده.

ددې اثر خوبی او توپیر له نورو اثارو سره په دې کې دي، چې د هرې برخې یې لپاره تر اوسې او توان پورې معلومات را غونډل شوي دي. بله ښیګنه دا دي چې هغو کسان په هکله معلومات را ټول شوي، کوم چې اوس په سیمې کې نه اوسیدی په هیواد کې نه او بهر هیوادونه ته کوچیدلي دي او اوس په دغې سیمې پورې نه اړوندیږي .

په پای کې له ټولو درنو لوستونکو هیله کوم، چې دې موضوع د بشپړ ولی لپاره خپل نظرونه له مورز سره شریک کړی، تر څو په راتلونکي کې ورته پاملرنه وشي.

د څېړنې مېتود

که څه هم د میدان فرهنگي حوزه زما دغه کار نوې دي خو له وړاندې څو کالو څخه ځينو محصلينو په پوهنتونونو کې د مونوگرافونه ليکلي دي خو زما نظر چې کوم تير شوی يوه هم په معيار ډول نه دي ليکل شوی او هر چا د خپل توان او پوهې په معيار په دې برخه کې ليکلي اثار ددې مسلک مينه ته وړاندې کړيدي .

مور دلته د ټولني تاريخي سير او پرمختگ په بشپړه توگه نه څيرو خو غواړو دا ووايو چې نوې علومو په لړۍ کې دا يوويشتمی پېړۍ ابتکار دی، ولې فرهنگي حوزه د ادبپوهنې د يوې څانگې په توگه لرغونی تاريخ لري. او دا ليکنې عموم د يوې سيمې د ادبي او فرهنگي ټولنو، ادبي او کلتوري اثارو او هغو وگړو او څيرو ته ځانگړی شوی کوم چې کلتور، ادب او ټولني لپاره په يو ډول د خدمت جوگه شوی او ټولني سره يې همغږی بنودلی دي.

ما په دې ليکنه کې له ساحوی ميتود څخه کار اخيستی دی معنا د فرهنگي حوزی په اړه مې له ډيرو کسانو سره په مستقم ډول ليدلي او کتلي دي، او د دې موضوع په اړه مې بيلا بيل نظريات او څرگندونې را ټولې کړي دي او د بيلا بيلو نظرياتو په منځ کې مې زما په نظر معقول او اوسنی ادبپوهنې سره برابر نظر را اخيستی دي.

دلته ما کوبنښ کړي دي چې د نورو موضوعگانو ترڅنګ د ادبي او فرهنگي څيرو په برخه کې له دغو اشخاصو سره چې ژوندې دي په نيغه توگه اړيکه ونيسم او هغه څه وليکم چې په برخه د دوې له خولې را ووځي، خو دلته بيا ستونزه دا وی چې ځينو کسانو پټه نه او هيواد څخه بهر اوسيدل او يو شمير نور په دننه هيواد کې وزگرتيا له امله د دې وخت نه درلود چې د خپل ادبي ژوند اثارو په هکله را سره مرکه وکړي

نو بیا ما هغو اثارو ته مخه کړی کوم چې د دغو کسانو هکله معلومات په کې شتون درلود.

مخکې مې وویل چې ما تر ډیره حده د ساحوی رویش څخه ګټه پورته کړې ده، خو دا چې نننی عصر د کمپیوټر او ټکنالوژۍ عصر دی ما د انټرنټي معلوماتو څخه هم استفاده کړې او تر یوه حده مې د انټرنټ له پښتو وپیاښه او هغو شخصي وېبلاګونه څخه معلومات را اخیستی دي .

ما د دغې رسالې په لیکنه کې د ساحوی رویش ترڅنګ د کتابتونې رویش څخه هم ګټه پورته کړې ده. چې د څیړنې میتودلوژی مطبق دا کله میتود دي.

په درناوي

لومړۍ - د میدان وردگو ولایت د جغرافیایي موقعیت

پېژندنه

د میدان وردگو ولایت د افغانستان د مرکزي او درېیمه درجه ولایتونو له ډلې څخه دی، چې د کابل ښار لوېدیځ پلو په ۳۵ کیلومتره واټن کې پروت دی. ختیځ خوا ته یې د لوگر ولایت، شمال خوا ته یې یوه اندازه د پروان ولایت، شمال لوېدیځ ته یې د بامیانو ولایت او لوېدیځ ته یې غزني ولایت پروت دی. اقلیم یې په اوږي کې نسبتاً گرم او ژمی یې د واورې ورېږدو تر کچې سوړ وي.

میدان وردگو ولایت له دوه پلوه ډېر ستراتیژیک موقعیت لري:

الف: د کابل - کندهار او کابل - بامیان په لویه اکمالاتي او تجارتي لاره پروت دی.

ب: د کابل لویه او تر ټولو مهمه دروازه ده.

د میدان وردگو ولایت د طول البلد په ۶۸ درجو ۵۰ دقیقو ۲۶ ثانیو او شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو ۲۲ دقیقو او ۳۴ ثانیو موقعیت لري.

د دې ولایت ټول مساحت ۱۰۹۱۲ کیلومتر مربع دی، د بحر له سطحې څخه د ۲۵۰۰ مترو په شاوخوا کې لوړوالی لري. ټول نفوس یې ۸۸۶۴۶۵ تنه دی، چې ۲۶۸۳۳ تنه نارینه او ۲۵۹۴۱۹ تنه ښځینه دي. دا ولایت نهه ولسوالی لري چې عبارت دي له: مرکز میدان ښار، نرخ، جلیز، چک، سیداباد، جلگه، جغتو، مرکز بهسود او حصه اول بهسود.

کرنیزه ځمکه یې ۴۳۹۲۱۰۴ هکتاره ده، چې له دې جملې څخه ۳۲۶۹۱ هکتاره ابي، ۱۱۱۲۰ هکتاره للمي او ۱۱۰۴ هکتاره دولتي املاک دي، په منځني ډول د دې

ولایت د ابی ځمکې ۱۰۹۸۰هکتاره باغونو نیولې ده. دا یو غرنی دی او کرنې څه اندازه ځمکې یې د غرونو په لمنو کې پرتې دي چې د کارېزو په واسطه خړوبېږي، د اوبو نورې سرچینې یې سیندونه، چینې او ژورې څاګانې دي. د کرنیزو محصولاتو له ډلې څخه کولې شو د ابی او للمي غنمو، کچالو، شلغمو، ګازرې، وربشو، وریجو، رشقې، کلول، باقلې، مشنگ، نسک، لوبیا، نخود او جوارو یادونه وکړو. د مېو له ډلې څخه یې مېږ، زردالو، توت، شفتالو، ګیلاس، سنځلې، غوزان، مصور، می او نور د یادولو وړ دي. بې مېوې ونې یې عبارت دي له چینار، سپی بدار، خروله، غیش وله، عرعرنیله، غرنی بادام، پیجه چینار، عکاسی، پشه خانه او نور.

ژوي: هغه اهلی او وحشي ژوي چې په دی ولایت کې شته دادي: غوا، پسه، وزه، خر، چرګ، سپی، پیشو، فیل مرغ، هیلې، څارې، کوتره، شامتوری، شیخدو، زرک، مېر ماھي، سوی، لېوه، ګیدړه، شغال، شکون، غره چرګ، پرانګ او داسې نور.

کسبونه: - خلک یې په کرنې، مالدارۍ، تجارت، دولتي کارونو او ځیني نورو کارونو او کسبونو لکه: څیګري، معماري، ترکانې، پښی، خامک ګنډل، مری او بدللو بوخت دي.

کانونه :

په میدان وردګو ولایت کې ۳۲ کانونه شته، چې عبارت دي له: د حاجي ګک د اوسپنی کان یو برخه، په نرخ ولسوالی کې د بادام د سرخ بیدک کرومیت، د چغری کرومیت، د ده پاک کرومیت، د جوقل د مرمرو کان، د اندرو د فیروزې کاني ظواهر، د بادام د زمرد کاني ظواهر، په سیداباد ولسوالی کې تیتور کرومیت، د قول سلیمان د مرمرو کان، د خروټو د مرمرو کان، شاه کابل د سوځېدلو یاقوتو کان، د ساختماني ډبرو کانونه په مرکز کې، لویې ابدري کرومیت، منګلیو کرومیت، هفت اسیاب کرومیت، د نوریو کرومیت، د تنګي چلیکام کرومیت، د کامران خېلو د مرمرو کان، د لویې ابدري د مرمرو کان، د منګلیو د مرمرو کان، د وړې ابدري د مرمرو کان، د

سپين ورسک د مرمرو کان، دشت ټوپ د مرمرو کان، د کامران خېلو د تلک کان، په لومړي بهسود کې دوست قل کروميټ، دوست قول کروميټ، د يورد بالا د مرمرو کان، د شاه مقصود معدني ظواهر، مرکز بهسود کې د سموچ او سرخ اباد د رخامو کانونه، په جلرېز ولسوالۍ کې د تکاني دابروکو کان، جلکه ولسوالۍ کې د فولادي بايين او د فولاد بالا د گچو، کهنه خمار سليست د ډبرو کانونه تراوسه سروې شوي دي.

ميدان وردگو ولايت کې د فرهنگي هڅو تاريخي شاليد (پس منظر)

د ميدان وردگو ولايت په هکله مورخينو ډېر څه نه دي ليکلي او که يې ليکلي، نو هغه هم کافي نه دي.

تر آريايي دورې را وروسته د ميدان وردگو ولايت اړونده سيمه د بېلا بېلو مورخينو له خوا په مختلفو نومونو ياد شوې، چې په دې دوره کې يې د خلکو ځانگړو، کړنو، مشخصې وياړنې د ځان کړې دي.

په ویدي او اوستايي متونو کې د يورگيتا يادونه شوې، کومه چې اوس د ميدان وردگو ولايت په حدودو کې راځي، د همدغه اثر په حواله د هخامنشيانو او تر هغه را وروسته د باختري يونان په دوره کې هم د ميدان وردگو ولايت شاوخوا سيمې د ستاکيدا په نوم يادې شوې دي.

په کوشاني دوره کې د دغه ولايت د کوټه اشرو د سيمې يادونه شوې، چې د کاروانونو د تگ راتگ له پاره بڼه تمځای بلل شوی دی، خو په اسلامي دوره کې يې بيا د ورېښمو د لارې په واسطه هندوستان له بلخ سره نښلولی دی.

د حیات افغاني د ليکوال محمد حیات خان په حواله، د ميدان ولايت د اوسېدونکو اصلي استوگنځای د سليمان د غرونو لړۍ، د برمل د غره شاوخوا لمنې دي چې له هغه ځايه د دورگو له قبيلې (کرلاتي) خوره واره شوي او په اوسني ميدان کې مېشت شوي دي.

داسې هم ويل كېږي، څرنگه چې د اوسني ميدان اوسېدونكي له پخوا وختونو كې هم ډېر غيرتي او جنگيالي خلك وو، نو د سلطان محمود غزنوي له خوا د (ميدان) هواره سيمه د استوگنې له پاره د دوی په واك كې ور كړل شوه، ترڅو د اړتيا پر مهال دوی په يوه مركز كې په اسانۍ سره پيدا او راټول كړای شي. كه چېرې د ميدان سيمې زياترو كليو نومونو ته پاملرنه وكړو، نو دغه روايت سهي دي، چې اكثره نومونه اوس هم د نورو ژبو نومونه ده، لكه: صدمرده، دی پاڪ، كریمداد، ده هندو او داسې نور... د حيات افغاني ليكوال د خواجه نعمت الله هروي د مخزن افغاني په حواله ليكي چې:

د هغې سيمې په باب چې اوس د پښتنو په لاس كی دي، دومره بايد وويل شي چې لوېديځ ته يې د هزاره جات غرونه پراته دي او پاتې دريو خواوو ته يې د غلجيو سيمه موقعيت لري.

د میدان وردگو ولايت اداري شاليد ته لنډه کتنه:

زموږ د گران هېواد افغانستان اداري جوړښت د تاريخ په بېلابېلو پېرونو كې د مختلفو لاملونو له امله بدلون موندلی او د هېواد اداري جوړښت خپلې بڼې بدلې كړې دي.

د افغانستان له معاصر تاريخ څخه يې كه پيل كړو، نو وينو چې زموږ هېواد اته ولايتونه او پنځه لس اعلى حكومتونه درلودل، خو د امير شېرعلي خان د واكمنۍ پرمهال د هېواد اداري تشكيلات را لنډ او د پنځو ولايتونو هر يو: كابل، قندهار، افغاني تركستان، هرات او فراه و.

د امير عبدالرحمن د واكمنۍ پرمهال هېواد په شپږو ولايتونو ووېشل شو او د پورته يادو شوو ولايتونو ترڅنگ د بدخشان ولايت ورزيات شو.

د امير امان الله خان د واكمنۍ پر مهال د هېواد د اداري تشكيلاتو په لمن كې پنځو ولايتونو او څلورو اعلى حكومتونو ځای خپل كړ، چې عبارت دي له: كابل، كندهار،

هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان. اعلی حکومتونه یې عبارت و له: د مشرقي اعلی حکومت، د جنوبی سمت اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت، چې دا واحدونه په خپل وار په نورو وړو واحدونو وېشل شوي وو.

له ۱۳۰۰ تر ۱۳۴۳ هجری لمریز کال پورې د هېواد په اداري وېش کې دومره بدلون رامنځته نه شو، خو د لومړي ځل له پاره د اساسی قانون او دیموکراسی د پلي کولو له پاره د هېواد په تشکیلاتو کې بنسټیز بدلونونه رامنځ ته شول.

د میدان سیمه د امیر شېرعلي خان له واکمنی څخه را په دې خوا په کابل ولایت پورې تړاو درلود، خو په ۱۳۴۳ هجری لمریز کال کې د خلکو د ستونزو له کبله چې له محاکمو سره یې لره او د ورځني ارتباط او اجرایوی کارونو له پاره ولایت او حکومت ته رسېدلی نه شول، نو میدان د افغانستان په اداري چوکاټ کې د یوه ځانګړی ولایت په توګه داخل کړی شو. په ۱۳۴۵ هجری لمریز کال کې لومړی هېواد په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو باندی ووېشل شو او وروسته بیا دغه ولایتونه په لویو ولسوالیو (لومړی درجه، دویمه درجه، درېیمه درجه او څلورمه درجه) او علاقه داریو باندی ووېشل شول. په ۱۳۴۴ هجری لمریز کال کې د کټواز ولایت په غزني او د ارګون ولایت په پکتیا پوری وتړل شول او په دې توګه افغانستان په اووه ویشو ولایتونو باندی ووېشل شو او نور واحدونه یې په خپل حال پاتې شول.

په ۱۳۵۳ هجری لمریز کال کې د کاپیسا او کونړ ولایتونه په لویو ولسوالیو باندی تعدیل او د پروان او ننگرهار په ولایتونو پورې وتړل شول، خو په ۱۳۵۶ هجری لمریز کال کې یو ځل بیا د کونړ لویه ولسوالی د ننگرهار له ولایت څخه بېله او د ځانګړي ولایت په توګه وپېژندل شو.

د هېواد په ملکي وېش کې د وزیرانو شورا له خوا په ۱۴/۱۰/۱۳۵۹ نېټه درې نور ولایتونه هر یو لوګر، کاپیسا او میدان وردګ د ولایت په کچه منظور شول.

د میدان وردګو ولایت مرکز په لومړي سر کې کوټه عشرو و، خو د سردار محمد داوود خان په وخت کې یې مرکز له کوټه عشرو څخه د لیر وخت له پاره درانیو

سیمې ته، خو وروسته د مرکزي حکومت په امر سره اوسنی سیمی ته ولېږدول شو، چې تراوسه پوري مرکزي حیثیت لري او اوس په کې ښارگوټی او هټی د جوړېدو په حال کې دي.

په بېلا بېلو دورو کې د دې ولایت والیان:

د پخواني پاچا ظاهر شاه له واکمنۍ نه تر اوسه پورې د میدان وردگو ولایت د والیانو نومونه عبارت دي له:

په شاهي دوره کې: عبدالباقي يوسف زی، محمدابراهيم عباسي، عبدالملک لعل پور وال او عبدالصمد بخشي.

د سردار محمد داوود خان په جمهوري دوره کې: عبدالقادر قاضي او امیرمحمد اميري.

د ترکی او امین په وختونو کې: غلام حسن (۱۳۵۷هـ ش کال)، عزیز الله وگړی (۱۳۵۷-۱۳۵۸هـ ش کال) او محمود غفوري (۱۳۵۸هـ ش کال).

د بېرک کارمل په دوره کې: احمدجان رزم (۱۳۵۹-۱۳۶۰هـ ش کال)، غلام رسول يوسف زی (۱۳۶۰-۱۳۶۴هـ ش کال) او بسم الله عمر (۱۳۶۴-۱۳۶۵هـ ش کال).

د ډاکټر نجیب الله په دوره کې: محمدشريف نوري (۱۳۶۵هـ ش کال)، شېر محمد ولس یار، حیات الله رازقي، جنرال محمد ظریف امرخېل او فضل الدین مهري.

د مجاهدینو په دوره کې: ډاکټر عزت الله نوري.

د طالبانو د واکمنۍ پر مهال: ملا عبدالرشید، ملا عبدالصمد خنجري، ملا عبدالحکیم حقاني او ملا شمس الدین.

د ولسمشر حامد کرزي په مشرۍ لنډمهالي ادارې پر مهال: سيف الله احمدزی، حمید الله توخی او رازمحمد دلیلي.

د ولسمشر حامد کرزي په مشرۍ د انتخابي حکومت په دوره کې: عبدالجبار نعيمي (۱۳۸۳-۱۳۸۷هـ ش کال)، محمدحليم فدایي (۱۳۸۷-۱۳۹۱هـ ش کال) او اوسمهال عبدالمجيد خوگياڼي.

دويم - تاريخي ځايونه:

په ميدان وردگو ولايت کې ۱۸ تاريخي او لرغوني ځايونه شته، چې بايد په اساسی ډول وکېندل شي، د قاچاق او غلامۍ مخه يې ونيول شي. دغه ځايونه عبارت دي له:

گنبد شاه او د چغتايي (مرکز بازيد خېل کلی)، د الغتا تاريخي ښارگوټي (نرخ ولسوالۍ)، د خواجه بلند ولي تپه (نرخ ولسوالۍ)، ده هندو يا ده مسلم (نرخ ولسوالۍ)، کشک تکانه غونډۍ (جلربز ولسوالۍ)، سرچشمه زيارت (جلربز ولسوالۍ)، انگور باغ (چکک سياب)، کاپر يا پاره کلا (دايميرداد ولسوالۍ)، لرغونې سيمه (چکک)، بودک غونډۍ (دايميرداد)، چتو غونډۍ (دايميرداد)، کتب غونډۍ (دايميرداد)، بودک کلا (دايميرداد)، سياب لرغونې سيمه (چکک)، باد سياب غونډۍ (جغتو)، جوی زنگي دره (لومړی بهسود)، سکرک (مرکز بهسود)، ارگ غونډۍ (مرکز بهسود)، چهل گزی بابا زيارت (نرخ ده مسلم) او د مولوي عبدالرب احدي ملي گالري چې په ۱۳۸۸ کال کې تاسيس شوه او ۱۶ انځوريز اثار په کې نندارې ته اړيښودل شوي دي.

له پورته يادو شويو تاريخي ځايونو څخه يوازې د الغتا ښارگوټي په هکله څه ناڅه څېړنې شوي دي، چې دلته به اړه معلومات وړاندې کوم.

د الغتا لرغونې نښې

د ځمکې د مخ وگړو چې د اسلام له راتگ وړاندې يې د نورو اديانو پيروي کوله، د معبدونو په ځای ټاکنه کې يې دوه ټکي په پام کې ساتل: يو دا چې معبدونه به د لويو لارو په سر وو او دويم دا چې په داسې يوه لوړه غونډۍ به اباد شوي وو، چې د لمر لومړنۍ وړانگې (چې دوی سپېڅلې وړانگې بللې) په معبد لگېدې. د

زردشتي دين پيروانو هم دا كار كړی او وروسته بودايانو، په تېره كوشانيانو هم تر ډېره دغه گروهه پاللې ده.

په افغانستان كې د ډېرو داسې عبادتځايونو نښې په ځای پاتې دي، چې پورتنۍ ادعا ثابتوي.

د ورېښمو د سوداگريزې لارې ښاخ له ختيځ څخه تر لوېديځ او له شمال نه تر سوېل پورې غځېدلې وې. په بغلان كې سور کوتل، په جلال اباد كې هډه، په بلخ كې نوبهار د هغو لرغونو عبادتځايونو له ډلې څخه دي، چې د ورېښمو د لارې په اوږدو كې د كاروانونو هر تمځای ته څېرمه ودان شوي وو. هغه لاره چې له ختيځ نه د لوېديځ په لور غځېدلې وه، له كابل څخه لوېديځ پلو ته يې د كوټه عشرو په نوم يو ستر تمځای درلود او له بلخ څخه د اراكوزيا په لور تلونكي كاروانونه به په كې دمه كېدل.

د ۱۳۸۴مريز كال په غبرگولي مياشت كې د همدې تمځای په حدودو كې د يو لوی معبد، دربار او استحکامی كلا نښې راڅرگندې شوې او همداسې استوپه او معبد د لمر لومړنيو وړانگو ته مخامخ وو. كه څه هم تردې مهاله لرغون پېژندونكو هلته خپلې څېړنې بشپړې نه دي بللي، خو دا د كار د دوو پړاوونو پايلې دي او څېړونكي ورباندې يوې هو كړې ته رسېدلي دي.

د يوه دربار يا د يوه تاريخي كلي په بڼه له كابل ښار نه ۵۰ كيلومتره لوېديځ لور ته د ميدان وردگو ولايت، نرخ ولسوالۍ د داديل كلي د الغتا په نوم غونډۍ كې كشف شو. پخوا تر دې چې د لرغون پېژندونكو پام ور واوړي او رسمي كېندنې پيل شي، په اويایمه لسيزه كې په الغتا كې پرله پسې خپلسرې كېندنې وشوې او زيات لرغوني توکي د سيمه ييزو قاچاق وړونكو په لاس له هغه ځای نه لوټ شول. د ۱۳۸۳مريز كال په پيل كې د افغانستان د لرغون پېژندنې ادارې د فرانسې د لرغون پېژندونكو د ډلې (ډاپه) په مرسته د سيمې د سروې له پاره يو پلاوی واستاوه، سندارونه ووهل شول او د رپوټ وركوونكو د وړانديزونو له مخې د ۱۳۸۴مريز كال په غبرگولي كې افغان

لرغون پېژندونکو او کاري ملاتړو يې په رسمي پلټنو پيل وکړ. د ۱۹ ورځو په جريان کې د (۱۲۰) مترو په اوږدوالي د يو استحکامي دېوال خاورې پاکې شوې او د اتو استحکامي برجومو نښې راڅرگندې شوې. د غونډۍ په پاسنۍ برخه کې يوه گډۍ ودانۍ دا په ډاگه کوي، چې بنايي دا به يا وسله تون و يا نظامی حصار (کلا). د الغتا غونډۍ په منځنۍ برخه کې لمر خاته لوري ته د يوه بودايي معبد نښې او لويه استوپه په سيمه پېژندنه کې له څېړونکو سره بې کچې مرسته کوي. د لويې استوپې پلنوالی او اوږدوالی شپږ په شپږو مترونو کې اټکل شوی دی. ودانيز هنر ډېر اوچت دی. د پرچال تيرې په کې کارول شوي دي. د ستوپې هره ضلع اته تزيني رواقونه لري او هر رواق کې د (بودا) او (بوداستوا) ولاړې مجسمې تر سترگو کېږي.

د الغتا غونډۍ په دوو برخو کې سپړنې پيل شوي. د مجسمو زياتره تنې چې موندل شوي، سرونه يې له منځه تللي دي. دې ډول مجسمو ته لرغونپوهان بودا سوغات ورکونکي او بودا استوا وايي چې له خټو جوړ دي، د سرو زرو اوبه ورکړل شوي، رنگ شوي، په گلونو سينگار دي چې زياته برخه يې د بارانونو، نم او خپلسرو او غير فني کېندنو په ترڅ کې له منځه تللي دي.

د الغتا نښې د بودايي پېر تاريخ روښانه کوي. په خپله د ستوپې ډول او تزئين په ډاگه کوي، چې معبد په څلورمه يا پنځمه ميلادي پېړۍ پورې تړاو لري. د افغانستان د لرغون پېژندنې د انستيتوت غړی بناغلی قدریان وايي:

(د توپو گرافیکو مطالعاتو پر بنسټ د الغتا د غونډۍ چاپېره ۳۰ هکتاره ځمکه لرغونې ده).

د امنيتي ستونزو له کبله د دوهم ځل پلټنې ترسره نه شوې، د لرغون پېژندنې انستيتوت، ترسره شوې څېړنې د ټول کار پنځه سلنه بللې دي.

که څه هم ځينې لرغونپوهان په دې باور دي، چې الغتا د کوشانيانو د وخت د ودانيو نښې لري، هماغه ډول جامې يې کارولې دي، خو دا باور به هله يقيني شي چې کار پای ته ورسېږي او ټول څېړونکي په يوه نظر سره سلا شي.

هغه اثار، چې له الغتا نه تر لاسه شول، شمېر يې تر لسو توکونه اوږي. ټولې مجسمې نه دي، وړې کوزې چې له هلوکو ډکې دي، کودرې (ټيکرونه)، درې د مجسمو نيم رژېدلي سرونه او داسې نور.

د يوې لويې مجسمې سر چې له زړې تر تندي ۷۵ سانتي متره اوږدوالی لري، په اثبات رسوي چې په خپله د مجسمې تنه به تر شپږو مترونو لنډه نه وه. د يوې بلې خټينې پېښې ۸۵ سانتي متره اوږدوالی په ډاگه کوي چې مجسمه به د ۳-۴ مترونو په اندازه لويه وه.

هغه درې کودرې او د مجسمو دري سرونه چې له الغتا څخه تر لاسه شول، له څيړونکو سره مرسته کوي چې دا ساحه د گندهارا د حوزې اړونده وگڼي او د گندهارا د هنر نښې په کې خوندي دي. په ټوله کې د ودانيزو ځانگړتياوو او مميزاتو له مخې دا لرغونې نښې د هېډې له تاريخي غونډۍ او معبد سره ورته دي، چې په ټول افغانستان کې يې ساری نه درلود. د جوړښت په لحاظ هم څيړونکو د الغتا په غرني چاپېريال يوازې د معبد او يو دربار نه، بلکې د يوه پراخه ښار اطلاق کړی دی، ځکه هغه دفاعي دېوال چې يو متر او شپېته سانتي سوري لري، دغه راز هغه استحکامات چې د غونډۍ په سر کشف شول او په ټوله کې لويه استحکامی کلا چې د وسله تون اطلاق ورباندې کيږي، څرگندوي چې له نوموړې سيمې يوازې د مذهبي مراسمو او زيارت استفاده نه ده شوې، بلکې يو دربار او نظامی حصار (کلا) و. په هر ځای کې که اوس هم وگورو، چې لوی کلي دی، يو مذهبي ټولنځای په کې ودان شوی او که د الغتا په اړه هم وويل شی چې يو لوی ښار دی، بې ځايه به نه وي، خو دا ټول اټکلونه به هغه وخت په يوه ټکي راټول شي چې پاتې ۹۵ سلنه څېړنې بشپړې شي او بيا د لرغونپوهانو او اکاډميو له خوا يې وروستی علمی راپور په رسمي توگه ومنل شي.

د همداسې ورځې په هيله

درېم - دودونه او رواجونه

دا يوه څرگنده او ښکاره خبره ده چې هر پلرینه قوم او قبيله ځان ته دود او دستور لري، داهم څرگنده ده، چې ځيني دودونه د قبيلو په مينځ کې ډېر نږدې گډ او يا سره ورته دي، لکه څرنگه چې ډېر دودونه او دوستورونه نږدې د ټولو پښتنو د مختلفو قبایلو او پلرینو په منځ کې سره گډ دي، د میدان ولایت اوسېدونکي خوار څیره پښتانه دي، د نورو پښتنو وروڼو په شان په دوی کې هم د خپلو ډېرو پخوانيو پلرونو او باباگانو خويونه او دودونه موجود دي، چې دا دی د میدان د سيمې د پښتنو ځيني دودونه، چې نږدې د پښتونخوا ټولو پښتنو له دود او دستور سره گډ او يا سره ورته دي، په لنډه توگه ورته اشاره کيږي.

جرگه:

له ډېرو پېړيو را په دې خوا د میدان ولایت اوسېدونکي پښتانه يو دود لري او دکوزو پښتنو په شان ملي جرگې لري، چې تل ملي او پښتني قوانين د همدغې پښتني ملي جرگو له خوا ثبت او ټاکل کيږي. د پښتني ملي جرگو فيصلې او پرېکړې ته ټول پښتانه په درنه سترگه گوري او هغه د زړه له کومې مني. ملي جرگې له پښتني دود سره سم غالباً دوه وخته غونډه او جرگه کوي.

لومړۍ: هغه وخت چې غواړي د هغو ټولو پلرنيو له پاره چې په يوه معين ځای کې سره اوسېږي او له يو بل سره د ژوندانه په مختلفو څانگو کې گډې گټې او رابطې لري، عمومي ملي قوانين ټاکي او يا د پرديو په مقابل کې يې گډ خط مشي تثبتيوي.

دويم: هغه وخت چې د قومونو په منځ کې لويې پېښې وشي او يا له پرديو سره په شخړو او جگړو اخته شي. يا څوک دچا لور خور وټښتوي يا څوک په قتل ورسېږي يا کوم داسې کار يا ستونزه چې خیر او شر يې ټول ولس ته رسېږي، نو بيا پښتني درنه جرگه جوړوي او له اړتيا سره سم يا پښتني ملي قوانين او خط مشي ټاکي او يا د پلرنيو اولس واقع شوې بدي، بدرنگي او شخړې فيصله او له پښتني تېرو شويو لارو سره سمه پرېکړه کوي.

د پښتني ملي جرگې پرېکړې او فيصلې د منل شوي قانون حيثيت لري او هېڅوک نه شي کولی له هغه څخه غاړه وغړوي، که چېرې کوم يو ناپوهه سپری د جرگې له فيصلې څخه غاړه و غړوي، په ځينو حالاتو کې ناغه کېږي او په ځينو مواردو کې بېخي له قوم څخه يې وتلی بولي، د ملي پښتني لويو جرگو غړي له مختلفو پلرنيو څخه د قوم منلي سپري وي. ځينې يې په لاندې ډول تشریح کوو:

مرکه:

مرکه هم د نورو پښتنو په شان د ميدان ولايت د پښتنو اوسېدونکو يو پښتني دود دی او هر کله چې دوو کهولو، کورنيو يا نورو په منځ کې د هلماتي، گوډ، ړند يا مرگ او يا داسې نورو پېښو، لکه رېږول او يا په کومه بله موضوع او شي باندې سره خوابدي يا اختلاف، چې د شخړې سبب گرځي، وړاندوينه يې وشي، نو هغه څو تنه د قوم منلي سپري، د نورو پېښو د مخنيوي له پاره د يوې يا دواړو خواوو په سپارښت د مرکې د غړو په حيث وټاکل شي او دواړه ډلې مرکې ته واک ورکوي، مرکه د شخړې مسئله تر څېړنې لاندې نيسي او گرم، ناگرم معلوموي، په پای کې د ټولو غړو په اتفاق له پښتني تېرو شويو لارو سره سم، پرېکړه کوي، د مرکې پرېکړه د موضوع په اهميت پورې اړه لري، که پېښه وړه وي، يوازې په يوه نواتي او يا يوه سپک شاتته پور په کېښودلو سره بدي په نېکي بدلېږي او که درنه موضوع وي، نو هغه مرکه، د پېښې د اهميت په تناسب په پړه باندې دروند پور ږدي.

«د پور د کليمې لغوی معنا په پښتو کې قرض ته وايي، ولې دا کلمه په جزيي پښتو کې د ټولو لرو او برو پښتنو په مختلفو پلرنيو کې اصطلاحاً د تاوان په معنا منل شوې ده. پور لکه څنگه چې په لومړني بحث کې ورته اشاره وشوه، د پېښو په ډول او څرنګوالي پورې لکه مړی، گوډ، پوزه رنگړی، مونجی، کنډاس، ټيبي، ژوبل او داسې نورو سره اړه لري.»

پورتنيو پېښو کې د پېښې څرنگوالي او د هغو د وقوع د څرنگوالي په اساس او تناسب پور ورکول کېږي. د وړې نجونې او پېغلې هم د پېښې په اساس پور ورکول کېږي.

ننواتي:

ننواتي لکه څنگه چې په نورو پښتنو کې رواج دی، د میدان ولایت په ټولو پلرنيو کې هم یو دود دی او هر کله چې د دوو سړیو یا دوو کهولو په منځ کې شخړه یا همدغسې کومه بله پېښه واقع شي، نو بیا گرم او پر سړی یا کورنی د سپین ږيرو او منلو مشرانو په ګډون له یوه یا دوو پسونو سره د هغه بل سړي کور ته، چې تېری پرې شوی، د ننواتي په ډول ورځي او د خپلې گرمې بښنه غواړي، چاته چې ننواتی ورغلی وي، هغه د ننواتي او مشرانو په مخ کې گرم بښي او خوابدي يې په خوشحالي بدلېږي.

د تیرې کېښودل:

د تیرې کېښودل لغوی معنا په پښتنو کې ډېره ایښودل دي، مګر تیره کېښودل د میدان ولایت په پښتنو کې د نورو په شان اصطلاحاً کې د تړون معنا لري، کوم وخت چې د دوو کورنیو او یا پلرنيو تر منځ کومه شخړه یا جګړه پېښه شي، نو هغه وخت ددې له پاره چې له تېري څخه یو د بل په مقابل کې لاس واخیستل شي او د پېښې د ډېرې خپرېتیا مخه و نیول شي، د منلو شرایطو منځګړيو له فیصلې سره سم تیرې کېښودل کېږي. دا تیره د نه تېري کولو تړون حکم لري، وروسته له هغه چې تیره کېښودل شوه او د دواړو خواو له لوري ومنل شوه. مشران د دايمي روغې او پرېکړې له پاره ټاکل کېږي او ترهغه وخته پورې چې مشران کومې پرېکړې ته نه وي رسېدلي، یو په بل تېری نه کوي. د تیرې کېښودل د میدان ولایت د پښتنو په منځ کې دوه بڼې لري:

لومړۍ: دا چې د تيرې کېښودل په ځينو حالاتو کې د يوې موقتې متارکې حکم لري، ترڅو چې مشران د شخړې د پرېکړې له پاره خبرې، مرکې او جرگې کولو ته وخت ولري.

دويم: دا چې د تيرې کېښودل د پښتنو په منځ کې د تل له پاره داسې تړون لري، چې هېڅ وخت به يوه خوا په بله خوا تېری نه کوي.

د پلو غوټه کول:

د میدان ولايت د اوسېدونکو پښتنو په منځ کې د ښځو پلو غوټه کول هم يو دود دی او کله چې د چا له خوا په کوم سړي يا کورنۍ باندې تېری وشي، يا کوم کهول او پلرینه څوک رېروي او ناروا ورسره کوي. نو بې وسه بې زوره بې پيسو رېرېدلې سړي يا د هغه کورنۍ د مشر کور ته ورځي او د هغه مشر د مور، ښځې لور يا ترور پلو غوټه کوي، د چا د ښځو د پلو غوټه کول د هغه کور ته د ننگ وړلو حکم لري. نو همدغه سبب دی، چې د پلو غوټه کولو په احترام چې ټول پښتانه هغه ته په درنه سترگه گوري، له هغه سره ملگری کوي او ملاتړ يې شي او تېری کوونکی او يا رېروونکی مجبوروي، چې له رېرولي سړي سره پښتو ته کېښې او حق ومني او که پړه او پور پرې ورغی، پړه او پور ته غاړه ږدي.

پورتني رواجونه چې ذکر شول، د میدان د سيمې د پښتنو په منځ کې د يوه قانون شکل ځان ته غوره کړی او له بل پلوه له پرېکړې څخه يې هېڅوک ځان نه شی ژغورلی، که دې واقعيت ته په غور سره ځير شو، نو دغه قانون (پښتو پرېکړه) د داسې موضوعاتو له پاره د خلکو په منځ کې وضع شوي، ترڅو خلک له يوې خوا نه له بديو شخړو، جگړو او ظلم زياتي څخه لاس په سر شي او د مظلوم حقونه تر پښو لاندې نه شي او له بل اړخ نه له اقتصادي او مالي تاوان نه په امان کې پاتې شي. يعنې کله د کومې شخړې يا جرگې وروسته څوک چاته عارض شي، نو بيا له ډېرو ستونزو سره مخامخ کېږي. څنگه چې تجربو ثابته کړې ده، د رسمي تحقيقاتو لمنه ډېره اوږده ده، ظالم او مظلوم دواړه له ډېرو ستونزو (لکه: اقتصادي، اجتماعي مشکلات) سره مخامخ

کپړي، تر هغه پورې چې دوی له سترې محکمې څخه فیصله اخلي، نو خامخا دا موضوع تر خپل وروستي پړاو پورې څو څو کاله هم دوام کوي او دوی په سرگرداني ورپسې شپې او ورځې د حکومت په بېلابېلو دفترونو کې تېروي، نو ځکه دا پورتنی مقررات د پښتنو په منځ کې د اقتصادي ستونزو هوارولو او د راتلونکو نسلونو له پاره د یوه قانون په توګه پرېږدي.

ټولنیز دودونه:

د دې سیمې خلک نارینه او ښځې د بشريالني احساس لري، په ضعیفانو باندې رحم، له مظلومانو سره مرسته، د یتیمانو او خوارانو لاسنیوی، د لویانو او مشرانو درناوی، په کوچنیانو او کشرانو باندې شفقت او مهرباني کول، د ناروغانو پوښتنه کول، په شجاعت، سخاوت او ځوانمردۍ کې یو له بله څخه مخکې کېدل د دې سیمې د خلکو ځانګړي صفات دي. د دې سیمې په هر کلي کې جومات شته چې په هغه کې ملا مېشته وي، څو خلک خپل پنځه وخت لمونځ په جماعت سره ادا کړي او په جامع جوماتونو کې یې مولوي شتون لري چې مدرس ملا ورته وایي او طالبانو ته دیني درسونه وایي او دغه ملایان د کور کلي هلکانو او نجونو ته د دیني درسونو او قران کریم تدریس کوي.

د میدان د سیمې ځینې ټولنیز دودونه او رواجونه په لاندې ډول درېژنو:

د واده دود او دستور:

په میدان ولایت کې د واده مراسم د هلک او نجلی په خوښې او رضا پورې مربوط نه دي، بلکې واک یې د هغوی د پلار او مور په لاس کې دی، هر وخت چې مور او پلار وغواړي، خپل ځوان او زلمي زوی ته واده وکړي، نو په قوم یا ټبر کې او یا کوم کوم بل کلي کې د هغه له پاره وړ او لایقه نجلی لومړی خوښوي او بیا یې په پټه خوله احوال ورلېږدوي، د نجلی پلار یا ورور که هلک ونه پېژني، لومړی د هلک

د کړو وړو په هکله له ځينو کسانو پوښتنه کوي، کله يې چې خوښه راغله، نو بيا سره کښي، زياتره کسان په همدغې لومړۍ ناسته کې د خپلې غوښتنې او خرڅ مصرف يادونه ورته کوي، چې دومره پيسې، سره زر، وريچې، غوښه او نور... به راکوې، که يې موافقه سره راغله، نو بيا د ستن او تار په نامه رومال او خواړه ورکوي. بيا د کوژدې مېلمستيا برابروي چې د سلو کسانو په شاوخوا کې نارينه او ښځينه نږدې خپلوان رابولي.

په دې سيمه کې زوم حق نه لري، چې مخکې له واده څخه د خسر کور ته لاړ شي، که کوم کس خپل زوم ته اجازه ورکړي بيا هم زوم نه شی کولی، چې په رڼا ورځ د کلتوري ممانعتونو په نظر کې نيولو سره د خسر کور ته ورشي، که ورشي، نو د هغه کلي ځوانان ورسره خپل مخالفت په غير مستقيمه بڼه داسې ښيي، چې که زوم په خپل کلي کې گير کړي، يواځې کميس او پرتوگ ورپرېږدي، نور هرڅه چې ورسره وي، ټول ځينې اخلي، جيونه يې لټوي، چمپر او واسکت ترې وباسي او په بد حالت يې بېرته خپل کور ته لېږي.

د کوژدې په جريان کې زوم بايد د اخترونو او د هر فصل په راتلو سره د هماغه فصل مېوې د خسر کور ته ور وړي او يوه ډوډۍ هم د ناوې د نارينه خپلوانو له پاره چې (پای وازي ورته وايي) برابروي او په پای کې په ټولو کالي، لونگي او پتوگان وېشل کېږي، په پای کې مکمل لست د زوم کور ته ورکوي، وروسته تر دې د واده ورځ ټاکل کېږي او تر واده يوه ورځ مخکې د نجلی کور ته د واده خرڅ ور وړي، چې د خوړې په نوم يادېږي، واده ماسپښين شروع کېږي، کله چې ټولې ښځې راټولې شي، بيا د بدلو (سندرو) په ويلو سره د ناوې کور ته ځي او ناوې ته افغاني کالي وراغوندي او پر ناوې شال غوړوي. د زوم خور، خاله، عمه د ناوې موتي خلاصوي او بېرته خپل کور ته راگرځي، خو درې څلور ښځې د خېښو په نامه د ناوې په کور کې پرېږدي، د شپې له مخې نارينه خپله مېله په ډول او سرنې او ښځې په چمبې نمانځي، په پای کې د زوم او ناوې د لاسونو په سره کولو سره خپله مېله پای ته رسوي، کله چې نايی د زوم د يوه لاس ورغوي کې په نکريزو گرده حلقه رسم کړي، نو يی لاس

په مخصوصه ټوټه کې چې د نجلی کورنۍ ورته را استولې وي، لاس ورتړي بیا نایي په ټول مجلس را گرځي او لاسونه یې ورسره کوي، په پای کې د زوم له پاره د ښه ژوند دعا کیږي او هر څوک نایي ته پیسې ورکوي، تردې وروسته مېله سپړي. سبا د کلی ځوانان د سحر تر لمانځه وروسته له نایي سره کومک کیږي او خپل رواج شوی پخلی پخوي، د لسو بجو په شاوخوا کې کله چې نایي خپل کار سپک کړي، نو غیر کوي چې راځي ځوانانو! چې د زوم وپښتان جوړوم، بیا ځوانان راتپول شي، نایي د زوم وپښتان جوړ کړي او خپله لمن وغوروي، بیا ټول ځوانان ورته پیسې ورکوي تر دې وروسته ټول مېلمانه له زوم سره یو ځای د (ورا) په نامه د ناوې د کور پلو حرکت کوي، د غرمې ډوډۍ د ناوې په کور کې خوري، تر ډوډۍ وروسته ناوې ته شفتلي رنگه جامې وراغوستل کیږي، نکاح تړل کیږي، تر دی وروسته نایي یوه یوه هګۍ د زوم ورور په اشارې سره له خوړو سره په مېلمنو وېشي چې گل ورته وايي او په مقابل کې هر کس پنځوس افغانۍ ورکوي، بیا یو کم شمېر مېلمانه یوی خاصې خونې ته ځي، دوی ته د ناوې له پاره له پخې شوې مالیدې ورکول کیږي، تر دې وروسته زوم ته د ناوې په لاس جوړ شوي خامک کالي او څادر وراغوستل کیږي، ناوې به پخوا په سره جوړه کې وه، خو اوس په سپینه جوړه کې په کجاوو یا موټر کې د زوم کور ته راوړل کیږي، تر ښکته کولو وروسته د ناوې په پښو کې پسه یا چرګ حلالېږي، دلته بیا نایي دروازه نیولې وي او پیسې غواړي، تر دې وروسته بیا ناوې کور ته دننه کېږي، ترڅو یوه غوا او کوټه ور نه کړل شي، بیا په ناوې بېلابېلې ټوټکې تر سره کوي، ماشوم په غېږ کې ورکوي چې اولادداره شي، په تناره، بېلابېلو کوټو یې گرځوي، په دېوال کې مېخ پرې ټک وهيي، یوه هګۍ یې تر پښې لاندې کوي او بیا یې پر تخت دروي او ټولو راغلو ښځو ته یې مخ ورنښکاره کوي، بیا ټولې ښځې د روی دیدنۍ (مخ کتلو) په نامه د ناوې یوې خپلې ته پیسې ورکوي او هغه بیا هر چا ورکړې پیسې نورو ښځو ته اعلانوي او د څو دقیقو له پاره زوم ورسره دروي او بیا دواړه هلته کېښوي، دلته نو زوم او ناوې دواړو له خوا کوښښ کیږي، چې لومړی کېښي، ترڅو د بل سیوری پرې ونه لوېږي. نور نو واده خلاصیږي، په درېیمه ورځ زوم له شلو دېرشو کسانو سره د ناوې کور ته ورځي چې د درېیمې په نامه یادېږي، په اوومه کې

په همدومره شمېر کې ښځې د ناوې کور ته د هغې د پلار او خپلوانو له خوا اخیستل شويو سوغاتونو او ډاليو سره راځي، تر يوې دوو مياشتو وروسته ناوې له لس پنځلسو ښځو سره د پلار کور ته ځي.

د مړي د ښخولو دود او دستور:

که خدای (ج) مه کړه د چا کور کې مړی وشي، تر هر څه د مخه مړي ته غسل ورکول کېږي، که دومره وخت وي چې د خيروخيرات او طريقې تاييا يې ونیولی شي، نو يې نيسي، لومړی باتجربه کسان د مړي پلرنی هديرې ته د قبر کېندلو له پاره استوي او د شاوخوا کليو خلک او خپلوان راغواړي. کله چې خلک راغونډ شي، ملایان خلکو ته وعظ او نصيحت کوي، بيا د قران کریم ختم کوي، بيا طريقه کوي او اسقاط په مستحقو کسانو وېشي، ورپسې جنازې او تر جنازې وروسته راغلو مېلمنو ته ډوډۍ ورکوي، خو اوس په ځينو ځايو کې ډوډۍ ورکول په لومړۍ ورځ نه شته، خو په ځينو ځايو کې اوس هم شته، وروسته خلک مړی د خښولو له پاره هديرې ته وړي او په مسنونه طريقه يې ښخوي. هغه کسان چې په لومړۍ ورځ خيروخيرات نه کوي، په درېيمه ورځ په مړي پسې خيروخيرات او طريقه کوي او څلور ځله د هرې پنجشنبې په ماښام د جمعي گمي په نامه خيراتونه، يو خيرات په څلوېښتۍ کې او يو خيرات په کال پوره گمی کې ورپسې کوي.

له پورته يادو شويو دود او دستور سر بېره ځينې نور دودونه هم شته چې عبارت دي له: د نوې زېږېدلې ماشوم دود او دستور، د روژې او اخترونو دود او دستور، د حشر دود او دستور، عام خيراتونه او داسې نور چې زياتره يې د افغانستان د نورو سيمو د خلکو له دودونو سره يا لږ تفاوت لري او يا يو شان دي.

خلورم - ادبي، فرهنگي او علمي ټولني

په میدان بنار او ورځبرمه سیمو کې په لسگونو موجودې ازادې ادبي او کلتوري ټولني د دې ولایت د خلکو د کلتوري هڅو او پرمختګ بېلګې دي، چې مور يې دلته د میدان د فرهنگي حوزې د موضوع په څېړنه او څېړنه کې خورا مهمې ګڼو او د دغې سیمې د فرهنگي چټکتیا او بډاییتوب کچه په ښه توګه ترې معلومېدای شي. که څه هم د میدان تشکیلات په دې وروستیو لسيزو کې د درېیمه درجه ولایت کچې ته پورته شوي، خو په لنډه موده کې د ډېرو هر اړخیزو پرمختګونو لیدونکی دی، چې ښه بېلګه يې په ادبي او فرهنگي ډګر کې د دغو ټولنو شتون او رامنځته کېدل ګڼل کېدای شي. اوسمهال دغه ولایت د خپلو ګاونډو نورو ولایتونو په پرتله په لومړي مقام کې ځای لري او له ګاونډو سیمو څخه يې د ازادو ادبي او کلتوري ټولنو او خپرونو شمېر څو برابره زیات دی، اوسمهال ددغې سیمې د خپلواکو او ازادو ټولنو او خپرونو شمېر تر پنځویشو پورې رسېدلی دی، په داسې حال کې چې د دا ډول ټولنو او خپرونو شمېر په غزني ولایت کې پنځلس او په لوګر کې دغه شمېره تر لسو پورې رسېږي. دلته له دغې یادونې او پرتلنې څخه موخه دا نه ده، چې خدای مه کړه د میدان وردګو ګاونډۍ سیمې د ادبي او فرهنگي چارو له پلوه کمزورې دي، بلکې ویلی شو چې دغه سیمې هم تر بل هر وخت له ښو ادبي او کلتوري هڅو څخه برخمنې او د څرنگوالي له پلوه يې هم د کار ازیست لوړ او د افغاني او پښتني فرهنگ په لوړتیا کې خورا مهم دی. دلته دغه یادونه یوازې د میدان وردګو د ادبي او کلتوري چټکې ودې د جاج اخیستنې په موخه وشوه. د یادولو ده، چې میدان مېشتې رسنۍ او ټولني د څرنگوالي له پلوه له یوه سره د زیاتې ستاینې وړ نه دي. که څه هم دلته په دې کتاب کې د هرې ټولنې، اثر او خپرونې د ښه کیفیت او کار د ارزونې او ژورې څېړنې هڅه نه ده شوې، خو په عمومي توګه ویلی شو، چې د څرنگوالي په پرتله يې د ډېروالي تله درنه ده.

خالد بن ولید لومړۍ ټولنه، چې په دغې سیمه کې يې د ټولنو د جوړېدو دود او لېوالتیا رامنځ ته کړه، د خالد بن ولید ادبي ټولنه ده، چې له اوس څخه کابو ۲۰ کاله

وړاندې د يو شمېر ځوانو ليكوالو او كلتوري فعالينو د هڅو په پايله كې رامنځ ته شوې او د كار د څرنگوالي له پلوه هم په لومړي مقام كې ولاړه ازاده ټولنه ده.

له دغې ټولنې لږه موده وروسته په ياده سيمه كې د عهد فرهنگي ټولنه ده، چې د خالدبن وليد له ادبي ټولنې كابو پنځه كاله وروسته تاسيس او رامنځته شوې ده. له دغو لنډو يادونو وروسته دا دى په ميدان بناړ كې شته مهمې ټولنې په جلا ډول په لنډه توگه درېژنو:

۱- د خالدبن وليد ادبي او كلتوري ټولنه:

د ميدان د خالد بن وليد ادبي ټولنه د ۱۳۷۵لمريز كال د وري په ۱۲مه د يو شمېر ميدان مېشتو ليكوالو، شاعرانو او فرهنگي مينه والو له خوا د لومړي ځل لپاره په دغې سيمه كې تاسيس او پرانيستل شوه. د دغې ټولنې له جوړېدو سره په ياده سيمه كې د لومړي ځل لپاره د ادبي غونډو او مشاعرو جوړېدل دود او د ميدان د هنر او ادب په ډگر كې ډېر نوي زړې راوټوكېدل. دغې ټولنې په ډېره لږه موده كې وكولى شول، چې د ځوان نسل په روزنه او هڅونه كې د ډېر اغېزمن رول د لرلو وياړ خپل كړى دى. د خالدبن وليد ادبي ټولنه د طالبانو د واكمنۍ (اسلامي امارت) پر مهال تاسيس او رامنځ ته شوه او د ميدان ولايت د اطلاعاتو او كلتور رياست په انگړ كې به يې اونيزې ادبي غونډې او مشاعرې جوړولې او د دولتي چارواكو له خوا هم ورته پوره درناوى او پاملرنه كېده. د طالبانو د واكمنۍ په وروستيو كلونو كې كه څه هم چې ځينې وخت به چارواكو له عشقي او غنايي شعرونو څخه سرټكاوه، خو له دې سره سره يې د ميدان مېشتو ليكوالو او شاعرانو لپاره دا زمينه برابره كړې وه، چې د كابل او ننگرهار او نورو ولايتونو په سترو ادبي او فرهنگي غونډو كې گډون وكړي او د نورو سيمو له شاعرانو او ليكوالو سره وگوري. بايد يادونه وكړو، چې له دغو ټولو سره سره د ميدان د خالد بن وليد ادبي ټولنه، لكه څنگه چې له نامه څخه يې بشكاري، يوه رښتينې نادولتي او بې لورې ازاده ټولنه ده او تر اوسه يې هم كار او زيار د خپلې هېوادنۍ ادبي، فرهنگي مينې، خپلې ژبې او خلكو ته د چوپړ له بريده تېرى نه لري. د يادونې وړ ده چې يادې ټولنې پر سټيج ډېرې تمثيلي پارچي هم نندارې ته وړاندې كړې دي.

۲- عهد کلتوري ټولنه:

د عهد کلتوري ټولنه چې په ۱۳۸۲لمریز کال کې د میدان ښار او نږدې سیمو د دیني عالمانو، روڼ اندو، ښوونکو او محصلینو له خوا جوړه شوه او زیاتره گډون کوونکي په کابل پوهنتون په زده کړه بوخت دي. په اونی کې یو ځل غونډه کوي او په دې وروستیو کې یې د «عهد» په نامه د یوې دیني میاشتنۍ مجلې په خپرېدلو هم پیل کړی دی.

عهد ټولنه د دې ولایت په ځینو سیمو کې هم دفترونه جوړ کړي او په نورو ولایتونو کې هم څانگې لري.

۳- افغان سید جمال الدین ادبي مرکز:

د افغان سید جمال الدین په نوم د دغه ادبي مرکز بنسټ په میدان ښار کې په ۱۳۸۶لمریز کال کې ایښودل شوی او د ځوانو غړو شمېر یې ۵۰ تنه ښودل شوی دی. د نوموړي ادبي مرکز د مشرۍ چارې د ځوان او تکړه انجنیر حیات الله له خوا سمبالېږي. د سید جمال الدین افغان ادبي مرکز هم اونیزې او میاشتنۍ غونډې جوړوي، خو تراوسه یې د کومې څانگې چاپي خپرونې له شتون څخه نه یو خبر شوي.

۴- د افغان کاروان ځوانانو ټولنه:

د افغان ځوانانو ټولني بنسټ د ښاغلي ذبیح الله امرخېل تر مشرۍ او مسوولیت لاندې په ۱۳۸۷لمریز کال د میدان ښار په مرکز کې ایښودل شوی دی. د دغې ټولني د اړوندو ځوانو غړو شمېر تر ۴۵ کسانو پورې ښودل شوی او د ځوانو غړو په نوم میاشتنۍ هم خپروي، چې د دې ولایت د ځوان نسل د روزنې او هڅونې په موخه په کې ښکلي ټولنیز، کلتوري او ادبي مطالب چاپېږي.

۵- د سلمان فارس لېسې د ځوانانو ټولنه:

د سلمان فارس لېسې د ځوانانو ټولنه د دې ولايت د مركزي لېسې د ځوانانو زده كوونكو اړونده ده او په ادبي، كلتوري او ټولنيزو برخو كې فعاليت كوي. د دغې ټولنې بنسټ په ۱۳۸۴لمريز كال د ځوان ليكوال بناغلي صالح محمد صالحې په مشرۍ ايښودل شوی دی. دغه ټولنه هم د رڼا په نوم ازاده مهالنۍ جريده لري، چې بېلابېل روزنيز، كلتوري او ټولنيز مسايل په كې خپرېږي.

۶- جلرېز فرهنگي مركز:

دغه فرهنگي مركز د دغه ولايت په جلرېز ولسوالۍ كې موقعيت لري، چې ۱۳۸۵لمريز كال كې د دغې ولسوالۍ د يو شمېر علمي شخصيتونو او فرهنگيانو زده كوونكو او محصلينو له خوا تاسيس شو او د اطلاعاتو او فرهنگ رياست سره يې نوم ثبت كړی دی. دغه مركز علمي او فرهنگي فعاليتونه لري. وخت ناوخت فرهنگي غونډې او ادبي ناستې لري، علمي او فرهنگي مجلسونه دايروي او ځينې مهمې ورځې نمانځي، چې تردې دمه يې د سيمې خلكو له فعاليتونو او علمي هڅو څخه دروند هر كلی كړی دی.

۷- ځلانده فرهنگي مركز:

ځلانده فرهنگي مركز په ميدان ښار كې موقعيت لري، چې د سيمې يو زيات شمېر ځوانان يې په خپلو گډو هڅو سره كارونه مخ په وړاندې وړي، مشري يې د ښاغلي نجيب الله حبيبي په غاړه ده.

دغه مركز په علمي برخه كې ډېر فعاليتونه لري، د ښوونځيو ترمنځ علمي او ذهني مسابقې جوړوي او د سټېج په سر تفريحي او روزنيزې ډارمې وړاندې كوي. تراوسه پورې ولسي او قومي مشرانو له دې مركز نه بشپړه خوښي څرگنده او پوره ملاتړ يې كړی دی. د دې مركز بله مهمه موخه په سيمه كې له بېسوادۍ سره مبارزه ده، چې تل هڅه كوي د لوړ عمر كسانو له پاره د سواد زده كړې لڼدمهالي او اوږدمهالي كورسونه ترتيب كړي، چې دولتي چارواكي هم تر خپله وسه ورسره مرسته كوي.

۸- استقلال فرهنگي ټولنه:

د استقلال د فرهنگيانو ټولني بنسټ هم په ميدان ښار کې په ۱۳۸۰ لمريز کال ايښودل شوی او له هغه مهاله راهيسې يې اړوندو غړو، چې شمېر يې تر ۸۰ کسانو پورې رسېږي، په يو ځايي توگه د يادې ټولني تر نامه لاندې خپل ادبي او فرهنگي خوځښتونه پيل کړي دي.

۹- د ميدان ځوانانو ټولنه:

د ميدان ځوانانو په نوم دغې ادبي ټولني د ميدان ښار په سوېل په نرخ ولسوالۍ کې په ۱۳۸۴ لمريز کال ادبي او هنري فعاليتونه پيل کړل. دغه ادبي ټولنه هم په لسگونو غړي لري، په ادبي او فرهنگي چارو بوخت او د ټولني په اړوندو غونډو او مشاعرو کې فعال گډون کوي. ميدان ځوانانو ادبي ټولنه هم تراوسه کومه چاپي او ځانگړې خپرونه نه لري.

۱۰- وردگو او ميدان مدني ټولنه:

ياده فرهنگي ټولنه د ميدان ښار په شمال د زيمني په سيمه کې په ۱۳۸۲ لمريز کال د يو شمېر ځوانو فرهنگپالو له خوا جوړه او د مشرتوب کارونه يې د ښاغلي سليمان تنها له خوا پر مخ وړل کېږي. دغه ټولنه کومه ځانگړې چاپي جريده يا مجله نه لري او په اړوندو غونډو کې يې په لسگونو ځوان فعالين راغونډېږي.

۱۱- د نرخ د ځوانانو ټولنه:

ياده فرهنگي ټولنه د ميدان ښار په لوېديځ په نرخ ولسوالۍ کې په ۱۳۸۲ لمريز کال د يو شمېر ځوانو فرهنگپالو له خوا جوړه او د مشرتوب کارونه يې د ښاغلي ننگيار اشنا له خوا پر مخ وړل کېږي. دغه ټولنه کومه ځانگړې چاپي جريده يا مجله نه لري او په اړوندو غونډو کې يې په لسگونو ځوان فعالين راغونډېږي.

۱۲- سرچشمه ادبي او فرهنگي ټولنه:

د سرچشمه فرهنگي ټولنه د میدان یوه بله اړونده ازاده ټولنه ده او مسوولیت یې د ځوان فرهنگپال ښاغلي نصیراحمد روښان په غاړه لري. دغې ټولنې په یاده سیمه کې په ۱۳۹۱لمریز کال په ادبي او کلتوري خوځښتونو پیل کړی او غړو شمېر یې تر ۷۵ کسانو پورې ښودل کېږي. د سرچشمه فرهنگي ټولنه د سرچشمه په نوم ازاده چاپي خپرونه لري او په دري ژبه خپرېږي او په خپلو پاڼو کې ښکلي ادبي او ټولنیز مطالب رانغاړي.

۱۳- د میدان ښځو فرهنگي او ادبي ټولنه:

د میدان ښار د ښځو فرهنگي ټولنه، لکه چې له نامه څخه یې ښکاري، د ښځو د ادبي او کلتوري فعالیتونو ښکارندویه ده او بنسټ یې د یادې سیمې د لسگونو لیکوالو او روڼ اندو مېرمنو له خوا په ۱۳۸۲لمریز کال ایښودل شوی دی. د دغې فرهنگي ټولنې د مسولیت چارې د تکړه لیکوالې اغلې شاعرې نفیسې نصیب له خوا پر مخ وړل کېږي او په اړوندو غونډو کې یې د بهسودو په لسگونو فرهنگپالې او لیکوالې مېرمنې برخه اخلي. دغه ټولنه همداراز د «صدای زن» په نوم ځانگړې چاپي میاشتني هم لري، په دري ژبه خپرېږي، چې د بهسود مېشتو ښځمنو د کورنۍ، ټولنیز او سیاسي شعور د لوړولو په موخه اړین او گټور مطالب لري.

۱۴- د علم کاروان:

دغه ټولنه چې سپر کال یې په فعالیت پیل کړی او د ښوونځي د شاگردانو له پاره د ساینسي مضامینو کورسونه جوړوي او هم په اونۍ کې یوه ادبي ناسته لري او د هغو ځوانانو له پاره چې د ادب په ډگر کې نوی گام ایښی او غواړي مخکې لاړل شي، یوه ښه لارښوونه کوي. نوموړی مرکز تر اوسه کومه خپرونه نه لري. مسوول مشر په نوبتي توگه ټاکل کېږي او چارې یې پرمخ بیايي.

پنځم - ليکنيزې، غريزې او انځوريزې رسنۍ

(۱) چاپي يا ليکنيزې رسنۍ

عهد مجله:

عهد په ميدان ښار کې له ګوربت مجلې وروسته دويمه ازاده علمي، فرهنگي او ټولنيزه مجله ده، چې په ياده سيمه کې تاسيس او د ۱۳۸۲ لمريز کال په زمري مياشت کې يې لومړۍ ګڼه له چاپه راووته. د دغې مجلې د امتياز خاوند د عهد ټولنه ده او د مسووليت چارې يې د د غې سيمې د ځوان شاعر او ليکوال ښاغلي انجنير حيات الله او مرستيالانو هر يو ډاکټر سميع الله او ډاکټر محمدزاهد له خوا پر مخ وړل کېدې. عهد مجلې د اسلامي او ټولنيزو مطالبو ترڅنګ د ښکلو نويو معلوماتو او مطالبو په خپرولو سره په ميدان ښار او نورو پښتني سيمو کې د زيات شمېر لوستونکو ادبي او فرهنگي تنده ماتوله، پنځلس ګڼې يې خپرې شوي، خو له بده مرغه له پنځه کالو را په دی خوا دغه خپرونه د مالي ستونزو له امله وتړل شوه.

اذان مجله:

اذان په ميدان وردګو ولايت کې ازاده علمي، ديني، فرهنگي او ټولنيزه ادبي مجله ده، چې په ياده سيمه کې تاسيس او د ۱۳۸۵ لمريز کال په زمري مياشت کې يې لومړۍ ګڼه له چاپه راووته. د دغې مجلې د امتياز خاوند د افغانستان د ټولنيزې اصلاح او پرمختګ ټولني (جمعيت اصلاح) ده چې د دې ټولني د ميدان وردګو ولايت د څانګې له لوري چاپېږي. د مسووليت چارې يې د استاد گل حميد حميدي له خوا پر مخ وړل کېږي. اذان مجله کې زياتره د پوهنتون د استادانو ديني ليکنې خپرېږي، خو سياسي او ټولنيزې ليکنې هم خپروي، کله کله د شعر او ادب پاڼه هم لري، د تاريخ پاڼې په نوم يوه څانګرې پاڼه هم په کې شته او د دې ولايت تاريخي سيمې په کې

معرفي کيڙي، چې د نوي نسل د معلوماتو د زياتوالي له پاره يو غوره گام دی. اذان که همداسې پرمختگ وکړي، په سيمه کې به يې لوستونکي نور هم زيات شي، د ښکلو نوو معلوماتو او مطالبو په خپرولو سره په ميدان ښار او نورو پښتنو سيمو کې د زيات شمېر لوستونکو ادبي او فرهنگي تنده ماته کړې ده. تر پنځلسو زياتې گڼې چاپ شوې دي. خو اوس يې نامعلومو دليلو له امله نه چاپ کيږي.

ميدان ځوانانو مجله:

دغه مجله چې په مياشت کې يو ځل چاپيږي، د ۱۳۸۵ لمريز ديارلسمه گڼه يې زموږ تر گوتو رارسېدلې ده، په زړه پورې خبرې، معلوماتي او پرمختيايي مطالب خپروي. د دغې خپرونې د مسوليت چارې د ليکوال همت الله امين زي له خوا پر مخ وړل کيږي. دغه مجله د غوره مطالبو او ليکنو په خپرولو سره زيات لوستونکي پيدا کړي دي.

دريځ:

د دريځ په نوم مهالنۍ په ۱۳۸۵ لمريز کال کې تاسيس او په اتو مخونو کې په زړه پورې سياسي او ټولنيزې ليکنې او مطالب خپروي. دغه جريده په ياده سيمه کې د ليکوال محمداجمال "هوډمن" په مديريت او د عبدالله "شېرزي" په مرستيالي چلېږي. دريځ له ځوان نسل سره مرسته کوي، خو د هغوی سياسي، ملي او ټولنيز شعور لوړ کړي او وکولی شي د هېواد ملي گټو، ټيکاو، سولې او پرمختگ ته وفادار او لېوال پاتې شي او د سياسي غولونو، افراطيت، بې خبرۍ، غفلت او پرانده تقليد له ښکار کېدو څخه د ځان د ژغورلو وړتيا ترلاسه کړي.

مڼه مجله:

مڼه مجله د مڼې گل مشاعرې کمېټې له خوا په ۱۳۸۸ لمريز کال کې تاسيس شوې ده، دغه مياشتنۍ يوه علمي، سياسي، ادبي او ټولنيزه خپرونه ده، چې مسول مدير يې

گل اغا احمدي وردگ دی. د دغې مجلې تراوسه پورې یوازې یوه ګڼه له چاپه راوتلې ده.

ملي هدف:

ملي هدف چې په اونی کې یو ځل د میدان وردگو ولایت د اطلاعاتو او کلتور ریاست د نشراتي ارګان له خوا خپرېږي، په اتو مخونو کې بېلابېل علمي، ټولنیز، ادبي او اخلاقي مطالب ځایوي، خو ادبي برخه یې تر نورو هغو درنه ده. په دغې اونیزه کې د ښکلو تخلیقي ټوټو او شعرونو ترڅنګ ادبي تیوریکي مضامین هم راځي، چې ځوان لوستونکي له اوسنیو نویو ادبي لارو چارو سره اشنا کوي. د دغې خپرونې د مسولیت او مدیریت چارې د میدان د ځوان لیکوال او فرهنگپال ښاغلي اورنگ مختار له خوا سمبالېږي.

ورانګه مجله:

ورانګه میاشتنی د میدان د ځوانانو خپلواکه کلتوري، ادبي او ټولنیزه خپرونه ده، چې د امتیاز خاوند یې استاد عبدالجبار ابراهیم خېل دی. دغه مجله د ښاغلي استاد وحید الله همراه، استاد احمدزي افغان او محمد احسان تر کتنې لاندې په یاده سیمه کې د شپاړسو مخونو په لرلو سره د ښاغلي محمدعثمان په مسولیت په زړه پورې ادبي، کلتوري او ټولنیز مطالب خپروي.

پېزوان:

پېزوان د میدان وردگو ولایت د ښځو چارو ریاست مهالنې خپرونه ده، په ۱۳۹۱ لمریز کال یې لومړۍ ګڼه چاپ شوې ده، چې د تکړه لیکوالي او د ښځو د چارو د اوسنۍ رییسې آغلې وحیدې ښکلې او یو شمېر نورو میدان مېشتو لیکوالو تر کتنې لاندې خپرېږي، مسوله یې پیاوړې لیکواله او خپرونکې وحیده ښکلې او مرستیاله یې محموده تقوا ده. دا مجله هم په یاده سیمه کې په څلوېښتو رنګه مخونو کې د میدان

مېشتو ښځمنو د کورني، ټولنيز او سياسي شعور د لوړولو په موخه اړين او گټور مطالب لري. په ياده مياشتني کې د ښځو د حقونو د ساتنې، پر هغوی د تېري د مخنيوي، په ټولنه کې د ښځمنو د رول او همداراز نورې اخلاقي او روزنيزې ليکنې او مضامين راغونډېږي. د يادونې وړ ده چې د ښځو چارو رياست مخکې کومه نشريه نه درلوده.

ويښ:

ويښ په اونۍ کې يو ځل د ميدان وردگو ولايت د اطلاعاتو او کلتور رياست د خپرنيز ارگان په توگه خپرېږي، په دغې مجله کې بېلابېل علمي، ټولنيز، ادبي او اخلاقي مطالب ځايېږي، خو ادبي برخه يې تر نورو هغو درنه ده په دې خپرونه کې د ښکلو تخليقي ټوټو او شعرونو ترڅنگ ادبي تيوريکي مضامين هم راځي، چې ځوان لوستونکي له اوسنيو نويو ادبي لارو چارو سره اشنا کوي. د دغې خپرونې د مسووليت او مديريت چارې ځوان ليکوال او فرهنگپال د ميدان وردگو د اطلاعاتو او کلتور رييس ښاغلی محمد اورنگ مختار له خوا سمبالېږي.

سرچشمه:

دغه مهالني د ۱۳۹۱ لمريز کال په زمري کې تاسيس او په خپلو څلورو مخونو کې د غوره سياسي او ټولنيزو مضامينو په خپرولو سره ډېر لوستونکي لري. د دغې خپرونې د امتياز خاوند انجمن سرچشمه دی او د مسوليت چارې يې د ښاغلي بسم الله "نادري" له خوا سمبالېږي. نوموړی نشريه په درې ژبه خپرېږي.

مشوره:

دغه جريده د ميدان وردگو ولايت د ولايتي شورا خپرونه ده، چې په مياشت کې يو ځل چاپېږي، ديارلسمه گڼه يې زمور تر گوتو رارسېدلې ده، ډېر په زړه پورې خبري، معلوماتي او پرمختيايي مطالب خپروي. د دغې خپرونې د مسووليت چارې د ليکوال سميع الله "اتل" په مرسته د ښاغلي عتيق الله "ابراهيمی" له خوا پر مخ وړل

کپړي. دغه جريده په بې پوښه شپږو ساده مخونو کې د غوره مطالبو په خپرولو سره زيات لوستونکي لري.

ځلانده راتلونکې:

دا د ولايت د مقام ځانگړې مهالنې خپرونه ده چې وخت ناوخت په کتابي بڼه د اطلاعاتو او فرهنگ رياست په اهتمام خپري، هره گڼه يې ۱۰۳ مخونه لري او هر ځل درې زره گڼې چاپيږي او په وړيا ډول د ولايت ټولو برخو ته رسېږي.

د منځپانگې له مخې د دغې خپرونې مطالب يوازې سياسي رنگ لري، چې د ولايت د بېلابېلو رياستونو کلني او شپږ مياشتيني رسمي راپورونه خپروي، انځوريز البوم هم لري، خو دا مهال يې خپرونې بندې شوې دي.

بدلون:

د بدلون اونيزه جريده د ميدان وردگو ولايت د مقام له خوا په ۱۳۸۸ لمريز کال تاسيس شوه او په شپږو مخونو کې د غوره سياسي، ټولنيزو، فرهنگي او معلوماتي مطالبو او ليکنو ترڅنگ د بيارغونې پروژو په هکله معلومات له خپلو لوستونکو سره شريکوي. د دغې جريدې بنسټگر او مسوول چلوونکی ادم خان سيرت دی او د ښاغلي صبغت الله نيازي په مرسته يې چارې پر مخ وړل کيږي.

گلبن:

د گلبن علمي، ټولنيزه او ادبي مهالنې د ۱۳۹۰ لمريز کال په چنگاښ کې د ميدان وردگو ولايت د ښاروالۍ فرهنگي ټولني له خوا تاسيس شوه. دغه جريده زياتره د ښاروالۍ اړوند پروژو په هکله مطالب خپروي، ددي ترڅنگ د ځوانانو د علاقې وړ بېلابېل معلوماتي، روزنيز او اخلاقي مطالب لري. ټولنيزې او ادبي برخې هم لري، بنسټگر يې د ميدان ښار ځوان انجنير محمود اميري دی او د مسووليت چارې يې د ښاروالۍ ادارې په غاړه دي.

پرمختګ:

د ولایت د مقام له دفتر څخه خپرېده او د ۱۳۸۹ لمریز کال په سر کې د اونیزې په بڼه یې څو ګڼې چاپ شوې، چې اوسمهال یې خپرونې د ناڅرګندو دلایلو له مخې بندې شوې دي.

غښتلي ځوانان:

دا ټولنیزه معلوماتي او ادبي مهالنۍ خپرونه ده، چې د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د ځوانانو عمومي مدیریت خپرنیز ارګان دي، موسس او د امتیاز خاوند یې محمد اورنگ مختار، مسوول مدیر یې محمد نسیم رسا او مرستیال یې ایمل امرخیل دي. د تاسیس کال ۱۳۹۲ لمریز دي، تر اوس پورې یو ګڼه خپره شوې ده.

روغتیا:

دا هغه دوه میاشتنۍ طبی مجله ده، چې د میدان وردګو ولایت د عامې روغتیا ریاست له خوا خپرېږي، د تاسیس کال یې ۱۳۸۵ لمریز دی.

دغه مجله که څه هم یوه ځانګړې خپرونه ده، چې یوازې د روغتیا په اړه طبی مطالب خپروي، خو ځینې نوي علمي او ټولنیز معلومات هم په کې خپرېږي. همدارنګه دغه مجله خپلو لوستونکو ته هر وخت د سیمه ییزو هر ډول ساري ناروغیو د نښو نښانو په اړه معلومات وړاندې کوي او د مخنیوي لارې چارې او لومړنۍ طبی لارښوونې په کې ښيي.

سپورت:

دا هغه دوه میاشتنۍ سپورتي مجله ده، چې د میدان وردګو ولایت د سپورت امریت له خوا خپرېږي، د تاسیس کال یې ۱۳۸۵ لمریز دی.

دغه مجله که څه هم یوه ځانګړې خپرونه ده، چې یوازې د سپورت په اړه ګڼو مطالب خپروي، خو کله ناکله د اولمپیک د نړیوالې کمیټې او سپورت نړیوال قوانین

هم په کې نشرېږي. همدارنگه دغه مجله خپلو لوستونکو ته هر وخت د سیمه ییزو لوبو په هکله خبرونه خپروي.

(۲) غږیزې رسنۍ:

د میدان غږ راډیو

د میدان غږ راډیو په میدان وردگو کې لومړنۍ خپلواکه او ناپېیلې راډیو ده، چې د انټرنیوز په چوکاټ کې یې له نن څخه کابو څلورنیم کاله وړاندې په میدان ښار کې د لیکوال او ژورنالست عبدالله جمال تر مشرۍ لاندې په خپرونو پیل وکړ. یاده راډیو دا مهال د FM په ۸۹ څپو په ورځ کې ۱۴ ساعته خپرونې لري.

یاده راډیو اوسمهال د میدان ښار د سیمې په سلو کې ۹۲ ساحه تر پوښښ لاندې لري او د اورېدونکو شمېر یې ۶۵۰۰۰۰ تنو ته رسېږي. په پام کې ده، د دغې راډیو ځواک او د پوښښ ساحه زیاته شي او د ورځنیو خپرونو وخت یې هم له ۱۴ څخه ۱۸ ساعتونو ته لوړ شي. د دغې راډیو د ۱۲ دایمي او ۱۸ موقتو غړو په مرسته په ورځ کې د ۶ ځلي خبري سرویس پر خپرولو سربېره، په هره اونۍ کې ۲۰ خپرونې تولید او د هوا څپو ته سپاري. په خپرونو کې یې د کورنیو، ځوانانو، ماشومانو، دیني، روغتیا، کرنې، بدني روزنې، هنر ادب او فرهنګ، کار او زیار، تفریح، فرمایشي سندري، حقوق او قانون، لیکونو، ټیېلفوني خبرو اترو، ګرډیو مېزونو، مرکو، راپورتاژونو او نورې خپرونې شاملې دي.

میدان غږ راډیو یوه خپلواکه ولسي راډیو ده، چې په افغانستان کې د دیموکراسۍ، بیان آزادۍ او مدني ټولنې د پیاوړتیا او انکشاف لپاره کار کوي. میدان غږ راډیو تل د خپلو خپرونو له لارې د خلکو ستونزې او د هغو د حل لارې چارې خپرې کړي او په اړه یې د دولتي چارواکو نظرونه نشر ته سپارلي دي.

هغه انانس چې د يادې راډيو تگلاره په ډاگه کوي او په شپه ورځ کې په لسگونو ځله د راډيو له لارې خپرېږي، هوبهو يې دلته رااځلو:

"ميدان غږ راډيو ازاده ولسي راډيو ده. ميدان غږ راډيو د افغاني فرهنگ د پرمختيا او د خلکو د ملي معنوي او شعور د غوړېدا لپاره کار کوي. ميدان غږ راډيو هېوادوال په هېواد کې د امن ټينگښت او د هېواد بيارغونې او سمسورتيا ته رابولي. د سولې غږ راډيو ټولې خپرونې ستاسو د نظرونو، غوښتنو، وړاندیزونو او نيوکو په بنياد چمتو کېږي. ميدان غږ راډيو د FM په ۸۹ څپو اورېدلای شئ."

د اورېدونکو د شمېر له پلوه د ميدان غږ راډيو په خپرونو کې "گېډۍ گلونه" خپرونه لومړۍ مقام، "لټون" خپرونه دويم او د مشاعرې خپرونه درېيم مقام لري. د مشاعرې په خپرونه کې د ميدان وردگو د ځوانو شاعرانو د اونيزې مشاعرې ټول ثبت کړای شوی جريان کټ مټ خپرېږي.

ميدان غږ راډيو تر يو سلو پنځوسو تنو زيات ځوانان چې ډېری يې د دارالمعلمين محصلين، د مدني او فرهنگي بنسټونو غړي او د بنسټونو ممتاز زده کوونکي دي، د ژورنالېزم د زده کړې له پاره لټمهالو او اوردمهالو کورسونو او ورکشاپونو ته معرفي کړل، همدا شان يې په پرکتيک لحاظ او عملي بڼه هم د خپرونو د پر مخ بېولو له پاره استخدام کړل، چې دا مهال نوموړي کسان په بېلابېلو سيمه ييزو او ملي رسنيو کې ژورناليسټک فعاليتونه لري.

د دغې راډيو د خپرونې د مسووليت چارې د عبدالله جمال او د ځوان او تکړه شاعر او ليکوال بناغلي رحمت الله له خوا پر مخ وړل کېږي.

د ځوان غږ راډيو

دا هم د ميدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ په سيمه کې يوه بله نوې راډيو ده، چې په دې وروستيو کې يې په اړونده سيمه کې په خپرونو پيل کړی دی. د ځوان غږ راډيو اوسمهال په شپه او ورځ کې څلور ساعته خپرونې لري، چې په هغو کې د پښتو ښکلې موسيقۍ، سيمه ييزو خبرونو او نورو خپرونو ته ځای ورکړل شوی دی. د يادې

راډيو مسوولين وايي، چې دوى به هڅه وكړي،خ و په راتلونكې كې د دغې راډيو وخت او خپرونو ته پراختيا وركړي.

جلرېز غږ راډيو

جلرېز يوه بله راډيو ده، چې د ميدان وردگو ولايت د جلرېز ولسوالۍ په سيمه كې يې په دې وروستيو كې په خپرونو پيل كړى دى. د يادې ولسوالۍ په ډېرى اړوندو سيمو كې يې خپرونې اورېدل كېږي. جلرېز غږ هم لكه د نورو ميدان شتو راډيوگانو په څېر د خلكو له ذوق او علاقې سره سمې خپرونې كوي. د دغې راډيو په خپرونو كې پر سيمه ييزو خبرونو سربېره نورې په زړه پورې تفريحي، ټولنيزې، سياسي او ديني اخلاقي خپرونې او مطالب له چمتوالي وروسته د هوا څپو ته سپاري، چې په ياده سيمه كې يې زيات شمېر اورېدونكي پيدا كړي دي.

سولې غږ راډيو

سولې غږ يوه بله راډيو ده، چې په ياده سيمه كې يې په دې وروستيو كې په خپرونو پيل كړى دى. د ميدان ښار په ډېرى اړوندو سيمو كې يې خپرونې اورېدل كېږي. ډيوه هم لكه د نورو ميدان وردگو شتو راډيوگانو په څېر د خلكو له ذوق او علاقې سره سمې خپرونې كوي. د دغې راډيو په خپرونو كې پر سيمه ييزو خبرونو سربېره نورې په زړه پورې تفريحي، ټولنيزې، سياسي او ديني اخلاقي خپرونې او مطالب له چمتوالي وروسته د هوا څپو ته سپارل كېږي، چې په ياده سيمه كې يې زيات شمېر اورېدونكي پيدا كړي دي.

(۳) تصویری رسی

ملی تلویزون

که څه هم په دغه ولایت کې د هېواد د ځینو نورو ولایتونو په څېر د ولایتي کومه اداره نه ده موجوده، خو په ۱۳۸۴ لمریز کال په دغه ولایت کې د اطلاعاتو او فرهنگ ریاست په چوکاټ کې د ملی راډیو تلویزیون اداره جوړه شوه، چې د هندوستان حکومت او ولایتي بیارغونې ډلې [P-R-T] له خوا ورته یو زیات شمېر تخنیکي وسایل برابر شول، چې تر اوس یې خپرونې نه دي پیل کړي.

د نوموړي ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ ریاست چارواکو په وینا، په دې ولایت کې تر اوسه کومه دولتي او شخصي تصویری رسی نه شته. یوازې ملی تلویزیون په ورځ کې څو ساعته د هېواد ملي تلویزیون خپرونې نشر کوي.

ویل کیږي چې په نږدې راتلونکي کې د دې ولایت ملي تلویزیون خپلې خپرونې او په څنګ کې یې یو خصوصي راډیو تلویزیون چې تجلا نومېږي، خپلې خپرونې پیلوي. په همدې هیله

شپږم- د مشاعرې تاريخي پس منظر ته لنډه کتنه

مشاعره:

تر ټولو د مخه بايد مور په دې پوه شو، چې مشاعره څه ته وايي؟
د دغې پوښتنې د ځواب په لټه کې به مور فرهنگونو ته رجوع کوو، او د فرهنگونو له پلوه به د مشاعرې په مفهوم ځان پوهوو.

د غياث مولف مولوی غياث الدين رامپوری (۱۲۰۰-۱۲۶۸ه ق) کښلی دی:

((مشاعره: به ضم ميم و فتح عين بر وزن مفاعله با هم شعر خواندن))

د فرهنگ اندراج مولف ليکي:

((مشاعره بالضم و فتح عين ورا (ع) نبرد کردن به شعر با هم))

مرحوم دکتر معين د خپل مغنم فرهنگ په دريم ټوک کې د مشاعرې په وړاندې کښلی دی:

((مسابقه کردن در شعر خواندن از بر)).

په فرهنگ نفیسی کې يې د مشاعرې معنی داسې راوړی ده:

((مشاعره: ماخوذ از تازی، نبرد کردن شعر با کسی)).

د فرهنگونو له لوړو کښنو خو دا څرگنده شوه، چې په شعر ويلو کې مسابقه او په خپلو منځو کې شعر لوستل او يا هم د کاغذ له مخې په شعر لوستو کې مسابقي ته مشاعره ويلى شي.

اوس چې مود مشاعرې په مفهوم ځان لږ څه پوه کړنو را به شو دی ته چې، په شکلي او موضوعي لحاظ مشاعرې څو ډوله دي:

(۱) په شکلي لحاظ:

زما د معلوماتو له مخې د شکلياتو له پلوه مشاعرې دوه ډوله دي:

الف - طرحی مشاعرې: په دې ډول مشاعرو کې يوه مسرې، يا يوه غزله يا يو بيت يا قصيده د مشاعرې د طرحې په ډول وړاندې کيږي، او نور شاعران د طرحې له ردیف، قافيې او وزن سره برابر خپل شعرونه لېکې او مشاعرې ته يې وړاندې کوي، لکه د ښکارندويې پر قصيده مشاعره کې چې ټول شاعران د قصيدې قافيه، ردیف او وزن له پامه نه دی غور خولي:

د مثال په ډول د ښکارندويې غوري د قصيدې مطلع ده:

د پسرلي ښکلونکې بيا کره سينگارونه

بيايې ولونل په غرونو کې لالونه

د دې قصيدې استقبال زمور شاعرانو داسې کړې دي:

دا را شنه شوه دغاتول ريدي گلونه

که نيولی غره لمن کې سره لالونه

(س.ش)

بيا يی وڅکل له کوم خمه جامونه

دا د هسک پيغله چې ناڅې له جنونه

(استاد بينوا)

بياله بڼه پورته کيږي بڼه ږغونه

ته وا راغله د بليلو بهيرونه

(علامه حبيبي)

د پسرلې په راتلو خوښ شوه آسمانونه

دا په جار چې رعدو وهل ډولونه

(پوهاند رښتین)

ب، آزادي مشاعرې: په دغه ډول مشاعرو کې د ردیف قافیې او وزن د ساتلو قید نشته په یوه ټاکلې موضوع کې شاعران له خپل ذوق سره سم شعرونه لیکي.

(۲) په موضوعي لحاظ:

په موضوعي لحاظ مشاعرې په ډیرو موضوعونو پورې اړه نیسي، لکه پسرلنۍ مشاعرې، خزاني مشاعرې (لکه د ادبي ټولني صوبه سرحد تهکال له خوا چې د ۱۹۴۸ع کال د جنوري په ۱۶ شوی ده).

د مشرانو او ادیبانو په قبرونو د کلیزو غونډو مشاعرې، دهر کلیو مشاعرې تعزیتي مشاعرې، ملی مشاعرې چې ځینې خاص ملی مسایل را چاپیروي.

په پښتو ادبیاتو کې د دغو مشاعرو ټول انواع مور لرو، او په هره موضوع کې یوه دوې نه چې څوڅو مشاعرې په طرحې او آزاد ډول شوې دي، او په سل گونو شاعرانو برخه پکې اخیستې ده.

د مشاعرو په باب د لوړ عمومي بحث له اوردیدو، چې صرف نظر وکړو، نو باید اوس د پښتو په ادبیاتو کې د مشاعرو په سوابقو او لواحقو خبرې وکړو:

پښتو ادب او مشاعرې:

که چیرې د مشاعرې د تعریف په باب د فرهنگونو دغه ډول کښنې ((نبرد کردن در شعر با کسی و مسابقه کردن در شعر)) و منو. نو دلته خو مور په ډاډه زړه ویلاي شو چې زموږ د ادب په تاریخ کې د مشاعرو تاریخ ډیر لرغونې دی او دا ځکه چې زموږ د خاص اولسې سندرو نښلیدو تاریخ ډیر زوړ او ناپایه دی د اولسې ادب دغه برخه

زموږ کليوالو شاعرانو له لرغونو زمانو د چاربيتو، بدلو، داستانونو، بگتيو او نورو شعری فورمونو په چوکاټ کې پاللې ده.

تر کومه ځايه چې د دغې اولسې شاعرې روايات موږ ته معلوم دي، په دې شاعرې کې به کليوالو شاعرانو يا زموږ د پيښوريو وروڼو په اصطلاح اخونانو په خپلو منځو کې شعري مقابلې کولې، د خيبر ادب مولف په دې باب کښلې دي ((... زموږ پخوانو به دې شاعرانو ته ((اخون)) ويل، د هر اخون سره به لس پنځلس شاگردان وو، او د خپل اثر او نفوذ په مطابق به يې د خپلې علاقې حدونه ټاکلې وو، بل اخون ته دا حق نه و حاصل چې په هغه حدونو کې مجلس وکړي. هو! که د يوې علاقې اخون غوښتې چې د يوې بلې علاقې اخون سره د خپلو شاگردانو تر ځان لاندې کړي، نو هغه ته بايد و چې ورومې خپل مد مقابل ته خبردارې ورکړي، دخبردارې نه پس به د مقابلې د پاره يو ځای وټاکلې شو، دواړه اخونان به سره د خپلو شاگردانو او نغارو په مقرر شوی وخت يو بل ته مخامخ شو.

تماشگير به ترې چارچاپيره را پند شو، ورومې به د شاگردانو مقابله وشوه، د هغوي نه پس به استادان سره خوله په خوله شو، يو اخون به د چاربيتې سر کښنود بل به پرې في البدیهه کړی سوره کړه. دا شان به دواړو وار په وار د سر پورې يوه يوه کړی ترله په دې شعري مجادله کې به چې د کوم استاد قافيه تنگه شوه، هغه به پر تسليم شو، سره د خپلو شاگردانو او نغارو به د فتحياب اخون په پښو کې پريوت او د هغه استادی به يې ومنله)) په لوړو خبرو به زه دا هم زيات کړم، چې د اخونان په دغسې شعري مسابقو او مقابلو کې به په لوړ شکل شعري مقابلو سر بيره ځيني داسې پارکي هم طرفيننو يو بل ته ويل، چې اړونه او معماوی به پکې نغښتې وی، يوه اخون چې به داسې پارکي ووايه بل مجبورو، چې په منظومو الفاظو کې خپل مقابل طرف ته د هغې معما ځواب ووايي. د ((خيبر ادب)) د مولف خبرې د ځينو شاعرانو په لاندنيو اشارو کې هم تاييديری لکه:

د تيمور شاه ابدالی (۱۱۸۶-۱۲۰۷) د زماني اولسې شاعر شيخ احمدخان چې د

خپلې يوې چاربيتې په کسر کې ويلي وو:

زه ((احمد خان)) وایم خورې مسرې سندرې
خاونده خدایه د العین کړې له مالرې
د شاعرانو که په ما راشی لښکری
نه ترې ویریرم که د باب کوی که غورې
میر کې بلا دی د سنمدر و په مسرو کې
د لېونو په شانی ګرځم مدام غرو کې
بل مې بازګل دی چې مدام کړی چپاوونه
په زړه مې اوړی د غمونو امارونه

د دیارلمسی پیری بل اولسی شاعر شیرمحمد هم ویلی دی:

په وطن ډیر شوه شاعران

هریو ویل که له ځان

نه ګوری ردیف ته هر شاعر د خپل ځان غورې کاندې

له شعرم خبرې کاندې

کم بې نه وایم په انصاف

پوچ مې په چا نه وځی که شاعران د ټول جهان راشی

څنګ ته مې مدام راشی

زړه مې راغلې په جوش

په شان د سین که خروش

څه وکړمه خدایه لیری شاګردان شونا

زړه مې په ګویان شونا

د ۱۲۰۰ه ق د حدودو اولسی شاعر بیګ محمد چې ویلې وو:

دونه شاعرانو کې دازه بیگ محمد بس یمه

ښه یم یو په لس یمه

پخوا مې شاعرې کره اوس مې شغل په رباب کې

ومې لید کتاب کې

تیر شه ای شاگردو په شاعر باندې مې وار دي

سپې په لکې نار دي

گرځم شاعرانو کې چا نه کره پله سم دما

زړه شو پی قلم دعا

د ظریف خان (۱۲۶۴-۱۳۲۴ه ش) دیوی سپری بدلی لاندې بند د خیر ادب دیوی

برخې ښه تایید کوی، دی وایی:

که وایی ظریف خان چې په ژړا مې سترگې سری دي

کومه د ځان ویر

راغلې شاعران دی وړاندې اینې نغاری دی

اوس څه وکړو تدبیر

له خپلې شعر جاری دی د ظریف دغه مسرې دی

گفتار که الله میر

له دغو شعری نمونو څخه هم دا څرگندیږی، چې زموږ په اولسې شاعرې کې له

پخوانه شعری مسابقې او مقابلې موجودی وی، او تر اوسه یې لابلوگی په کلیوالو سیمو

کې لیدلې کیږي.

په لوړ بحث کې خو مو دا خبرې وکړې، چې زمور په اولسې شاعرې کې خو دغه ډول شعرې مقابلې شته او مور د فرهنگو په روایت د خپلو اولسې ادبیاتو دغه ډول شعرې مقابلو ته د مشاعرې یو ډول ویلای شو.

زمور د شفاهې ادب د خاصو اولسې سندرو تر څنګه په عامو سندرو کې هم د خلکو سندري فاضل او دانشمند مولف ((دورو مشاعرې))

ضبط کړی دی، چې دغه سندري د ماشومانو په سويه ځینی منظومې دی، چې ماشومان یې د سوال او ځواب په بڼه په خپلو منځو کې سره وایی.

اما زموږ په لیکنې ادب کې یوه معلومه تاریخي مشاعره د لوی خان له دی لاندې غزلی را زبیری. لوی خان خوشحال خان خټک (۱۰۲۲-۱۱۰۰ه ق) یوه غزله داسې ویلې وه:

لکه زه په یار مین یم بل به نه وی مین هسې

لکه زه پسې غمجن یم بل به نه غمجن هسې

د لوی خان دانشمند زوی عبدالقادر خان خټک (۱۰۶۳-۱۱۲۵ه ق) بیا د لوړی غزلی قافیه داسې ور واپړوله.

لکه زه په یار مفتون یم، بل به نه وی مفتون هسې

لکه زه پسې محزون یم، بل به نه وی محزون هسې

او ددې غزلی په پای کې یې په شاعرانه غرور داسې وویل:

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړه

دروغجن یم که بې خانه وایې بل یو پښتون هسې

د عبدالقادر خان خټک دې شاعرانه غرور د ده هم مهالی نور پښتانه شاعران وهڅول چې د ده ځواب وویې، په همعصرو کې: اشرف، عثمان، صدر خوشحال، غفور، عبدل، معزالله د عبدالقادر خان ځواب کړی دی او بیا محمدی

صاحبزاده (۱۱۰۹-۱۲۲۰ه ق) هم په دی مشاعره کې گډون وکړ او د عبدالقادر خان ځواب یې ووايه، او په دی ډول د پښتو په لیکنې ادب کې دغه تاریخي مشاعره رامنځ ته شوه.

فاضل او دانشمند استاد پوهاند عبدالشکور رشاد کاري چې: ((په مشاعره کې په لوړو یادو شوو شاعرانو سر بیره: معاذالدین خټک پیرمحمد کاکړ، قنبرعلی خان اورکزی، مسافر مروت.

میرزا حنان بارکزی، عبدالعلی اخونزاده کاکړ، مولوی صالح محمد هوتک، سید رسول رسا او بهایی جان صاحبزاده کشانی هم برخه اخیستې ده، خو پیرمحمد کاکړ، میرزا حنان بارکزی، مولوی صالح محمد هوتک، او بهایی جان یی وزن ور اړولی دي)).

د ادبی ستوری دانشمند مولف بیا کاري، چې! د دولسمی پیری شاعران: سعیدخلیل او محی الدین د دې مشاعرې قافیه او اړولی او د هماغې تاریخي مشاعرې په استقبال یې غزلی ویلی دی، لکه محی الدین چې وایی:

یم په چا د زرخدان کې پریوتلي اسیر هسی
مدد گار مې یې له یاره بل څوک نشته نصیر هسی

سعید خلیل:

بند په چاه د زرخدان کې چې څوک پریووت اسیر هسې
نه مدد له چا نه غواړي نه یې خوښ وی نصیر هسې

دغه مشاعره زموږ د مشاعرو په تاریخ کې د تاریخي مشاعرې په نومه یادیری، چې قاضی عبدالسلام زیارتی هم پر دغه مشاعره د تاریخي مشاعرې تر سر لیک لاندې خبرې کړی دی، پر لوړو خبرو د راقم الحروف زیاتونې دا دي:

دغې مشاعرې د پښتو په ادب کې زیات شهرت او مقبولیت گټلې دي او په وارو وارو په موقوتو او غیر موقوتو خپرونو کې چاپ شوی ده او د معاصرې دورې ډیرو نورو ادیبانو یې هم په استقبال شعرونه ویلې دي، لکه: کله چې زمور لوی استاد علامه پوهاند عبدالحی حبیبی د تاریخچه شعر پښتو رساله په طلوع افغان کې خپروله، نو ددغې تاریخچې په ترڅ کې یې ددغې مشاعرې قدیم ویناوال هم معرفی کړل، او د وینا وو په نمونو کې یې د همدې مشاعرې شعرونه را وړل، کله چې مشاعرې ټوله نشر شوه، نو زمور ځینی کندهاری شعرا یې هم وهڅول چې ددې مشاعرې استقبال داسې کړی دي:

اور لړونی د مجمر څنگ ته وی پروت په قانون هسې

په مجلس د دلبرانو په دې شان وای گډون هسې

مرحوم استاد محمدگل نوری (۱۳۲۰-۱۳۹۳ه ق) هم ددې مشاعرې استقبال ډیر کړی دي، چې د غزلی مطلع او مقطع یې دلی راوړم:

لکه زه یم ستا په غم کې به نه وی پښتون هسې

ستا له غمه زه محزون یم، بل به نه وی محزون هسې

لنډ مضمون ډیره معنی تر ډیر ښه دی په رښتیا

دا مضمون چې نوری جوړ کې بل به نه وی مضمون هسې

د پېښور جمهوریت مجلی هم د ۱۹۶۰-۱۹۶۱م کلونو ترمنځ گڼو کې د هسې لرغونې تاریخې مشاعرې پر له پسې په څو گڼو کې خپره کړې ده، چې بیا یې معاصرو ادیبانو هم استقبال او مطابعت کړې دي، لکه په لاندې غزلو کې:

بیا د زړه په مملکت مې کړه ترکانو شېخون هسې

رودله سترگو مې بهیری چې به نه وی جیحون هسې

شاعر په مقطع کې وایی:

په دې ښکلیو ښکلیو ټکیو پښتون هم کله جوړیږی

سور کفن یی وی په وینو پیژندی شی پښتون هسې

او په همدې مجله کې خپره شوی بله غزله:

زړه مې سل ځایه زخمی دی نن چې وینم پښتون هسې

در په در خوار وزار ګرځی نالان هسې زبون هسې

زموږ په قدیمو لیکنو ادبیاتو کې د ((هسې)) له مشاعرې پرته بله مشاعره موږ ته نه

ده معلومه، مګر قاضی عبدالحمید اثر سالارزی په خپله یوه مقاله کې کښلې دی چې:

((د هسې تر مشاعرې وروسته یا ورسره معاصره د ((وړو وړو)) یو بله مشاعره هم

پښتنو قدیمو شاعرانو کړی ده، لکه د عبدالحمید مومند (۱۰۸۰-۱۱۴۸ه ق) دغه غزله:

((در د مینې کړم و مرګ ته قریب ورو ورو

له علاجه مې لاس وکښن طیب ورو ورو))

او په دې مشاعره کې: ابراهیم متی زی، افضل کاکاخیل، مصری خان ګګیانی،

حسین، عبدالحمید مومند، نواز خټک، معزالله مومند، کاظم خان شیدا، دوست محمد،

نانی حمید (بیدل هشنغری) او عبدالله محزون برخه لرلی ده)).

کله چې ما د حاجی جمعه دیوان چاپ ته برابر اوه، نو د ده د دیوان د دغې غزلی:

((نن د باغ په لوری تله که صنم ورو ورو

په ځمار کاته که همدم ورو ورو))

په ارتباط مې غوښتل چې دا غزله هم ددې مشاعرې په پیړۍ ویل شوی غزله

وبولم، ډیر محترم استاد ستر محقق پوهاند رشاد زه له تیروتنې وژغورلم، او را ته یې

ووی چې دا مشاعره نه ده، په طرحی مشاعرو کې د ردیف، قافیې او وزن ساتل ضرور

وی، او د جمعه او نورو دغو ټولو شاعرانو په غزلو کې دغه قانون نه دی ساتل شوی، نو له محترم استاد پوهاند رشاد څخه په مننه مې هغه بحث له خپلو لیکنو وایسته.

اوس به د اثر افغانی خبرې په خپل ځای پریردو، او را به شو اصلی مقصد ته چې: هغه د مشاعرو تاریخ دی په لرغونی مدون ادب کې بله داسې مشاعره مور ته نه معلومیري.

مگر کله چې د شلمی عیسوی پېړۍ په اوایلو کې په لره پښتونخوا کې د پښتنو ملی غورځنگ پیل شو، او د همدې پېړۍ د لومړۍ نیمایي په اواخرو کې په افغانستان کې زموږ مشرانو پښتنو عالمانو پښتو روزلو ته ملا وتړله نو د کوزې پښتونخوا ملی نهضت او د برې هغې ادبی نهضت زموږ په ادب کې د مشاعرو له ودی سره مرسته وکړه او لروبر په سل گونو، سیاسی، ملی، تعزیتی د هر کلیو او پر مزارونو مشاعرې وشوی، د ځینو مشاعرو رویدادونه هم چاپ شول. د پښتو د ودی ټولني رامنځ ته شوی، چې د دغو ټولنو په اهدافو کې د مشاعر جوړول شامل وو، دا چې دغه بحث مویو څه مستند وړاندې کړی وی، نوزه به د پښتو روزنی په مراکزو کې د شتو اسنادو له مخې د مشاعرو سیر وڅیړم.

د پښتو مراکز او مشاعرې:

د پېړیو په پوړیو کې: غور، کندهار، پېښور، کوټه، ننگرهار او بیا وروسته کابل د پښتو پالنې د مراکزو حیثیت در لود، البته غور د پښتو روزنی خپل پخوانی عظمت له لاسه ورکړی دی، خو په نورو مراکزو کې لاتر اوسه وسه، یا زموږ د پښتنو په ذاتی ذوق او کله هم د پالیسیو له مخې پښتو پالنې ته هڅه شوی ده، او دغو هڅو په معاصره دوره کې زیاته وده ومونده، چې له دغو هڅو سره جوخت پښتو مشاعرو ته هم توجه وشوه، لاندې به زه په دغو مراکزو کې شوی مشاعرې در وښیم:

(۱) په پېښور کې:

کله چې په لره پښتونخوا کې د آزادۍ خواهانو مبارزه له انگریزی استعمارګرو سره ګړندې شوه، نو دغې مبارزې سره ادب هم ملګری و، مبارزینو او مفکرینو به غونډې کولې دغونډو په ترڅ کې به مشاعرې کیدې د دغو ملی مبارزو په جریان کې چې کومې مشاعرې شوی دی، دهغو مشاعرو زیاتره اشعار زموږ د ژبې د معاصرو اشعارو له ډیرو ښوفکرې اثارو څخه ګڼل کېږي.

دلته یوه بله خبره هم یادونې ده، چې د ملی او استعمار ضد مبارزینو د مشاعرو ترڅنګ استعماری دولت او د هغو ګوډاګیو هم د دغو ملی مشاعرو د بې **پدله** کولو له پاره په اسلامیه کالج کې مشاعرې کولې.

یوه له هغو مشاعرو څخه چې په ۱۹۲۶ع کال په اسلامیه کالج کې شوی وه، په دې طرح وه:

((نظاره که غواړی راشه لایلا پریرده))

اما په مقابل کې چې کومې مشاعرې د انجمن اصلاح الافاعنه له خوا شوی دی ټولې ملی رنگ لری ددغو مشاعرو طرحی دا دی:

((که زلمی چیری په خپل وطن قربان شي))

((جنگ د آزادی له همیشه زلمی وتلی دی))

((خاونده ته ودانه کړی زموږ د یووالی حجره))

((نه کلونه د غلام په غلامی کې

((که خازی شنی مې په قبروی ولاړی))

((که دی خیال د آزادی د خپل وطن وی))

د لومړی طرحی مشاعره ۱۹۲۷ع کال پسرلی په اتمانزو کې د انجمن په کلیزه جلسه کې شوی وه، او مرحوم خلیق صاحب (۱۳۵۶هـ ق م) یی یاد داسې کړی دی:

دایې طرحه وه که یاد دې هغه آن شی!

((که زلمی چیرې په خپل وطن قربان شی))

په دې لوړه مشاعره اعلی او انتخابی نظمونو ته تحفی او انعامونه هم ورکړل شوی وو.

د شپږمې طرحې مشاعره ۱۹۲۸ع کال په پسرلی کې د حاجی عبدالغفار تر صدارت لاندې شوی وه، او دوړاندې کال د مشاعرې په ډول په دې مشاعره کې هم انعامونه ورکړل شوی وو، د دوهمس طرحې مشاعره د ۱۹۳۰ع کال د اپریل په ۲۱ نیټه بیا په اتمانزو کې شوی وه، د دریمې طرحې شعر د پښتو مشهور ملی شاعر فضل محمود مخفی صاحب (۱۸۸۴-۱۹۴۷ع) دی، چې د پښتنو ستر مشر خان عبدالغفار خان خپل کتاب زما ژوند او جدوجهد ور ته اهدا کړی دی.

د پنځمې طرحې شعر د خان عبدالغنی خان دی، خو د دغو طرحو مشاعرو تاریخ مې یې نه کړ پیدا. د دغسې سیاسي او ملی مشاعرو ترڅنګه ورو ورو ادبی مشاعرو ته هم مخه وشوه. دغه مهال د نوبنار ادبی جرګه ((د پېښور بزم ادب)) او نوری جرګې رامنځ ته شوی، دغو جرګو د ملی او سیاسي مشاعرو ترڅنګه ادبی مشاعرې هم پیل کړی، لکه د ژبپالنې ښاغلی او دانشمند لیکوال چې لیکې:

((د بزم ادب د جوړیدلو په وړمبې کال د رحمان بابا د کلیزې مشاعرې ډبره کیښوده شوه، او د دې اولنی مشاعرې مشر عبدالستار شاه مرحوم و. بزم ادب له ۱۹۳۷ع بیا تر ۱۹۴۹ع پورې پرله پسې د بابا په مزار غونډې او مشاعرې وکړی)) (ژبپالنه ص ۱۴۰-۱۴۱)

دغه ډول د نوبنار د ادبې جرګې له خوا د ۱۹۳۸ع کال د اګسټ په ۲۰ نیټه د لوی خان خوشحال خان په قبر مشاعره وشوه، چې طرحې یې دا وه:

((دلته په ایرو کې خلقه لعل د بدخشان وینم))

په دې ډول د پښتو ادب د دغو دوونو میالیو پر مزار ونو د ادبی غونډو او مشاعرو جوړیدل پیل شول، چې دا دي تر اوسه جریان لری او له پېښوره سره بیره په کوټه او کابل کې هم د دوی په یاد مشاعرې شوی او کیږی.

د ادبی اتلانو پر مزارونو د مشاعرو په لړ کې د حمید بابا پر مزار مشاعرې هم د یادونې وړ دی چې دغه لړۍ له ۱۹۵۷ع کاله پیل شوی ده او پر دې مزار د یوی بلې مشاعرې بندو بست په ۱۹۷۲ع کال شوی و.

د شلمې پیړۍ د لومړۍ نیمایي په څلورمه لسيزه کې چې د سیاسي او ملي مشاعرو تر څنګ ادبي مشاعرې هم په شمال مغربي سرحدې صوبه کې پیل شوی، نو دغو خلکو سیاسي ملي او ضد استعماري مشاعرې هم کورت هیږی نه کړی. د ۱۹۳۹ع کال په پسرلي کې د سرحد د پښتو

ادبي جرګې یوه بله اجتماعي مشاعره وکړه، چې طرحی یې دا وه:

((د شیر شاه په شان نظام د افغان و کره))

بله ملي مشاعره د ۱۹۳۸ع کال په لومړنيو دريو څلورو مياشتو کې په تهکامل کې وشوه، په دې طرح: ((آزادی نشان په لاس فخر افغان راغي))

ددې مشاعرې خبر او د مرحوم خلیق صاحب شعر پښتون مجلې د ۱۹۳۸ کال د مې د اولی نیتي د گڼې په ۱۰ مخ کې خپور کړی دي.

په شمال مغربي سرحد صوبه کې د مشاعرو جریان تر ننه گړندې روان دي، چې له مفصلاتو سره د ټولو خپړل ځانله کتاب غواړی، مور دلې صرف په دې پوه شوو، چې د پښتو په دغه ادبي مرکز کې مشاعرې کله او څنګه پیل شوی، چې ترننه پورې گړندې روانې دی .

(۲) په کندهار کې:

په کندهار کې د پښتو مشاعرو په باب له ما سره کره او باورې مواد نه وو، نو اړ شوم، چې له استاد پوهاند رشاد څخه په دې خصوص کې پوښتنه وکړم، استاد را ته

وویل، چې له ۱۳۱۰هـ ش را پدې خوا په کندهار کې معاصرې مشاعرې پیل شوی دي، خو کله چې د کندهار ادبي انجمن جوړ شو، او پښتو مجله یې نشر کړه، نو د مشاعرو لپاره هم زیاته زمینه مساعده شوه.

د محترم دانشمند استاد پوهاند رشار له دې یادونې په مننه مې د پښتو مجلې کلکسیونونو ته رجوع وکړه، ددې مجلو په پاڼو کې مې د درې مشاعرو څرک وایست د یوې مشاعرې طرح دا وه:

بخت تل کړی د هغو سره یارې ده

چې په ټینگه یې پاللې دیندارې ده

په دې مشاعره کې: ولی محمد مخلص، غلام نبی، سید حسن، مسلم ملا رحمت الله، محمدعثمان خان پښتون، محمد ویس خان کاکړ، محمد عیسی او مولوی خادم برخه اخیستی وه.

د بلې مشاعرې طرح دا وه:

پښتو بلبل د پښتنو پر چمن بیا راغی

په سفر تللی ورک دلبر د وطن بیا داغی

دغه مشاعره د ۱۲۱۳هـ ق کال د کب په ۲۵ نیټه شوی وه، په دې مشاعره کې محمد ولی مخلص، رحمت الله، محمد عیسی او غلام نبی برخه اخیستی وه.

دبلی مشاعرې په باب چې د پښتو په پاڼو کې څه موندل کیږي، هغه د عسکر په باب آزاده مشاعره ده، چې د ۱۳۱۳هـ ش کال د حمل په میاشت کې د کندهار د فرقي په باغ کې جوړه شوی وه، پدې مشاعره کې، مخلص، پښتون، خادم، خدایرحم، سید حسن، غلام نبی او محمدشریف جانان برخه در لوده. ددغې مشاعرې کوم خبر چې په پښتو مجله کې خپور شوی دی هورې یې کښلې دی چې: څلورمه مشاعره اما ما ددې مجلې له پاڼو همدا درې مشاعرې پیدا کړی، پر بلې یې پښی نه شوم، په کندهار کې مشاعرې په لوړ ډول پیل شوی دي.

(۳) په کابل کې:

کله چې د کندهار او کابل د ادبي انجمنونو د یو ځای کیدو وروسته پښتو ټولنه جوړه شوه، دغې ټولنې د خپلو نورو هڅو تر څنګه پښتو مشاعرو ته هم وده ورکړه، او په لس ګونو مشاعرې ددغې ټولنې په اهتمام د مختلفو تقاریبو په ویاړ جوړې شوی.

زما د معلوماتو له مخې په ۱۳۱۷هـ ش کال د رحمن بابا مشاعره دغې ټولنې جوړه کړې ده، او د مشاعرې طرح د ښاغلي زمريالی دا مسرې وه:

((د پښتون خدمت په شان د رحمن و کړه)) په دې مشاعره کې: زمريالی سعدالله خان، خادم، الفت، محمدشريف حبيبي، محمدگل نوري، جرار، پوهاند رښتين او اخلاص برخه درلوده.

بله مشاعره د پښتو ټولنې د غړو له خوا د ۱۳۱۸هـ ش کال د ثور په میاشت کې وشوه، په دې مشاعره کې (چې طرح یې د مرحوم استاد خادم (۱۳۵۸هـ ش مړ) دا مسرې وه: ((څه علاج دبهود د وطن دي په کار))

مرحوم استاد الفت، اخلاص، زمريالی او مرحوم میا او رادالدین برخه پکې در لوده.

د پښتو ټولنې له خوا مشاعرې په دې ډول پیل شوی، او کال په کال به په مختلفو موضوعونو او تقاریبو ددې موسسې له خوا مشاعرې کیدی، وروسته د رحمن بابا پسرلنې مشاعره او د پښتونستان د ورځې مشاعره د راډیو په تالار کې ثبتیدلې او رویداد به یې د کابل په مجله کې خپریده، د رحمن د پسرلنې مشاعرې یو رویداد مستقل هم چاپ شوی دي.

البته دا باید ووايو: څومره کار چې پښتو ټولنې د پښتو مشاعرو له پاره کړی، هغه د هیرولو نه دي دغې موسسې د رحمن بابا د ۱۳۵۷هـ ش کال پسرلنې مشاعره هم وکړه، اما تر هغې نیتې وروسته یې بیا بله مشاعره نه ده کړی.

د مشاعرو ابتکار اوس د قبایلو وزارت اخیستی دی، او په دې وروستیو دوو کلونو کې یې درې څلور مشاعرې کړې دي.

دلته دا هم د یادونې وړ ده، چې په تیرو څلویښتو کلونو کې له پښتو ټولني سربيره د ځینو نورو فرهنگي موسسو له خوا هم مشاعرې شوي دي، لکه: د استاد اجمل خټک پر دې غزل:

((ساقی چرته کاسه نیمه شراب لری که نه؟))

په خوا کې چر ته چنگ ویاړ باب لری که؟))

د راډیو افغانستان له خوا مشاعره شوي چې رویداد یې په مستقل شکل چاپ شوي هم دي. په کابل کې د پښتو مشاعرو په باب همدو مره تفصیل بس دي، که نه وی یوازی هغه پښتو مشاعرې چې په کابل کې د پښتو ټولني او نورو موسسو له خوا شوي معرفی یې یوه رساله غواړي.

(۴) په ننگرهار کې:

په ننگرهار کې د شوو مشاعرو په باب هم له ماسره څه خاص معلومات نه وو، په همدې توسن زه اړوم، چې په دې کې له محترم مشر څیرندوی عبدالله بختانی خدمتگار نه تپوس وکړم، د زیاتو مصروفیتونو سره سره یې له ما سره یوه ورځ دوه ساعته د ننگرهار په مشاعرو خبرې وکړې، چې د هغو خبرو لنډیز زه دلته وړاندې کوم.

په ننگرهار کې د مشاعرو پیل د مرحوم استاد الفت د اتحاد مشرقی (اوس ننگرهار) د اخبار له مدیریت سره اړه لری. کله چې نوموړی استاد الفت په ۱۳۵۲ ش کال د اتحاد مشرقی مدیر شو، نوی د همدې کال په میزان یا عقرب کې دغه شعر:

((چې په عالم کې د نفاق اورونه، نه بلوی

په اتفاق باندي راضی وی فسادنه جوړ وی

د اتحاد مشرقی په پانډو کې خپور کړ ددې شعر په استقبال ډیرو شاعرانو شعرونه وویل، چې ټول د اتحاد مشرقی په پانډو کې نشر شوی دي، او په طبیعي ډول یوه مشاعره ترې جوړه شوی ده.

بیا د ننگرهار یوه لیکوال او شاعر په اتحاد مشرقی کې خپل یو شعر د مشاعرې د طرحی په توګه وړاندې کړ، چې د هغه په استقبال هم شاعرانو شعرونه وویل یوه بله مشاعره ترې جوړه شوه، او شعرونه یې د هماغه اخبار پانډو خوندي کړل، د شعر مطلع دا ده:

راځی، غرونه ښارونه کړو نور نه او سو غارونو کې

سل قیامته تیر شول مونږ پراته یو په قبرونو کې

بیا بله مشاعره چې د اتحاد په پانډو کې چاپ شوی، د لاندې طرحی په استقبال ده:

((بادونه د خزان غوټی خدا ته نه پریردی))

بله طرحی مشاعره، په دې مسرې جوړه شوی ده:

((که وینن زلمی ومه وطن به کړم بیدار یو ځلی))

له ۱۳۳۰هـ ش کال نه وروسته د ننگرهار د سیمی شاعرانو، لکه: خدمتګار- بینا، کمین، لیوال، قتیل او نورو وخت په وخت د ننگرهار په بیلابیلو سیمو کې مشاعرې کړی دی چې د څو مشاعرو یادونه به یې ځایه نه وی، لکه:

د ۱۳۳۴هـ ش کال په جدی کې د جلال اباد په ښار کې د دغو شاعرانو ترمنځ مشاعره شوی وه، چې په مشاعره کې د څیرندوې بختانی د ویل شوی شعر مطلع دا ده:

میدان د سر بازی کې عاشقان لوبی کوی

صحنه د قربانی کې سر بازان لوبی کوی

۱۳۳۶هـ ش کال د جوزا په میاشت کې د جلال اباد په ښار کې د همدغو یادو شوو شاعرانو ترمنځ یوه بله مشاعره شوې ده.

د همدې کال په جدی کې یې په چارباغ کې بله مشاعره کړې ده، او د ۱۳۳۷هـ ش کال د اسد په ۴-۵ نیټه د خوگياڼو په ارغچ او کبره کې د ننگرهار دغو شاعرانو پنځه مشاعرې کړې دي، د همدغه کال د عقرب په ۲۷ د کامی په لنډه بوج کې یوه مشاعره شوی چې طرح یې دا ده:

قدر د سپرو وی له سپرو سره   لوبی دوړو وی له وړو سره

په ۱۳۳۸هـ ش کال د همدغو شاعرانو له خوا په شگه کې په یوه شپه پنځه مشاعرې شوی دي، چې د یوې طرح یې دا وه: ((مه اړ وه سترگی خوشی غم کړی))

سر بیره پر دغو ذوقی مشاعرو په ۱۳۳۸هـ ش کال د خدمتگار په ابتکار د ننگرهار د مطبوعاتو د مدیریت له خوا د رحمن بابا په یاد مشاعره شوی وه، چې ارواښاد محمدگل خان مومند (۱۳۴۳هـ ش مړ) هم گډون پکې کړی و. په همدې کال د نجم الدین اخونزاده (۱۳۱۹هـ ش مړ) په یاد مجلس او مشاعره د هلمې د نجم المدارس په مدرسه کې جوړه شوی وه.

په جلال آباد کې د ایمل خان په یاد مشاعره او په بهسودو کې د ملنگ جان (۱۳۳۶هـ ش) پر مزار مشاعرې په ۱۳۴۷هـ ش کال د مراد علی صاحبزاده په مزار مشاعره او کنفرانس او همدا رنگه تر ۱۳۵۷هـ ش کال پوری د جلال آباد په ښار کې ((د نارنج د گل مشاعرې)) د دې سیمې له عمده مشاعرو څخه گڼل کیږي چه د دې سیمې د شاعرانو د استعدادونو په روزنه کې یې پوره ونډه اخیستې ده.

(۵) په کوټه کې:

د پښتو او پښتنو بل علمی او ثقافتی مرکز کوټه ده. په دې سیمه کې لومړنۍ مشاعره په ۱۹۵۶ع کال د محمد اکبر خان اڅکزی پر دکان شوی وه، او په دې مشاعره کې ښاغلو فضل احمد غازی، ایاز داودزی، سلطان محمد صابر، محبوب علی خان، سلطان محمد پانی مرحوم میران گل مومند او محمد اکبر اڅکزی برخه در لوده.

دغه رنگه د کوتی پښتو ادبی ټولنې په (۱۹۵۶ع) کې د رحمان بابا (۱۰۴۲-۱۱۲۸ هـ ق) په یاد مشاعره وکړه.

بله مشاعره همدې ټولنې د ۱۹۵۸ع کال د فبرورۍ په میاشت کې د علامه عبدالعلی کاکړ (۱۲۸۹-۱۳۶۴هـ ق) په یاد کړی ده او دریمه مشاعره یې د ملکیار غرشین په یاد کړی ده.

همدا رنگه د کوتی په راډیو کې د ۱۹۶۲ع کال را پدې خوا مشاعرې پیل شوی، چې لومړۍ پښتو مشاعرې له بلوخی او برهوی ژبو سره کلې وی، مگر په ۱۹۶۵ع کال کې یې ځانگړی پښتو مشاعرې هم پیل کړی دی. همدا راز د کوتی په تلویزیون کې هم له ۱۹۷۴ع کال را پدې خوا کله نا کله پښتو مشاعرې کیږي.

د کوتی بزم ثقافت په ۱۹۶۲ع او ۱۹۶۳ع کلونو کې د پښتو دوی مشاعرې کړی دی. د کوتی نیشنل سنتر هم له ۱۹۶۲ع کال را پدې خوا له نورو ژبو سره یو ځای پښتو مشاعرې هم کوی.

د بورۍ:

علمی، ادبی، ثقافتی انجمن له ۱۹۶۲ع کال را پدې خوا ځینی پښتو مشاعرې کړی دي. دغه رنگه ۱۹۳۵ع کال د اگسټ په میاشت کې په چمن کې هم یوه پښتو مشاعره شوی ده، او د شهید صادق کاسی په یاد یوه مشاعره د ۱۹۷۳ع کال د اپریل په ۲۱ نیټه په شهید صادق کلنیک کې او بله د شهید صادق په لایبریری کې د شپې له خوا شوی وه. د بلوچستان او کوتی په سیمو کې د مشاعرو په لړۍ کې د ۱۹۶۲ع کال د می ۱۸ نیټې مشاعره هم د یادونې وړ ده، چې د گلستان د سیمې د اختر د دوهمې ورځې د میلی په مراسمو کې جوړه شوی ده.

(د بنکارندويې پر قصیده مشاعره) له کتاب څخه چې ۱۳۶۲هـ ش کال کې چاپ شوی وه ولیکل، خو له څخه وروسته هم د پښتو مشاعرو لمن په هیواد او سیمې څخه علاوه د نړۍ په نورو برخو کې هم غوړیدلی دي. لکه:

د هرات د هریوا په لمن کې مېله، د لرغوني بلخ د بخدي ترانې، د جرمني په موشن کې نارنج گل مېله، د کالم اوږده (د خپلې) شپه، د بغلان د چل کلا گڼه مشاعره، په پکتیا کې د نینتر مشاعره، د کندز د ریډي گل مشاعره، په کابل کې د رحمان بابا پسرلنی مشاعره، په فراه کې د عناب گل مشاعره، د هلمند سیند مشاعره، په پروان کې د ارغوان مشاعره، په کونړ کې د کونړ سیند مشاعره، د کندهار انارگل مشاعره، په کوټه کې خاپول گل مشاعره، د وري په پنځلسمه د فاریاب ولایت په اندخوی کې د «قره قل» مېله، د ننگرهار د «نارنج گل» مېله، په جوزجان کې د غالی اوبدلو مېله، د کاپیسا په تگاب کې د بې دانه «انارگل» مېله، د پروان په چاریکارو کې د «ارغوان» مېله، په میدان وردگو کې د «منې گل» مېله، په زابل کې د «بادام گل» مېله، په لوگر کې «سنخل گل» مېله او داسې نورې مشاعرې او مېلې د یادونې او نمانځنې وړل دي.

ما په تیرو مخونو کې د مشاعرې په باب او همدارنگه د پښتو مشاعرو په تاریخی سیر څه لنډې او اجمالی خبرې وکړې، اوس راځم خپلې موضوع ته چې منې گل مشاعره دی، غواړم په دې هکله خپل راټول کړی معلومات در سره شریک کوم.

منې گل د لومړنۍ مشاعرې راپورتاژ

د منې گل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره په ۱۳۷۸ هجري لمريز کې د میدان وردگو ولايت د چک په ولسوالۍ کې د يو شمېر هېوادپالو ځوانانو په نوبت د هغه د بنسټ ډبره ايښودل شوې ده، هر کال د دې ولايت په مختلفو سيمو کې جوړېږي. د منې گل مشاعره چې نوم يې د منو د بڼو او د سيمې له ښکلا سره نه بېلېدونکې تړاو لري چې د دې ولايت د سمسورې سيمې او ښکلاوو څرگندونه کوي، شاعران، ادیبان، ليکوالان او پوهان بيا د قلم په ژبه د دې ښايستونو بڼې ته نوی رنگ ورکوي.

د منې گل مشاعره د وخت په تېرېدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له کچې څخه د ولايت او د ولايت له سطحې څخه د هېواد او سيمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ چې د هېواد له گوټ گوټ څخه د سړ کال مشاعرې ته د زرگونو ليکوالانو، شاعرانو، ادیبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصلينو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزگرانو او عامو وگړو سربېره د نړيوالې ټولنې ځينو استازو راتگ د دې ادعا د غوره ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د منې گل مشاعرې اوسمهال يوه روښانه بين الافغاني بڼه خپله کړې ده، چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د منې گل ټولو لارويانو، د میدان وردگو د ولايت اوسېدونکو، د ولايت حکومتي چارواکو او ټول افغان ولس ته د زړه له کومې مبارکې وايو.

د منې گل مشاعره له نن څخه اته کاله وړاندي د میدان وردگو د ولايت په مرکز میدان ښار کې د پنجشنبې په ورځ چې د روان ۱۳۸۶ هجري لمريز کال د غويي مياشتې له ۲۰مې نېټې سره برابره ده، د داسې درندو مراسمو په ترڅ کې ونمانځل شوه چې د هېواد په کلتوري تاريخ کې يې ساری کم ليدل کېږي، چې د میدان وردگو د فرهنگي يون، د ولايت د مقام او د دې ولايت د مشرانو او خلکو د هلو ځلو په وسيله يې بېل رونق خپل کړی و.

د منې گل مشاعرې ته د حکومتي چارواکو له ډلې څخه د میدان وردگو د ولایت پر مقام او اداري پلاوي سربېره د نښه يي توکو سره د مبارزې وزير حبيب الله قادري، د عدليې د وزارت مرستيال محمد قاسم هاشمزي، د جمهوري رياست د حفظ او مراقبت رئيس انجنير محمد حسن نواب، د پژواک خبري اژانس مشر دانش کړوخېل، د شمشاد د تلویزیون رئيس عبدالواحد نظري، د کابل د بناوالي مرستيال غرزي خواخوږي، د ژورناليستانو د نړيوال مرکز CIG مشر رحيم الله سمندر، د هېواد نامتو ليکوال استاد محمداصف صميم، د هېواد نازکخيال شاعر محمد صديق پسرلي، د ويسا ورځپاڼې مسوول مدير محمد زبير شفيقي، د يوناما، ملگرو ملتونو، ايساف، د امريکا د سفارت، ناټو او په میدان وردگو کې د ترکيې د بيا رغونې د ولايتي ډلې ځينو استازو هم ونډه اخيستې وه.

سربېره پر دې غونډې ته د پلازمېنې کابل او د میدان وردگو له فرهنگي ټولنو او عامو وگړو څخه علاوه له ننگرهار، لغمان، کونړ، غزني، زابل، خوست، پکتيا، پکتیکا، لوگر، کندهار، هلمند، کندوز، بغلان، مزارشريف، باميان او يو شمېر نورو ولايتونو څخه زياتو مينه والو گډون کړی وو چې د پژواک د خبري اژانس او ازادۍ د راډيو د راپورونو په بنسټ يې شمېر زرگونو کسانو ته رسېده او مشاعرې ته يې ځانگړې بنسټګلا وربخښلې وه.

غونډه د سهار په نهو بجو او دېرشو دقيقو د قرآن عظيم الشان د څو مبارکو آيتونو په تلاوت او ملي سرود په اورولو سره پيل شوه. د پرانيستونکې وينا په ترڅ کې د میدان وردگو والي بناغلي عبدالجبار نعيمی راغلو مېلمنو او د منې گل مشاعرې ټولو گډونوالو ته ښه راغلاست ووايه او د منې گل مشاعره يې د سيمې د خلکو تر منځ د يووالي او د هېواد د وگړو تر منځ د ارتباط او پېژندنې تر ټولو غوره کړۍ وگڼله او دغه بې مثاله نوبت يې په هڅوونکو ټکو کې وستايه. د میدان وردگو د ولایت مقام همدارنگه د خپلې وينا په ترڅ کې هغو پرمختگونو ته لنډه اشاره وکړه چې په دې وروستيو وختونو او د ژوند په مختلفو ساحو کې د دې ولايت د وگړو په برخه شوي دي. نعيمی د هېواد ريښتی اتل ستر غازي محمدجان خان تاريخي اتلولي په ځانگړې

توگه ياده كړه چې د هېواد په يوه حساس پړاو كې يې د بهرني تاړاك په وړاندې د افغانانو د ملي پاڅون مشري په غاړه درلوده او هېواد ته يې نه هېرېدونكي خدمتونه كړي دي. نعيمې زياته كړه چې د میدان وردگو د ولايت مركز میدان بنار يو سړك او د اوسېدلو د كورونو يوه نوې مېنه يا بنارگوټی يې د ستر غازي محمدجان خان په نوم نومولې دي. نوموړي د خپلې وينا په ترڅ كې د كرنې د پخواني وزير ارواښاد ډاكټر صاحب عبدالوكيل يادونه هم وكړه چې د هېواد او سيمې په كرنيزه سمسورتيا او د باغونو په رواجولو كې يې لويه ونډه تر سره كړې او نوموړی يې د هېواد يو غوره خدمتگار و ګاڼه.

د میدان وردگو د ولايت د مقام تر وينا وروسته د همدې ولايت د هغو كلتوري ټولنو نومونه ياد شول، چې د منې گل د مشاعرې په هكله يې پيغامونه رالېږلي وو، چې په دې ټولنو كې د جغتو مدني او كلتوري بهير، دريځ كلتوري ټولنه، میدان ځوانانو ټولنه، چك ادبي ټولنه، لمر ټولنه، گوربت ټولنه او عهد ټولنه نومونه د يادولو وړ دي. د پيغامونو له اورېدو وروسته مشاعره پيل شوه چې غونډې ته د هېواد زياتو شاعرانو خپل شعرونه او نظموه په داسې ماحول كې واورول چې د حاضرينو تودو چكچكو او ولولو بدرگه كول. همدارنگه په نوموړې مشاعره كې ترنم ته هم ونډه وركړل شوې وه چې د هېواد څو شاعرانو خپل نظموه د ترنم په ژبه وړاندې كړل، خو له دې ټولو څخه د هېواد د خور ژبي شاعر سراجي صاحب ترنم د غونډې د گډوونوالو له خوا په مسلسلو چكچكو او تودو ولولو بدرگه شو، چې مشاعرې ته يې نه هېرېدونكي رنگ وربخښلی و.

د ولسي نظموه په ترڅ كې د چك ولسوالۍ د اوسيدونكي او ولسي شاعر ښاغلي غمگين صاحب شعر د غونډې د گډوونوالو د مسلسلو ولولو وړ وګرځېده، چې په حكومتي چارواكو باندې يې د شعر په ژبه نيوكې كړې وې او هغوی يې د چارو غوره اجرا ته رابللي وو. همدارنگه د نوموړي له نظم څخه په مشاعره كې د بيان د ازادۍ د اصل د رعايت يو ښه تصوير ځلېده، چې حكومتي چارواكو د نوموړي كلام په ژور دقت سره اورېده او هېڅ راز منفي عكس العمل د هېچا له خوا نه ترسترگو كېده.

د دې خبرې یادونه هم اړینه ده چې د مشاعرې په ترڅ کې د رښتینې ډیموکراسۍ اصل په بشپړه توګه رعایت شوی و او یو زیات شمېر داسې شعرونه د هېواد د شاعرانو له خوا ولوستل شول، چې په روانو حالاتو او د حکومتي چارواکو په کړو وړو باندې له ګڼو او هراړخیزو نیوکو څخه ډک وو، خو د بیان د ازادۍ یوه داسې بڼه په مجلس باندې حاکمه وه چې د غونډې د ټولو ګډونوالو د خوښۍ وګرځېد.

په دې لړ کې د ترانو د ټیمونو هم کمی نه وو او د شعرونو په منځ منځ کې به هغو ترانو ته ځای ورکول کېده چې د میدان وردګو ولایت د ښوونځیو، لېسو او مدرسو ټیمونو په دې هکله برابرې کړې وې، چې په دې لړ کې د چک د دارالایتم، د شهادت د دیني مدرسې، د رستم خېلو د ښوونځي، د حضرت عمر فاروق د لېسې، د خالد بن ولید د لیسې او آب بهران د شهیدانو د ښوونځي د ترانو ټیمونو خپلې ترانې ولوستې، چې نوموړي ټیمونه د ځینو ولایتي چارواکو له خوا په نغدي ډالیو ونازول شو.

د مشاعرې له لومړۍ نیمایي برخې څخه وروسته د هېواد وتلي لیکوال، ادیب او شاعر استاد محمداصف صمیم ته بلنه ورکړل شوه، چې د خپلې خورې وینا په وسیله د منې ګل مشاعرې ته نوره ښکلا هم ور وبخښي.

استاد صمیم دغه راز غونډې د هېواد د خلکو د یووالي، پرمختګ، تجربو د شریکولو، هر اړخیزې پېژندنې او ښه‌رازی په لاره کې یو مثبت ګام وګاڼه چې له ننگرهاره تر کندهاره، له میدان وردګو تر کندوزه او له بغلان تر خوست او پکتیا پورې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دایرېږي او د میدان وردګو والي یې په دې لړ کې د یوه هڅاند شخصیت په توګه یاد کړ.

استاد صمیم د منې ګل په مشاعره کې د بیان ازادې د وخت یوه لویه لاسته راوړنه وګڼله چې د هېواد کلتوري یون په بشپړې ازادۍ سره خپل کلام پرته له کومې وېرې او سانسور څخه د چارواکو په مخ کې بیانوي.

همدارنگه استاد صميم زموړ د هېواد د خلکو او چارواکو هغه دود ته گوتیونه وکړه چې خپلې چارې په خپل وخت سر ته نه رسېږي، بلل شوي کسان په خپل وخت غونډو ته نه راځي او زموړ مجلسونه په خپل ټاکلي وخت تدویر نه مومي، چې د نوموړي په خبرو کې د وخت اهمیت ته اشاره وه چې مراعات یې باید وشي او زموړ هېوادوال یې په گټورو څېزونو تېر کړي.

وروسته د میدان وردگو والي بناغلي عبدالجبار نعیمی د هغو د مثبتو کړنو له کبله د میدان وردگو د ولس او ځینو ټولنو له لوري په یو شمېر مډالونو او ستاینلیکونو وویارل شو، چې په لاندې ډول دي:

د ژورنالستانو د دفاع د کمېټې مډال چې د همدې کمېټې د مشرتابه پلاوي د غړي بناغلي فضل ربې وردگ له خوا د میدان وردگو والي ته ډالی شو.

د گوربت په نامه جوړ شوی مډال چې د میدان وردگو د ولس له خوا د همدې ولایت مقام ته د نوموړي د غوره خدمتونو له کبله ډالی شو او د سیمې د یوه سپین ږيري حاجي فتح محمد په لاس هغه ته ورکړل شو.

د پښواک خبري اژانس ستاینلیک چې د همدې اژانس د رئیس بناغلي دانش کړوځبل له خوا د میدان وردگو د ولایت مقام ته ډالی شو.

باید وویل شي چې یو شمېر ستاینلیکونه د ویسا د ورځپاڼې د مسوول مدیر بناغلي محمد زبیر شفیقي له خوا هم په هغو کسانو باندې ووېشل شول چې د منې گل د مشاعرې په بنسټ ایښودلو کې یې مثبت رول ادا کړی، چې زیاترو کسانو یې د سېر کال په مشاعره کې گډون هم نه درلود.

د منې گل مشاعره د غرمې له ډوډۍ او د ولایت د ودانۍ د مخې په پارک کې د ارواښاد ډاکټر صاحب عبدالوکیل د یادگاري څلي د بنسټ د ډېرې د ایښودلو تر مراسمو وروسته د ماسپښین په درېیو بجو پای ته ورسېده. د منې گل د مشاعرې ویندویان هر یو گل آغا احمدي، نذیر احمد نذیر، محب الله

منیب او هوډمن وو او د مشاعرې د مجلس مرستندیه کمېټه له همت الله امین زی، عبدالودود پښتونڅار، مطیع الله اباسین او عبدالله شېرزی څخه تشکیل شوې وه.

د منډې ګل د دویزې مشاعرې په ویاړ د هېواد له ګوټ ګوټ څخه یو شمېر فرهنگي ټولنو، ادبي بهیرونو او د ژورنالیستانو کمېټو او انفرادي اشخاصو هم خپل پیغامونه رالپړلي وو، چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

د ننگرهار ادبي بهیر، خوست خپلواکه ادبي ټولنه، لغمان ادبي بهیر او د ژورنالیستانو ټولنه، رڼا کلتوري مرکز، د تخار ولایت د سرحدی ځواکونو مشر تورنجنرال عبدالظاهر قدیر، د لغمان والي محترم محمد ګلاب منگل، د ختیځ زون د ژورنالیستانو د دفاع کمېټه، د خوست د فرهنگیانو خپلواکه ټولنه، د لغمان د خپلواکو ژورنالیستانو ټولنه، د ژورنالیستانو د دفاع کمېټه، د ژورنالیستانو خپلواکه ټولنه او د افغانستان د ځوانانو نړیوالې ټولنې خپل پیغامونه د منډې ګل مشاعرې ته رالپړلي وو.

د مشاعرې په لړ کې د میدان وردګو د ولایت د مقام له خوا د هغو شعرونو د ټولګې د چاپ ژمنه وشوه، چې د هېواد له ګوټ ګوټ څخه راغلو شاعرانو د منډې ګل د مشاعرې په ترڅ کې ولوستل.

د دې خبرې یادونه هم ضروري ده چې د منډې ګل له مشاعرې څخه د مخه د غزل شپه هم د میدان وردګو د ولایت په مرکز میدان ښار کې ونمانځل شوه، چې مشاعرې ته راغلو زیات شمېر مېلمنو او کورنیو شاعرانو خپل نظمونه، غزلې او شعرونه په کې ولوستل او د ولایت مقام او نور چارواکي د شپې تر ډېره وخته پورې له راغلو مېلمنو سره یو ځای د غزل شپې په مجلس کې ناست وو.

باید وویل شي چې منډې ګل د لومړنۍ کال د دودیزې کلنۍ مشاعرې لګښتونه د دې ولایت د مقام او ایشیا فونډېشن موسسې له خوا برابر شوي وو، چې مننه او کورودانې ورته وایو.

اووم- ادبي، فرهنگي او علمي چاپ شوي اثار

د میدان وردگو ولایت د مقام فرهنگي کمېټې تراوسه پورې ۳۵ بېلابېل علمي، هنري او شعري کتابونه په خپل مالي لگښت طرحه، کمپوز، ډيزان او چاپ کړي دي، چې د فرهنگ او ادب په برخه کې د هېواد په کچه بې ساری پرمختګ دی، چې راتلونکي تاريخ او فرهنگي کړۍ به پرې ووياري. په چاپ شوو کتابونو کې داسې کتابونه هم شته چې د کمیت له پلوه پرې د ډېرو کتابونو لگښت راغلی، چې په واقعي توګه داسې کتابونه دي، چې د پښتو ادب، سياست او فرهنگ د بلایني په برخه کې يې ساری نه لیدل کېږي. د استاد صديق پسرلي کلیات او ارواښاد گل پاچا الفت نثري کلیاتو څخه د بېلګې په توګه یادونه کوو، چې دواړه کلیات په داسې صحافت او ښکلې بڼه چاپ شوي چې د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د مرستیال پوهنمل غلام نبي فراهی په وینا: ((د غزلېن کتاب په کتو ما فکر وکړ چې څو کتابونه شاید سر په سر ایښي وي، خو داسې فکر مې نه کاوه چې دا دې یو کتاب وي، خو ماشاءالله دا د غزلونو داسې بڼه دی، چې کولی شی پښتو ژبه د غزل په برخه کې له نورو کتابونو سره سیاله کړي)).

لیکوال زبیر شفیقي يې بیا په اړه وايي: ((کله به چې مور بهرنیو هېوادونو څخه د لیدنې پرمهال داسې کتابونه لیدل چې په لیدو به يې د هغې ژبې بلایینه مور ته ښودل کېده، خو اوس له نېکه مرغه د الفت نثري کلیاتو او غزلېن کتابونو په چاپ سره پښتو ژبه د نورو ژبو سیاله کړه)).

د نړیوال شهکار (جګړه او سوله) اثر پښتو چاپ شوي:

د بهرنیو چارو وزارت د ستوري په مانې کې د نړیوال شهکار اثر د جګړې او سولې کتاب د پښتو ژباړې د کتاب په ویاړ غونډه وشوه، چې په دې غونډه کې د دې وزارت سیاسي مرستیال جاوېد لوین او د میدان وردگو پخواني والي محمدحليم فدایي سربره یو شمېر ادیبوهانو، لیکوالانو، ژورنالیستانو او د پښتو ادب نږدې (۱۷۵) تنو مینه والو برخه اخیستې وه.

گډونوالو ته د بهرنیو چارو وزارت د ستراتیژیکو مطالعاتو رییس (ډاکټر فرامرز تمنا) له خوا د ښه راغلاست ویلو ترڅنګ نوموړي د دکتور لطیف بهاند د هڅو او نه ستړي کېدونکو هلو ځلو ستاینه وکړه.

ورپسې د دې وزارت سیاسي مرستیال جاوېد لودین دغه نړیوال شهکار په دیپلوماتیک بهیر کې د پیاوړتیا او په ځانګړي ډول په ادبیاتو کې د لطیف بهاند د کلونو کلونو زحمتونو هغه ستره پانګه وبلله، چې د میدان وردګو د پخواني فرهنگپال والي محمدحلم فدایي په مالي لګښت او هڅو تر لوستونکو ورسېده.

جاوېد لودین اندېښنه څرګنده کړه چې اوس هم په افغاني ټولنه کې د کتاب د لوست او د کتاب اخیستلو فرهنگ هماغسې د رکود په حالت کې دی، چې له امله یې د لیکوالو او ژباړونکو زحمتونه ژر تر ځلکو په لیکلې ښه او د کتاب په شکل نه رسېږي، خو داسې د فدایي صیب په څېر فرهنگي سټي د کتاب ارزښت ته په کتو د کتاب چاپ ته اوږه ورکوي او تر ځلکو یې وړیا رسوي.

غونډې د دغه نړیوال شهکار (جګړې او سولې) اثر چاپوونکي او میدان وردګو پخواني فرهنگپال والي، چې تراوسه یې د خپل ماموریت په څلورو کلونو کې د پښتو ادب د بلایني په موخه (۴۴) بېلابېل فرهنگي اثار چاپ کړي او تر ځلکو یې رسولي دي، وویل: ((د جګړې او سولې د نړیوال شهکار د ناول ژباړه د فرهنگي دیپلوماسۍ او افغان ادب په ډګر کې یو اساسي لومړی قدم دی، که غواړو چې ټولنه مو له نورو زده کړه وکړي، د هغوی د ترقی او زوال اصلي لاملونه معلوم کړو، د نورو مهمو کتابونو ژباړه زموږ ملي ژبو ته وړاندیزوم. په دغې تګلاره کې زموږ لپاره دا اړینه ده، چې له عقلانیت سره معنویت هم له نظره ونه غورځوو، او دا کېدای شي زموږ د داخلي او خارجي سیاستونو نه بېلېدونکي توکي وي. علم، عقلانیت، معنویت، عدم تشدد، سوله ییزه مبارزه، پرمختګ، اخلاق، قانونیت او عدالت چې د (توحید، نبوت او آخرت) په اصولو ولاړ و، ولې خپل شوي، کمزوري شوي او حتی د دې معکوسې تګلارې مو خپلې کړې دي)).

د جگړې او سولې د نړيوال شهبکار د ليکونکي تولستوي او ژباړونکي لطيف بهاند د هڅو په اړه د علومو اکاډمۍ غړي سليمان لايق په خپله ليکلي اوږده مقاله کې وويل: ((تولستوي د ټولني ناخوالو او په هغه وخت کې د جنگونو او سولې اهميت ته په کتو دغه مرغلرې په شپږو کلونو کې د کتاب په بڼه راټولې کړي، چې بيا وروسته دغه کتاب د نړۍ په لسگونو ژبو وژباړل شو، چې له نېکه مرغه اوس د تکړه مبارز دکتور لطيف بهاند په هڅو په نژدې (۱۰) کلونو کې پښتو ژبې ته وژباړل شو، خو د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت له نېکه مرغه چاپ شو، چې نن يې مور او تاسو د دغې پرتمينې غونډې گډوڼوال او شاهدان يو)).

د دري ژبې تکړه ليکوال رهنورد زرياب صيب په خپلو خبرو کې د لطيف بهاند هڅې وستاييلې او وېې وويل، چې پښتو ژبې ته د دغه مهم اثر ژباړه مور ته دا رابښي چې اوسمهال پښتانه ليکوال د دې ژبې د بله ايني لپاره د نړۍ ډېر مشهور لوی لوی اثار چې کلونه کلونه وخت ته اړتيا لري، ژباړي او د هغوی تجربې او اندونه خپلې ټولني ته رسولي شي. نوموړي زياته کړه: په څلورو ټوکونو او په (۲۷۰۰) مخونو کې په بڼه کاغذ او ډبلې رنگه پوښتې کې د دې اثر چاپول هم څه اسانه کار نه دی، بلکې دا کار د ښاغلي فدایي هغه فرهنگپالنه مور ته رابښي چې خپل ادب سره يې لري او په عمل کې يې پالي.

د ملي راډيو تلویزیون مشر او تکړه ليکوال زرین انځور وويل: د لطيف بهاند هڅاند او کلک هوډ زموږ ټولې فرضيې ناکامې کړې، ځکه هغه وخت چې لطيف بهاند د دغه اثار په ژباړه پيل وکړ، نو ما هماغه وخت وويل چې د دغه ستر کتاب ژباړه د بهاند له حوصلې او بوختياوو څخه لوړه ده، نو ځکه مې ډاکټر جنبش ته د دغه کتاب د ژباړې په اړه سلا ورکړه، خو نن بهاند صيب په عمل کې ثابت کړه چې د دې ستر نړيوال اثر برعلاوه نور داسې اثار هم خپلې ژبې ته ژباړلی شي.

نوموړي هم په خپل وار سره د ښاغلي فدایي د فرهنگي هڅو ستاينه وکړه او د پښتو په ادب کې د (۴۴) علمي کتابونو چاپول يې يوه ستره لاسته راوړنه ياده کړه، خو

هيله يې وکړه، چې د کتابونو د چاپ دغه لړۍ ته بايد نورو فرهنگي ملگرو په مټ دوام ورکړل شي.

د علومو اکاډمۍ غړي نبي صاحبي هم په خپلو خبرو کې د دغه مهم او ستر اثر ژباړه او چاپ د پښتو ادب په فرهنگ او بډاينه کې يو مهم گام وباله او د کتاب د ژباړې په دغه اوږده او د ستونزو ډکه لاره کې يې د ښاغلي بهاند کلک هوډ وستايه.

په پای کې د دغه مهم نړيوال شهکار ژباړن دکتور لطيف بهاند له هغو ټولو کسانو څخه مننه او ستاينه وکړه، چې د کتاب د ژباړې په چارو کې يې ورسره مرسته کړې، د ده لاسنيوی يې کړی او ان ځينې وخت يې پرې نيوکې هم کړې دي، خو بهاند خپلې خبرې د ښه ثبوت لپاره د جگړې او سولې د فلم لومړۍ خبره کوي چې وايي: (د نړۍ ډېر ستر کارونه د ساده قدم نه پيلېږي) او ما هم دغه ژباړه له ساده قدم نه پيل کړه.

ښاغلي بهاند وويل: د دغه نړيوال اثر خوند په روسي ژبه کې شايد تر هرې ژبې زيات وي، ځکه ليکوال يې روسی دی او پښتو ژباړه يې هم شايد ټول خوندونه له ځان سره ونه لري، خو بيا هم ما هڅه کړې خپلې ټولنې ته يې په خپله ژبه وړاندې کړم.

بهاند له ټولو ليکوالو او فرهنگي کړيو او راغلو گډونوالو څخه مننه وکړه، چې د مخکتنې په نوم جوړې شوې غونډه کې يې گډون کړی، نوموړي د ميدان وردگو د پخواني والي او فرهنگپال شخص محمدحليم فدایي او د ده له کاري ټيم نه ځانگړې مننه وکړه، چې د دغه مهم اثر چاپ مالي لگښت ته يې اوږه ورکړه او د دوی په هلوځلو دغه کتاب د لوستونکو لاسونو ته ورسېد.

د غونډې په پای کې په راغلو گډونوالو باندې دغه مهم اثر وپېشل شو.

د يادونې وړ ده چې جگړه او سوله کتاب نږدې په (۲۷۰۰) مخونو کې په ښه کاغذ او ډبله پښتۍ په څلورو برخو کې د زرو ټوکو په شمېر په عالي کيفيت د ميدان وردگو ولايت د پخواني والي او فرهنگپال شخصيت محمد حليم فدایي په هڅو د دې

ولایت مقام په مالي لگښت او د مومند خپرندويې ټولنې په تخنیکي مرسته چاپ شوی دی.

دا استاد صدیق پسرلي غزلبڼ و غورځیده پر کتاب تبصره

غزلبڼ چاپولو له د کابل په «ستار هوټل» کې د هېواد د نوماند غزلبول استاد محمد صدیق پسرلي د غزلونو ټولگې «غزلبڼ» مخکتنه وه، چې په لسگونو د شعر او ادب مینه والو او لیکوالانو په کې برخه واخیسته.

په دې غونډه کې چې د میدان وردگو پخواني والي حلیم فدایي له خوا جوړه شوې وه، د استاد صدیق پسرلي پر شعر او هنر په زړه پورې خبرې وشوې، نورالحیب نثار، سالک او استاد حبیب الله رفیع د ښاغلي شاعر د غزلبڼ د شعري ښکلا او ځانگړتیاوو په باب لیکنې واورولې، چې د استاد پسرلي د غزلونو د ارزښتونو، سبک او ځانگړتیاوو په اړه یې تفصیلي رڼا پرې اچولې وه.

د ملي راډیو تلویزیون مشر نقاد او د پاخه قلم خاوند محمد زرین انځور، استاد پسرلي د عصر ستر او استازی غزلبول وباله. ښاغلي نثار له اطلاعاتو او فرهنگ وزارت نه وغوښتل چې استاد پسرلي ته د «ملک الشعرا» لقب ورکړي، چې په رښتیا یې حقدار دی.

استاد پسرلي تر نیمې پېړۍ زیات عمر له شعر په تېره غزل سره په مراقبه او مشاهده کې تېر کړی او غزل یې د خوړلني او معنا دواړو له اړخه کمال ته رسېدلی دی.

د استاد پسرلي په «غزلبڼ» کې د ده ۱۱۵۶ غزلې راټولې شوي، چې زرگونه بیتونه جوړوي او دا د کمیت او کیفیت دواړو له اړخه د پښتو شاعرۍ په تېره د پښتو غزل ډېره ویاړمنه برخه جوړوي.

د یادونې وړ ده چې استاد پسرلي د کندوز په چاردره کې زیرېدلی او اصلا د غزني اوسېدونکی دی. پر هېواد د سره پوځ له یرغل وروسته پېښور ته کډوال شو او هلته یې د «سپیدی» مجلې له خپراوي سره یو ادبي غورځنگ پیل کړ، چې وروسته د

ادبي بهير په اونيزو منظمو غونډو کې په يوه لوی ادبي حرکت بدل شو چې په لسگونو ځوانانو يې د نثر او نظم ډگر ته راوايستل.

د استاد پسرلي «غزلبني» د میدان وردگو ولايت مقام له خوا په لويه کچه په ښکلي سپين کاغذ او غوره پښتې چاپ او د شعر او ادب مينه والو ته ډالی شوی دی.

د الفت نثري کليات

د استاد الفت د هنری نثرونو لويه او بشپړه مجموعه (لومړی او دويم ټوک) دي، چې د الفت نثري کليات نومېږي، په ۱۳۸۹ لمریز کال کې د میدان وردگو ولايت د مقام له خوا د زرو ټوکونو په شمېر اسد دانش په چاپځی کې په ښکلې کچه او ښه چاپ او خپره شوې ده. دغه کتاب د هېواد د مشر استاد او څېړونکي پوهنمل عبد الخالق رشید اوسياسی څېړونکي او ليکوال ښاغلي محمد زبير شفیقي په لنډو ارزوونکو ليکنو پسې د ليکوال او شاعر د کابل پوهنتون استاد پوهنمل محمد اسمعيل يون په اوږدې سريزې سره پيل شوی دی. د یاد کتاب لومړی او دويم ټوک يو ځای په ۷۶۲ مخونو کې د ښاغلي استاد يون صيب او عبدالرحيم بختانی له خوا راغونډه شوي دي. د کتاب په پيل کې د يون صيب له خوا د استاد الفت د ژوند او اثارو په هکله رڼا اچول شوې ده.

افغاني اوسنی رسنی

دغه اثر د خور ژبي شاعر، ليکوال، سياستوال، هنرپال او ويناوال ښاغلي استاد پوهندوی محمد اسمعيل يون د ماسټرۍ دورې تېزس دی، چې د ۱۳۸۰-۱۳۸۷ کلونو رسنی په کې خپرل شوي، لارښود استاد يې پوهنوال محمدصابر خویشکی دي، پوهنوال دوکتور عبدالحق رشید يوه لنډه یادونه ورباندې کښلې ده، نوموړی کتاب په ۱۳۸۷ ل کال په غبرگولي مياشت کې د زرو ټوکونو په شمېر خپور شوی دی. کتاب په ۲۰۹ مخونو کې د يون کلتوري يون خپرندويې ټولنې له خوا د میدان وردگو ولايت د مقام په مالي ملاتړ چاپ او خپور شوی دی.

تصوف او ادب

ياد اثر د کابل پوهنتون د يوه ځوان ليکوال، څېړونکي، ژباړن او شاعر پوهيالي اجمل ښکلي دی او په ۱۳۸۹ لمريز کال د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د منې گل د لسمې دوديزې مشاعرې په وياړ د زرو ټوکونو په شمېر چاپ او خپور شوی دی. د کتاب په پيل کې د پښتو ژبې د پياوړي څېړونکي، شاعر او ليکوال استاد محمداصف صميم او تکړه ليکوال او ژورنالست پوهندوی استاد فضل ولي (ناگار) نمانځنې راغلې دي. ښاغلی ښکلی د هېواد د يو څو هغو څېړونکو له ډلې څخه دی، چې کار يې په څېړنه او هنر کې د اوسنيو غوښتنو تر پولې تر ډېره نږدې بريښي. دغه اثر په ۸۹ مخونو کې د تصوف تعريفونه، ډولونه، ارزښت، تاريخ، له اسلام پرته تصوفی ډلې او مشهور تصوفی ښوونځي او داسې نور موضوعات د تصوف په هکله تشریح کړي دي. د کتاب په پښتۍ د ليکوال د چاپ شوو اثارو نومونه هم ليکل شوي دي.

د کرېملين په زړه کې

د کرېملين په زړه کې (د مسکو يونليک) د يو بل ځوان پښتون ليکوال او شاعر استاد پوهندوی محمد اسمعيل يون اثر دی، چې په ۱۳۸۹ ل کال د يون کلتوری يون په نوم د اړوندې ټولنې له خوا د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي سمبالتيا د زرو ټوکونو په شمېر چاپ او خپور شوی دی. د کتاب په پيل کې د پښتو ژبې د پياوړي شاعر او ليکوال ښاغلي ډاکټر شېرحسن حسن او تکړه ليکوال او ژورنالست محمداهر کافي ليکنې راغلې دي. ښاغلی يون د مسکو ښار داسې را پېژني، لکه چې مور هم له يون سره په دغه سفر کې ملگرتيا کړې وي او هغه ځای مو په خپلو سترگو ليدلی وي، چې دا د ليکوال هنريت مور ته را په گوته کوي. دا ډول هنر د اوسنيو غوښتنو تر پولې تر ډېره نږدې بريښي. دغه يونليک په ۳۱۱ مخونو کې له رنگه انځورونو سره يو ځای د ښاغلي فواءالرحمن وفا له خوا د ليکوال په لټه ژوند ليک سره پای ته رسېدلی دی.

هنداره

هنداره د هېواد د پياوړي ليكوال او تاريخپوه استاد حبيب الله رفيع اثر دى، چې موضوع يې د ټولنې د پخوانۍ او معاصرې ټكنالوجۍ ترمنځ توپير او تدريجي پرمختگ دى، چې انسانانو د خپل ژوند د پرمختگ له پاره خپل فكر څه ډول په كار اچولى او څومره اسانتاوې يې رامنځ ته كړې دي. نوموړى كتاب په خپله منځپانگه كې څو ځاى رنگه عكسونه هم لري، چې د مطلب د بڼه وضاحت له پاره له كتاب سره چاپ شوى، چې په زړه پورې دى او په خپله رنگينه بڼكلا كې د افغانستان د تاريخ ځينې برخې په پټه خوله د لوستونكو مخې ته ږدي. دغه كتاب دولس لوى عنوانونه او ۱۵۱ مخونه لري، چې په افغان مسلكي مطبعه كې د ۱۰۰۰ ټوكه په تعداد د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت چاپ شوى دى.

د پښتاکون تر څنډو

د پښتاکون تر څنډو (د واشنگټن علمي يونليک) د ځوان شاعر او ليكوال پوهندوى استاد محمد اسمعيل يون اثر دى، چې په ۱۳۸۷لمريز كال د يون كلتوري بهير له خوا چې مالي لگښت يې د ميدان وردگو ولايت مقام له خوا وركړل شوى، د اسد دانش په چاپخونه كې د ۱۰۰۰ ټوكو په شمېر چاپ شوى دى، په ۳۰۰ مخونو كې يې چاپ شوى دى.

د غزلبن شاعر

دا د هغو بېلا بېلو سياستوالو، شاعرانو، ليكوالو او روښانفكرانو د مقالو او ليكنو ګډ كتاب دى، چې د غزلبن كتاب په اړه يې په كې خپل نظريات وړاندې كړي دي. دغه كتاب د ځوان شاعر، ليكوال بناغلي ادم خان سيرت له خوا راټول، تدوين او ترتيب شوى دى. دغه كتاب سريزه په خپله د كتاب ليكوال كښلې، دا اثر ۱۵۲ مخونه لري او په ۱۳۹۱لمريز كال كې د ميدان وردگو ولايت د مقام د فرهنگي ټولنې له خوا د زرو ټوكو په شمېر چاپ او خپور شوى دى.

په كور يو لېونى

دا د میدان په شنو درو، له منو ډکو باغونو، په دنگو دنگو چنارونو او یخچالینو اوبو باندې د هغه مین شاعر، ژورنالیست او لیکوال ښاغلي محمد انور وفا سمندر ناول دی، چې د ژوند په کاروان کې یې لوړ او جادوگر هنر پخه ملتیا کوي. دغه لوړ هنري اثر په ۱۳۸۸ل کال د لومړي ځل لپاره د زرو ټوکو په شمېر چاپ او خپور شوی دی. د «په کور یو لېونی» ناول په ۲۸۵ مخونو کې او ۲۴ برخې لري. پر یاد اثر سریزه ځوان لیکوال او خوږ ژبي شاعر ښاغلي نورمحمد لاهو له خوا لیکل شوې، خو له سریزې سربېره د افغانستان نصاب د پراختیا او درسي کتابونو علمي-مسلكي غړی ښاغلي محمد عزیز تحریک له خوا هم په یادونه په کې شوې ده. په کور یو لېونی سرلیک لاندې ناول د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت چاپ شوی دی.

محمد ارسلان سلیمي د هېواد پیاوړې څېره:

محمد ارسلان سلیمي هغه اثر نوم دی، چې د تکړه لیکوال گل اغا احمدی وردگ له خوا لیکل شوی دی، سریزه ورباندې محمد حامد حلیمي لیکلې، تکړه لیکوال علم گل سحر هم ورباندې لنډې خبرې کړي دي، امین الله عادل او غلام ولي نوري خپل نظریات ورباندې لیکلي دي.

نوموړی کتاب د منې گل د نهمې دودیزې مشاعرې په ویاړ، د میدان وردگو ولایت مقام په مالي لگښت، چې ۱۷۳مخونه لري، د ۱۰۰۰ ټوکونو په شمېر د اسد دانش مطبعه کې چاپ شوی دی. چې د پښتو ادب د ستر خدمتگار اروښاد محمد ارسلان سلیمي ژوند لیک دی چې د خپل ویاړلي ژوند تر پایه یې د افغانستان د خلکو خدمت په ډېر اخلاص، صداقت او ایماندارۍ سره وکړ او د هېواد د معاصرې ښوونې او کلتوري نوښتونو د بنسټ ایښودونکی، زیارکښ او مخکښ مشر گڼل کیږي.

فلسفه:

فلسفه د ځوان لیکوال ښاغلي محب الله زغم اثر دی، چې د ماشومانو له پاره یې نهه کیسې او پنځه طنزونه په کې لیکلي دي. ژبه یې خوږه، روانه او له تلوسې څخه ډکه ده.

نوموړی کتاب هم منې گل د نهمې دودیزې مشاعرې په ویاړ، د میدان وردگو ولایت مقام په مالي لگښت په ۷۶ مخونه کې چاپ شوی دی. نوموړی اثر استاد اسد الله غضنفر ته ډالی شوی، چې د ماشومانو د ادب په لاره کې یوه لویه لاسته راوړنه ګڼل کیږي.

د بدیع فن او پښتو شاعري:

دا کتاب د تکره خپرونکي او لیکوال پوهنیار استاد محمد ابراهیم همکار اثر دی. نوموړی اثر یې د ارواښاد پوهاند عبدالشکور رشاد او عبدالرووف بېنوا پاکو ارواحو ته ډالی کړی دی. دا کتاب د میدان وردگو ولایت مقام په مالي لگښت په ۱۳۸۸ لمریز کال د زرو ټوکونو په شمېر په ښکلې کچه او بڼه چاپ او خپور شوی دی. دغه کتاب د مشر استاد او خپرونکي محمداصف صمیم او پوهنیار سیدغني غني له خوا په اوږدې سريزې پیل شوی دی. یاد کتاب چې د منې گل د نهمې دودیزې مشاعرې په ویاړ چاپ شوی، په ۲۲۶ مخونو او اتو خپرکو درلوونکی دی.

اتمه منې گل مشاعره

اتمه منې گل مشاعره د ځوان لیکوال او خور ژبي شاعر ښاغلي عبدالودود پښتونځار د اتمې منې گل مشاعرې بشپړ راپور دی، د لیکوال ښاغلي گل اغا احمدی وردګ له لندې لیکنې وروسته سريزه د کتاب د لیکوال له خوا لیکل شوې ده، دا کتاب په ۱۳۸۷ لمریز کال د اسد دانش مطبعې د تخنیکي څانګې له خوا د ۱۰۰۰ ټوکو په شمېر د میدان وردگو ولایت مقام مطبوعاتي دفتر له خوا د منې گل دودیزې مشاعرې په ویاړ په ۱۰۴ مخونو کې چاپ او خپور شوی دی.

وروستی ساه

دا اثر د دې سیمې د یوه تنکي ځوان شاعر او لیکوال ښاغلي محمداصف عمر ناولګوتی دی، چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې یې بشپړ کړی او په همدې کال د منې

گل د نهمې دوديزې مشاعرې په وياړ د میدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د ۱۰۰۰ ټوکو په شمېر خپور شوی دی. د کتاب په لومړيو درېيو مخونو کې د ليکوال له خوا ډالۍ، منليک او يوه وړه سریزه کښل شوې او ورپسې د ناول موضوع، چې غالباً د ليکوال مطلب به هغه لمبې وي چې د يوه افغان ځوان له زړه څخه د مينې پر مهال په خيالي ډول پورته کيږي، انځور ښيي، په ۱۲۰ صفحو کې ځای شوي ده.

د پنجري شاته

د میدان د سيمې د ځوان شاعر او ليکوال او ژورناليست احمد تکل درېيم شعري جونگ دی، چې په ۱۳۸۸لمريز کال د میدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د منې گل د نهمې دوديزې مشاعرې په وياړ د دانش په خپرنځی کې د زرو په ټوکو چاپ شوی دی. پر دغه کتاب د ليکوال له خوا سریزه نه ده کښل شوې او په ۱۳۴ مخونو کې يې ۱۰۲ شعرونه ځای شوي دي، چې ډېری يې غزلونه دي او د نظمونو په ګډون نور شعري ډولونه هم لري.

لرغونی افغانستان

لرغونی افغانستان د هېواد د نامتو لرغونپوه پوهنوال استاد رسول باوری د مقالو ټولګه ده، چې د افغانستان د لرغونو سيمو په هکله په زړه پورې معلومات لوستونکو ته په مخ کې ږدي.

ياد کتاب د میدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د منې گل د نهمې دوديزې مشاعرې په وياړ، په ۳۱۵مخونو کې په ۱۳۸۸لمريز کې د اسد دانش مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

کاروان خبرې کوي

«کاروان خبرې کوي» د پيرمحمد کاروان د هنري خبرو، ليکنو او نظريو ټولگه ده چې د بناغلي بازمحمد عابد سره راټولې کړي او د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د منې گل د نهمې دوديزې مشاعرې په وياړ په ۱۳۸۸لمريز کال د کابل په نوې ښار کې د دانش خپرونډوې ټولنې له خوا د ۱۰۰۰ ټوکو په شمېر چاپ او خپور شوی دی. د دغه کتاب په لومړيو دوو مخونو کې د راټولونکي له خوا لنډه ليکنه راغلې او ورپسې په ۱۳۰ مخونو کې راغونډ شوي دي.

دراوی

دراوی په خيالونو کې تصوير جوړوونکي د ځوان شاعر او ليکوال بناغلي ومان نيازي شعري ټولگه ده، دغه کتاب په ۱۳۹۱لمريز کال د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د زرو ټوکو په شمېر چاپ او خپور شوی دی. د دغه کتاب په پيل کې د بناغلي استاد محمد صديق پسرلي په پنځو مخونو کې ارزوونکې خبرې شوې، ورپسې ډاکټر بازمحمد بنادم له خوا هم يوه ليکنه شوې، وروسته ځوان ليکوال او شاعر علم گل سحر د کتاب ليکوال په لنډ انداز، خو په هنري بڼه لوستونکو ته ورپېژندلی دی. نوموړی کتاب په ۱۵۴ مخونو کې چاپ شوی دی.

د ښيښې زړه

دا اثر د شاعر او ليکوال محمدحسن حقيار لومړی شعري جونگ دی او په ۱۳۸۸لمريز کال د ميدان وردگو ولايت مقام په مالي لگښت د منې گل د نهمې دوديزې مشاعرې په وياړ د دانش په خپرنځي کې د زرو ټوکونو په شمېر چاپ او خپور شوی دی. د کتاب په پيل کې د پښتو ژبې د پياوړي خپرونکي او ليکوال استاد پوهاند عبدالشکور رشاد له خوا تفريظ ليکل شوی او داسې معلوميري چې دا شعری ټولگه د ارواښاد پوهاند استاد رشاد له مړينې څخه دمخه چاپ ته چمتو وه. بناغلي حقيار د هېواد د يو څو هغو شاعرانو له ډلې څخه دی، چې کار يې په شعري هنر کې د اوسنيو غوښتنو تر پولې تر ډېره نږدې بريښي. د دغې ټولگې په ۱۱۹ مخونو کې د

نظمنو، رباعي، څلوريزو په گډون د حقيار ۱۱۰ شعرونه راغونډ شوي دي، خو ډيری يې غزل دي. کتاب د ښاغلي حقيار په لنډ ژوند ليک سره پای موندلی دی.

اندونه [ژورافکار]

د دې کتاب عربي نوم يې «النظرات» د مصر هېواد د نوموتې ليکوال استاد مصطفی لطفی منلوطي د لوړ ټولنيز فکر مجموعه ده، چې د پښتو ادب د هڅاند ليکوال او ادیبال ښاغلي امين الله عادل په پښتو ژبه ژباړلی دی، د ژباړن په سریزې سربېره استاد محمداصف صميم هم پرې سریزه کښلې ده. نوموړی کتاب په ۱۳۸۸لمریز کال د زرو ټوکو په شمېر د اسد دانش مطبعې له لوري د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت د مېنې گل د نهمې دودیزې مشاعرې په وياړ چاپ او خپور شوی دی. دغه کتاب په ۱۴۹ مخونو کې ۳۸ په زړه پورې عنوانونه لري.

از آزادی بیان تا تروریزم

دغه کتاب د افغانستان د ښځینه فعالې غړې ليکوالې اغلې ليلا خرم د مقالو ټولگه ده، چې د ولسا ورځپاڼې له لارې وخت پر وخت خپرې شوې دي، دافغانستان روان حالات يې گام پر گام څېړلي او د هغه تصویر يې د خپلو لوستونکو په مخ کې ایښی دی. دا کتاب د افغانستان مظلوم ولس ټولو خویندو او وروڼو ته ډالی شوی او د ولسا ورځپاڼې مسوول مدير ښاغلي محمد زبير شفیقي پرې سریزه کښلې ده. یاد اثر د میدان وردگو ولایت مقام په مالي لگښت د مېنې گل د نهمې دودیزې مشاعرې په وياړ چاپ او خپور شوی دی. دغه کتاب په ۱۷۱ مخونو کې په ۲۰۰۹ز کال د زرو ټوکو په شمېر د اسد دانش مطبعې له لوري په کابل ښار کې چاپ شوی دی.

ټولنپوهنه او په اړه يې بنسټيز اندونه

د میدان ښار د ځوان شاعر او لیکوال انجنیر جلال آشنا لومړۍ ژباړه ده، چې په ۱۳۸۸ لمریز کال د میدان وردگو ولایت مقام د فرهنګی ټولنې په مالي لګښت د منځني کال د نهمې دودیزې مشاعرې په ویاړ چاپ او خپور شوی دی. د کابل ښار د دانش په خپرنيځي کې د زرو په ټوکو چاپ شوی دی. پر دغه کتاب د لیکوال محمداجمل هوډمن له خوا سریزه کښل شوې او په ۱۸۸ مخونو کې چاپ شوی دی. د کتاب اصلي لیکوال پيتر کیوستو دی، چې په فارسي ژبه منوچهر صبري له خوا ژباړل شوی دی. د کتاب موضوع ټولنه، سیاست او اقتصاد جوړوي.

د مېريانو په باره کې يو لړ پوښتنې او ځوابونه

د مېريانو په هکله معلومات د ځوان شاعر او لیکوال ښاغلي سيد عبدالله ولي زي ژباړه ده، چې دی ملیسنټ سل سام له کتاب څخه يې کړې ده، دا کتاب ډېر ښکلی پیغام چې هغه مرسته او يووالی دی، له ځان سره لري، نوموړی کتاب په ۱۳۸۸ لمریز کال په کابل کې د اسد دانش په چاپخونه کې د زرو ټوکو په شمېر چاپ شوی دی. مالي لګښت يې د میدان وردگو ولایت مقام له خوا د منځني کال د نهمې دودیزې مشاعرې په ویاړ ورکړل شوی دی.

نهمه منځني کال مشاعره

دا د میدان وردگو ولایت د ځوان لیکوال او خور ژبي شاعر ښاغلي گل اغا احمدی وردگ د ادبي نهمې منځني کال مشاعرې بشپړ راپور دی، د لیکوال ښاغلي روح الله وفا له لاندې لیکني وروسته د کتاب د لیکوال له خوا پرې سریزه لیکل شوې ده، دا کتاب په ۱۳۸۹ لمریز کال د ۱۰۰۰ ټوکو په شمېر د میدان وردگو ولایت مقام په مالي لګښت د منځني کال د نهمې دودیزې مشاعرې په ویاړ په ۶۲ مخونو کې چاپ او خپور شوی دی.

د پوهې ډېوه

د پوهې ډېوه د میدان وردگو ولایت د مشر شاعر او لیکوال عبدالمتین وردگ د شعرونو ټولگه ده، چې په ۱۳۹۰ لمریز کال په یاده سیمه کې د زرو ټوکو په شمېر، د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت د دانش په مطبعه کې چاپ او خپور شوی دی. د دغه کتاب په ۱۴۸ مخونو کې د نوموړي له ۱۵۰ څخه زیات شعرونه، چې ډېری یې غزلونه دي او نور بېلابېل شعري ډولونه هم لري، راټول شوي دي.

بهار پر شگوفه

د بهار پر شگوفه د سمنگانو ولایت د شاعرې او لیکوالې اغلې بس بي شیوا د شعرونو ټولگه ده، چې په ۱۳۸۸ لمریز کال د زرو ټوکو په شمېر، د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت د بنڅو د نړیوالې ورځې په یار چاپ او خپره شوې ده. د دغه کتاب په ۱۰۲ مخونو کې د نوموړې ۱۲۹ ښکلي شعرونه، چې بېلابېل شعري ډولونه لري او ډېری یې غزلونه دي، ځای شوي دي.

د قدرت لاری

د قدرت لاری د شاعر او لیکوال ښاغلي محمد زبیر شفیقي د طنزي کالمونو ټولگه ده، چې په ۱۳۹۱ لمریز کال د زرو ټوکو په شمېر د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت د اسد دانش په چاپي کې چاپ او خپره شوې ده. د دغه کتاب په ۲۱۸ مخونو کې د نوموړي ۱۰۶ طنزيه کالمونه د بېلابېلو موضوعگانو په هکله په نثري ژبه او هنري ښکلا خپلو لوستونکو ته وړاندې کوي.

د راډیو ژورنالستانو له پاره لارښود

د اثر د المان هېواد د نوموتي لیکوال پېترهیلېن، تورستن کارگ د علمي لارښوونو مجموعه ده، چې پښتو ژبې ته ډاکټر، لیکوال او ادیبیل استاد ښاغلي محب

سپين غر راژباړلی دی. نوموړی کتاب په ۱۳۹۱ لمريز کال د زرو ټوکو په شمېر د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت چاپ او خپور شوی دی. د دغه کتاب په ۱۵۷ مخونو کې ۹ په زړه پورې برخې د هغه چا له پاره، چې غواړي په راډيو کې په مسلکي ډول دنده تر سره کړي، ډېر ښه معلومات راغلي دي.

د سولې نیالګی

د سولې نیالګی د میدان وردگو ولایت د پخواني والي محمدحليم فدایي او انجنیر فضل عمر د هغو معلوماتي مقالو مجموعه ده، چې د کرنې او مالدارۍ په هکله یې را ټول کړي دي، دغه کتاب د دغه ولایت د مقام په مالي لگښت د بزګر د ورځې په ویاړ چاپ شوی دی. سربزه د ښاغلي محمدحليم فدایي له خوا پرې کښل شوې ده، په ۱۳۹۰ لمريز کال د پېښور دانش په خپرنځي کې د ۱۰۰۰ ټوکو په شمېر په ۲۳۷ مخونو کې چاپ او خپور شوی دی.

د سولې ټکرې

دا د ځوان، ټکره شاعر او لیکوال ښاغلي محمدحليم فدایي راټولونې دي، چې په ۱۳۸۹ لمريز کال کې د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت د ښځو د نړيوالې ورځې په ویاړ د زرو ټوکو په شمېر په ۲۴۸ مخونو کې چاپ شوې دي.

د سولې قلم

د سولې قلم د شاعر او لیکوال حاجي محمد حليم فدایي د راټولو شويو مقالو ټولګه ده، چې په ۱۳۹۰ لمريز کال د زرو ټوکو په شمېر د میدان وردگو ولایت د مقام په مالي لگښت چاپ او خپور شوی دی. دغه کتاب چې ۲۲۰ مخونه لري، موضوع یې په افغانستان کې د پوهنې ارزښت او تاریخچه باندې څرخي.

د میدان وردگو ولایت پنځه کلن پرمختیایي پلان

دا پلان د میدان وردگو ولایت د ولایتي، سیمه ییزې، پرمختیایي، علماوو، ښځو، معیوبینو، ځوانانو شوراگانو، سکتوري ریيسانو، ولایتي پرمختیایي کمېټې، غیر دولتي موسسو د بېلا بېلو لیکوالو او روښانفکرانو د مشورو پایلې ګډه کتاب دی، چې د یادې سیمې د بیارغونې او پرمختګ په اړه په کې نظریات وړاندې شوي دي. دغه کتاب د میدان وردگو ولایت د مقام له خوا تدوین او ترتیب شوی دی. یاد کتاب ۳۴۸ مخونه لري او په ۱۳۹۰ لمریز کال د ولایت مقام فرهنگي کمېټې په مالي لګښت د زرو ټوکو په شمېر چاپ او خپور شوی دی.

د میدان ښار سفرنامه

د کوزې پښتونخوا شاعر، لیکوال او تاریخپوه دروېش دوراني اثر دی، چې سیرکال د منې ګل د مشاعرې په وخت کې یې سفر کړی و، ده دغه سفر په ډېر هنرمندانه توګه لیکلی دی. نوموړی کتاب هم د میدان وردگو ولایت مقام په مالي لګښت د چاپ په ګاڼه سمبال شوی دی، سریزه ورباندې د لیکوال له خوا کښل شوې ده. همداراز د میدان وردگو ولایت د مقام له خوا چاپ شوو او خپرو شوو اثارو ته په لاندې ډول په لنډه توګه دوام ورکوو:

د اسلام له نظره ټولنیز خوځښت: د محمد حلیم فدایي لیکنه اوڅېړنه.

دسولې سندرې: د محمد حلیم فدایي را ټولونه او لیکنه

حج احکام او حکمت یې: د محمد حلیم فدایي لیکنه اوڅېړنه.

رمضان او اړوند مسایل یې: د محمد حلیم فدایي لیکنه اوڅېړنه.

فکر او عمل: د محمد حلیم فدایي لیکنه اوڅېړنه.

د کانکور لارښود: راټولوونکي د میدان محصلین

د کانکور لارښود: راټولوونکي د وردگو محصلین

اتم- د میدان سیمې ادبي او فرهنگي فعالین

له دغو فعالینو څخه زموږ موخه د میدان ښار د سیمې ټول هغه لیکوال او فرهنگیان دي، چې د یادې سیمې د ادبي او فرهنگي تاریخ په بېلابېلو پړاونو کې یې کار کړی او یا یې څېړنیز او تخلیقي اثار رامنځته کړي دي. د یادولو ده، چې په میدان وردگو ولایت کې د هېواد او نړۍ په کچه ادیبانو، عالمانو او لیکوالو شتون درلود، چې ښه بېلگه یې د هېواد پیاوړی عالم او څېړونکی خدای بښلی انجنیر غلام محمد فرهاد او قدرت الله حداد دي، چې افغاني ټولنه یې له نوو نړیوالو علمي تیوریو او پوهې سره اشنا کړې ده او په دې برخه کې یې په لسگونو ژور څېړنیز اثار هم کښلي دي. همداراز پر هغو ژوندیو مشرانو لیکوالو او څېړونکو هم خبرې لرو، چې د هېواد په کچه یې لا له وړاندې په اکاډمیکو چارو لاس پورې کړی او یا یې د فرهنگ، ادب او علم په برخه کې څېړنیز اثار لري، چې له دې ډلې څخه د ښاغلي استاد لطیف بهاند، احمد تکل، شاه محمود حسین، اصف بهاند او نورو نومونه یادولی شو.

دلته د میدان سیمې د ادبي او فرهنگي فعالینو د پېژندنې په برخه کې په ډېری هغو کسانو خبرې شوې دي، چې په دغې سیمه کې له پخوا څخه تېر شوي او هېچا یې په هکله یوه کرښه هم نه ده کښلې. دغه ډول پلټنه په دې سیمه کې یو نوی گام دی، چې پورته کېږي، هیله ده چې نور لیکوال هم دغې موضوع ته پاملرنه وکړي، دلته دغه لړۍ د هېواد د پیاوړي نوښتگر او د کابل لومړني انتخابي ښاروال خدای بښلي انجنیر غلام محمد فرهاد او لیکوال، تاریخپوه ښاغلي قدرت الله حداد څخه پیلېږي او ورپسې د میدان ښار د خالد بن ولید د ادبي ټولنې پر اوږندو مخورو اوسنیو لیکوالو خبرې شوي او همدا ډول تر وروستیو فعالینو پورې غځول شوې ده. دلته باید یادونه وشي، چې د دغې لړۍ د لومړي پړاو لیکوالو او شاعرانو، لکه قدرت الله حداد، محمد اصف بهاند، شاه محمد حسین، احمد تکل، ډاکټر عبدالوکیل... د میدان ځوانان له ادبي ټولنې وړاندې ادبي او فرهنگي فعالیتونو ته مخه کړې وه، خو دلته له دې امله چې له یوې خوا یې په دې وروستیو کې نور ډېر کارونه ترسره کړي او له بلې خوا د

پخواني او اوسني ادبي او فرهنگي بهير د هڅونې او دودونې له وياړ څخه برخمن دي، نو ځکه د دغې لړۍ د سر په کړيو کې ځای لري.

غلام محمد فرهاد

دلته د غلام محمد فرهاد ژوندليک په ډېر ځغلند ډول وړاندې شوی دی.

د بابا ژوند او مبارزه رښتيني او ژور علمي-تحقيق ته اړتيا لري. د هغه په ټولو کارونو پوهېدل او د هغه اخلاقي سجايوې ځوان نسل ته ورپېژندل، د دې ليکنې له توانه لېرې دي، زه نه محقق يم او نه هم ليکوال، دې موخې ته د رسېدو لپاره يوه علمي سيمينار ته اړتيا شته.

ديپلوم انجنير غلام محمد فرهاد «بابا» د وياړه ډک ژوند، مبارزې او افکارو ته لټه کتنه:

پېژندنه :

«اروا ښاد ديپلوم انجنير غلام محمد فرهاد چې د کابل په خلکو کې د (بابا) په نامه مشهور و، د افغانستان د معاصر تاريخ يو ستر ملي او سياسي شخصيت و، د افغانستان په ابادۍ او د هېواد د افغاني هويت په غښتلتيا کې يې نه هېرېدونکې هلې ځلې کړې دي.

ارواښاد غلام محمد فرهاد په ۱۹۰۱ز پېر ديز کال کې د میدان وردگو ولايت د مرکز میدان ښار اړوند د ابراهيم خېلو سيمې په يوه مخوره او درنې کورنۍ کې زېږېدلی دی، په ۱۹۱۵ز کال کې کابل ته تر راکډه کېدو وروسته يې د حبيبيې په ښوونځي کې خپلې زده کړې پای ته ورسولې. خدای بښلې بابا په ۱۹۲۱ز کال کې د اعليحضرت غازي امان الله خان له خوا د لوړو زده کړو لپاره جرمني ته واستول شو، چې د مونشن په ښار کې يې *Elektrizität* (برق) په څانگه کې ديپلوم ترلاسه کړ. هېواد ته تر ستېدو وروسته په ۱۹۲۸ز کال کې يې د امانې په ښوونځي کې د ښوونکي

دنده ترسره کوله او د دې ترڅنګ یې د دولتي فابریکو د الکترو تخنیک د برخې مسولیت هم په غاړه و. خدای بښلی فرهاد په ۱۹۳۴ز کال کې یو ځل بیا جرمني ته لاړ، د المان له هېواد سره د یوه قرارداد په اساس یې د میدان وردگو ولایت د چک د برېښنا بند په الماني تورینو سنبال او د سروبي بند تورینونه یې هم نوي کړل.

په ۱۹۴۸ز کال کې د کابل ښار لومړی ولسواک ښاروال وټاکل شو او په ۱۹۵۴ز کال کې د کابل د برېښنا شرکت تاسیس او دی د همدغه شرکت مشر شو.

ښاغلی فرهاد په ۱۹۵۵ز کال کې د لویې جرګې غړی و او په ۱۹۶۶ز کال کې د کابل د خلکو له خوا د ولسي جرګې وکیل وټاکل شو او په ۱۹۷۰ز کال کې یې د ولسي جرګې وکالت د خپلې ارادې د مقاومت په عنوان پرېښود.

خدای بښلی فرهاد په ۱۹۶۶ز کال کې د افغان سوسیال دیموکرات ګوند په موسسه کنګره کې د ګوند د مشر په توګه وټاکل شو او د مرګ تر ورځې د دغه ګوند مشر و.

د ۱۹۷۹ز کال د اکتوبر په ۱۴مه د حفیظ الله امین د حکومت له خوا د یوې پوځي کودتا په وسیله د حکومت د رانسکورولو په تور له خپلو یو لړ ملګرو سره ونیول شو او په کابل کې زنداني شو او په ۱۹۸۰ز کال کې ل بند څخه راخلاص شو. خدای بښلی فرهاد د جګړې او سیاسي اختناق وخت کې هېواد نه د وتلو وړاندیزونه په کلکه سره ردول.

ارواښاد غلام محمد فرهاد په ۱۹۸۴ز کال د نومبر په ۷مه (۱۷ د لړم ۱۳۶۳لمریز، ۱۴ د صفر ۱۴۰۵ هجري قمري) کې په حق ورسېد او په شهدای صالحینو کې خاورو ته وسپارل شو.

روح دی یې ښاد وي؛ یاد دې یې تل وي؛ مرام دې یې بریالی وي!

قدرت الله حداد فرهاد (Quadratullah: haddad farhad.)

سیاسي شنونکی قدرت الله حداد فرهاد

قدرت الله حداد فرهاد (۱ د اکتوبر، ۱۹۳۰ ز. - ۱۵ د دېسمبر، ۲۰۱۱ ز.) (په انگرېزي: *Qudratullah Hudaad Farhad*) يو افغان ژورنالېست، سياسي څېړونکی، تاريخپوه او ليکوال و چې ډېر کالونه يې د افغانستان په چاپي رسنيو کې کار کړی دی.

قدرت الله حداد فرهاد د سيد احمد خان زوی په ۱۳۱۰ لمريز کال په کابل ښار کې زيږېدلی و، خو پلرنی ټاټوبي يې د میدان وردگو ولايت پلازمېنه میدان د ابراهيم خېلو سيمه ده.

دندې

د ولس له ملي جريدې سره مرستيال.

په ۱۳۳۱ ل. کې د آينې جريدې مرستيال.

په ۱۳۳۳ ل. کې د پامير جريدې سرمحرر.

په ۱۳۳۴ ل. کې د سوداګرۍ خونې د بهرنيو اړيکو سرکاتب او د اقتصاد د جريدې همکار.

د مخابراتو ښوونځي کې د پښتو ښوونکي په توګه.

په ۱۳۳۶ ل. کې په سوداګرۍ خونه کې د اقتصاد د جريدې د مرستيال په توګه دنده.

په ۱۳۴۱ ل. کې د سرې مياشتې د ټولنې د تبليغاتو د لوی مدير د کفيل په حيث دنده.

ارواښاد حداد فرهاد ښوونځی تر زده کړې وروسته د سرشارې ځوانۍ په دوران کې د ژورناليزم په څانګه کې څلور کلنې زده کړې وکړې او د انيس په جريده کې يې د کارمند په ډول په دنده پيل وکړ، بيا وروسته د پامير د جريدې مسوول مدير او تر

هغې وروسته د اقتصاد جريدې د مسوول مدير په توگه دنده ترسره كړې او د لس كلنې دورې وروستى رسمي ماموريت يې د سرې مياشتې رياست د تبليغاتو لوى مديریت و.

په سياست كې ونډه:

قدرت الله حداد فرهاد د خپل مشر ورور د افغان ټولنپال ولسواك گوند د بنسټ اېښودونكي، د كابل د پخواني ښاروال، د ميوند د جادې جوړوونكي او د ماهير د برېښنا بند د جوړولو مفكر چې د افغاني انجيرانو په مټو جوړ شوى دى، د ۱۳۴۳ لمريز كال د اساسي قانون د مصوبې ترتيب او تدوين غړى، د لوې جرگې او ولسي جرگې غړى، د امانې دورې او ويښ زلميانو د نهضتونو سرگرم غړي ديپلوم انجينر غلام محمد فرهاد بابا په لارښوونه په ۱۳۴۹ لمريز كال كې د افغان ټولنپال ولسواك گوند غړيتوب حاصل كړ، خو له غړيتوب څخه د مخه د افغان ملت د اخبار مسوول مدير شو.

د خپل كار په دوره كې يې د ملي مشرانو اندونه، د پوهانو نظرونه د گوند د پنځو اصولو (ملي مقدسات، ملي تاريخ، ملي كلتور، ملي اقتصاد، ملي جغرافيه «د وطن پالنې گڼ احساس») باندې يې د مسلكي خلكو نظريات راټول او گوند يې په يوه ملي خط رهبري كړ، چې په دغه دوران كې اخبار دوه ځلې د وخت د حكومتونو له خوا مصادره شوى دى. خپله حداد او بل ليكوال او مبارز شخصيت د گوند استاد سيد يوسف مېرني محاكمه شوي دي (په نقدي جريمه او د لنډې مودې له پاره توقيف شوي دي).

رسمي سفرونه:

قدرت الله حداد (فرهاد) د افغان ټولنپال ولسواك گوند د استازي په توگه په رسمي ډول د دوست هېواد هندوستان په بلنه د بنگله دېش د ازادى په نړيوال كنفرانس كې برخه اخيستې وه.

همدارنگه حداد چې کله د سرې میاشتې په ریاست کې ماموریت درلود، هغه وخت په ایران کې یوه سخته زلزله رامنځته شوې وه، نو د سرې میاشتې له خوا ایران ته د زلزله ځپلو لپاره د مرستې لپردونې د هیئت مشري یې په غاړه درلوده.

هلته یې له ایراني شاعر لیکوال او څېړونکي (علي دشتي) او نامتو شاعر (رهي معيري) سره د پښتو ادب، پښتو او پښتنو په اړه ښه ډېر بحثونه کړي و او هغوی ته یې د پښتنو د شتون او پښتو ژبې په لرغونتوب قناعت ورکړی و.

جایزې او ستاینلیکونه:

د رحمن بابا د څېړونکي په توګه یې د رحمن بابا لومړۍ درجه او د مطبوعاتي خدمتونو په اړه یې د ښه کار کولو دویمه درجه مطبوعاتي جایزې او ستاینلیکونه اخیستې دي.

لیکنې او کتابونه:

قدرت الله حداد فرهاد په زرګونو علمي مقالې لیکلي، چې په هېواد او له هېواد څخه بهر په رسنیو کې خپرې شوې دي.

د نظر د خاوند، سیاسي پوه، تاریخ څېړونکي او لیکونکي په توګه یې نظریات په غبریزو، چاپي او انځوریزو رسنیو کې خپاره شوي دي.

د افغانستان د قضایاوو په اړه یې هر وخت له افغاني نیشنلېزم څخه په دفاع کې خپل مثبت غږ اوچت کړی دی.

د (خبرونه او وحدت) اڅارونو کې یې د یوه کالم لیکونکي په توګه له څه مودې راهیسې پرله پسې لیکنې کړې دي. ملي فلسفه او ملي تاریخ باندې یې ډېر بحثونه کړي دي.

د «افغان ملي تاریخ» په دوه ټوکو کې او «پښتو ادبي لیکنه» په دوه ټوکو کې د ساپي د پښتو څېړنو د مرکز له خوا چاپ شوي او همدا شان ډېر نور کتابونه یې هم لیکلي چې ځینې یې چاپ او ځینې یې پاتې دي.

چاپي ليکنې او اثار:

- د پښتونولي د لارې مثال
- د احمد شاه بابا ميراث
- پښتون، افغان، افغانستان – چاپ کال ۱۳۸۰ ل.
- د افغان ملي تاريخ (دوه ټوکه)
- د ملي تاريخ فلسفه او پښتونولي.

د ارواښاد قدرت الله حداد فرهاد د مړينې نېټه:

ارواښاد د ۱۳۹۰ لمریز کال د ليندۍ په ۲۵مه نېټه د جمعې په مبارکې ورځې د سهار په اتو بجو د امريکا د ويرجينيا په ايالت کې له دې فاني نړۍ څخه سترگې پټې او روح يې حق ته وسپاره او هملته خاورو ته وسپارل شو.

ډاکټر عبدالوکيل

زمانه ږدي پر هغه سر د افتخار تاجونه

سر يې مه بوله بل نوم ولرله بويه

چې پيدا په کې لوی فکر لکه غر شي

مرگ حق دی، له مرگه خلاص نه شته، ټول مرو، که سل کاله ژوندی يې، آخر د گور بنده يې، خو لکه څنگه چې په ژوند کې فرق وي، دغسې مرگ هم دی. د چا پر مرگ يو کور خوار شي، په چا يوه کورنۍ، په ځينو کلۍ، خو شته داسې سټې او هستۍ چې په هغو ولسونه خوار شي.

ژوندی هم داسې دی، څوک چې ژوندی وي، ځان ساتی او ځان جوړوي، خپته ډکوي، جیبونه پرسوي، د ماڼيو او پانگې مينې اخيستی وی؛ خو ځينې بيا جهان

جوړوي او د انسان مينې يې په زړه کې ځای نيولی وي، څوک پر ځان مين وي،
څوک پر قوم.

ډېر تفاوت شته په انسان کې د معنا په لحاظ

واړه مشغول دي ځينې ځان ځينې جهان جوړوي

ځکه خو څوک له طبيعي مرگ سره د تل لپاره مړ شي، پانگه، شته، ماني هر څه
ترې پاتې شي، خو ځينې بيا په مرگ هم ژوندی پاتې وي، مرگ يې نه شی وژلی، د
هغوی یادونه ژوندی، خاطرې تلپاتې او یادگارونه ابدی وي.

ته د خپل ځان له غمه مړې زه د جانان له غمه

زاهده ستا ثواب زما گناه ته چيرته رسي

منلی ملی خدمتگار ډاکټر عبدالوکيل د هېواد له هغو شخصیتونو څخه دی، چې
مرگ يې نه شي وژلی، ځکه يې نه شي وژلی چې یادونه، یادگارونه او خاطرې يې
ژوندی دي. د هېواد هره سيمې يې پر خدمت، مينې او سپېڅلتيا گواهي ورکوي. هر
بڼوال يې د خدمت نېنې د ژوند کيسه ژوندی ساتي، دی د هېواد د هر روڼ فکر، هر
بزرگ او هر بڼوال په زړه کې ژوندی دی، د هرې سمسورې درې زرغونتيا يې يار او
یادگار دی.

ډېر ژوندي دې شي هغه مړي نه ځار

چې پر مرگ يې شي ډېر خلک ناکرار

معنوي ژوند يې له خضر نه کم نه دی

چې پر انسانيت کړي افتخار

مړ هغه دی چې ژوندی په مړه حساب وي

نه مړي هغه چې ژوندی يې وي یادگار

ډېر ژوندي مړه دي او ډېر مړی ژوندي دي

مړوی هېر، ژوندی په یاد وی د روزگار

هر افغان ته (الفت) دومره پوهه غواړي

چې د مرگ او ژوند تشخیص ته ده په کار

ډاکټر صاحب په ۱۲۹۸ یا په بل روایت په ۱۳۰۲ المریز کامل کې د کابل په ښار زیږېدلی، لومړنی او منځنی زده کړې یې د کابل په غازي لېسه کې په اعلی درجه پای ته ورسولې. له نوموړې لېسې څخه تر فراغت وروسته د لوړو زده کړو لپاره له هېواد څخه بهر هند ته ولاړ، د لیسانس دوره یې د نوموړي هېواد په لاپورې پوهنتون کې د کرنې او ښووالی په څانگه کې پای ته ورسوله، د ماسټرۍ او دوکتورا د ترلاسه کولو لپاره د انگلستان او د امریکې متحده ایالاتو ته ولاړ، د دوکتورا تر اخیستلو وروسته هېواد ته راستون شو.

د هلمند وادي رییس، د هلمند والي، د مشرانو جرگې غړی، د کرنې وزیر او کرنې وزارت سلاکار په توگه یې دارنه او د قدر وړ خدمتونه کړي او خپل ژوند یې د هېواد سمسورتیا او ابادۍ ته وقف کړی و.

ده په هېواد کې د شنه انقلاب بوټي ولگول او هېواد یې د شنې طلا زېرمه وگرځاوه. هغه طلا چې هېڅکله یې بازار له کساد سره نه مخامخ کيږي او د تورې او ژېړې طلا له لارې لاس ته راغلې پانگه یې پښو ته لوپړي.

ډاکټر صاحب چې څه لوستي و او کومې تجربې یې، چې ترلاسه کړې وې، هغه یې د ولس گټې او ښېگړې ته وړاندې کړې.

ده د هېواد د اقلیمي ځانگړنو له مخې په بېلا بېلو سیمو کې د ښووالی نوي سیستمونه خلکو ته ور وپېژندل. خلک د دوی له تجربو سره ناآشنا وو. هغوی د کرنې هغه زړه او اوږده لاره په مخه کې نیولې وه، چې پېړۍ پېړۍ یې په سیمو کې دود وه. ډاکټر صاحب خبرې ورته یوه داسې جواړی ښکارېده، چې هر څه یې په کې بایلي گڼل،

ځکه دې ته اړ شو، دا هر څه له خپلې ځمکې پیل کړي او خلکو ته یوه مخبیلگه وښيي، په دې توګه یې خپلې تجربې لومړی له خپلې ځمکې پیل کړي. د خلکو خبرې او تبصرې یې اورېدې، چې ویل یې:

د ډاکټر خو تنخوا او نوکري شته، مور ولې خپله بزګري او ځمکه خرابه کړو.

خو کله چې دغه بڼه مېوه ونيوه او د پخواني کښت په پرتله یې لس برابره ګټه ورکړه، د خلکو سرونه خلاص شول، بیا نو ډېرو دغه جواری ته زړونه بڼه کړل.

په نورو سیمو کې چې ډاکټر صاحب ولیدل، خلک دغه سیستم ته زړه نه بڼه کوي، له یوه تن یې د څو کالو لپاره ځمکه په اجاره واخیسته، د سیمې د دودبزې اجارې دوه برابره بیه یې مخکې له مخکې ورکړه، چې په خلاص مټ په کې خپلې تجربې پلې کړای شي. کله چې بڼه مېوه ونيوه، خلکو یې ګټه او مارکېټ ولید، ډېر ژر هلته د نوې بڼوالۍ سیستم دود شو.

د ده هیله وه، چې همېشه په کروندو کې د بزګرانو په څنګ کې وي، هغوی ته له خپلې پوهې او تجربې ور زده کړې. د بڼوالۍ د نوي سیستم هغه پېچلي موضوعات یې په داسې لهجه او بڼه خلکو ته وړاندې کول، چې نالوستی بڼوال هم په ډېره اسانۍ پرې پوهېدای شو، د خلکو په ژبه په عام فهمه لهجه یې د نوې بڼوالۍ ښېګړې، لارې چارې او ګټور اړخونه څرګندول. په دې توګه یې بزګران او بڼوال د کرنې کارپوهان روزل او عملي ډګر ته یې وړاندې کول.

په کومو سیمو کې چې د ډاکټر صاحب د بڼوالۍ سیستم دود شوی، هلته چا د کوکنارو کر ته هڅه نه ده کړې، ملګرو ملتونو، امریکې او نورو لوېدیځو هېوادونو د کوکنارو د کر د مخنیوی په لار کې څومره پانګه ولګوله، څه پایلې یې ترلاسه کړې؟ خونې په خپلو هڅو کې بریمن شول، ټولو ته څرګنده ده، چې دغه پیسې په تکراري، کلیشه یي تبلیغاتو، نمایشی غورځو پرځو، سلاکارانو په تنخواګانو او لوکسو موټرو ولګېدې. خو ډاکټر صاحب بې له دې چې له چا پیسې ترلاسه کړي، په یوازې ځان

او پټه خوله د ښوالی د نوي سیستم د دودولو له لارې د کوکنارو پر ضد مبارزه بریالی کړه.

په دغو سیمو کې خلکو د دې اړتیا نه لیده، چې د کوکنارو کر ته مخه کړي. هماغه ځمکه چې د کوکنارو له کښت نه ترلاسه کیږي، د ښوالی دغه سیستم د هغوی ځولی ته غورځولې ده.

ډاکټر صاحب په زهیرتیا او تېر عمر هم کرار نه کښاست، په نویو تجربو او بریاوو پسې ستومانه و.

د کورنیو جگړو په اوږدو کې، چې د سیاست او ښوونځی بازار له هر څه تود او دغې نشې ټول بېخوده کړي وو. ډاکټر صاحب د ولس اقتصادي پیاوړتیا او ودې ته پام وړاوه، ځکه یې د سیاست او سیاسي لوبو پر ځای د ولس خدمت ته اوږه ورکړه، زیاتره به په هېواد کې دننه په آزادو سیمو کې له ښوالو سره د نویو تجربو په عملي کولو بوخت و، د مېو تر څنگ یې د زردالو نوي نیالګي خلکو ته وروپېژندل، د سیمې د ځانګړنو او اوبو د کچې له مخې یې د بادامو او ګیلاس نیالګیو کېنولو ته د خلکو پام وړاوه، ځمکې قوریې (بزغلي) یې وکرل او د هېواد په مرکزي سیمو کې یې له پنځو زرو زیات ښونه کېښول، خلک یې وهڅول، له خپله جیبه یې انعامونه ورکړل، ستاینلیکونه یې ورواستول، چا چې بڼه ښه روزلی و، هغوی یې په سوغاتونو یاد او ونازول. ډاکټر صاحب ځانګړې پوهه، تجربه، پلان او پروګرام له ټولو کورنیو او بهرنیو موسسو سره شریک کاوه او ویل به چې خدمت هر ځای او له هرې لارې کېدای شي. که څوک و غواړي ولس ته خدمت وکړي، په هر موقف او ځای کې چې وي، ترسره کولای یې شي. د ډاکټر صاحب ژوند او د خدمت بهیر د دغه ټکي ژوندی ثبوت دی.

له دې سره یې د نوي سیستم له مخې د سبو کر هم دود کړ. هغو سیمو چې ترانسپورتي اسانتیاوې لرلې، زردالو ته یې ښوال هڅول، چې تازه مارکېټونو ته رسېدای

شي، خو لرې پرتو سيمو، چې ترانسپورتي اسانتياوې يې دومره نه دي، هلته يې د بل ډول زردالو، چې د کښتې کېدو وړتيا يې لرله، د کر سپارښتنه يې کوله.

د ډاکټر صاحب د خولې خبره ده، چې يو ځل له امريکې نه د راتلو پر وخت په الوتکه کې څه تخنيکي ستونزه رامنځ ته شوه، سورلی وارخطا شوه، خو زما اندېښنه د انګورو هغو لښتو ته وه، چې له امريکې مې راسره راوړې وې. ما ويل افسوس مخکې له دې چې هغه دود شي، له منځه ځي.

ډاکټر صاحب په هغه وخت کې چې په امريکې کې ډاکټرانو ځواب ورکړ. دې پېښور ته لار، دا يې د ژوند وروستی سفر و، چې د مرګ په لور يې لښاوه، خو بيا هم ځينې نوي بوټي او نيا لګي يې ورسره راوړي و. په رسېدو يې بې له ځنډه مزار شريف ته د سره صليب د الوتکې خبر واخيست، چې دغه بوټي او نيا لګي په کې وليرې.

ده د خپل خدمت په دوران کې نه سيمه پېژندله، نه قوم؛ افغانستان يې کور او د دغه کور هره برخه يې د زړه کتره وه.

په همدغه وخت کې، چې ډاکټرانو په وينا يې مرګ ته د دوو اوونيو واټن پاتې و، په ټېلفون د هېواد د اورښت معلومات کول. په کندهار کې څومره اورېدلی، په کابل او مزار کې څومره، همدلته يې د آرام ساه واخيسته.

((اوسه که خدای کول، هېواد د وچکالی له منګولو ووت)) چې څوک به يې پوښتنې ته ورغلل، ترهر څه د مخه يې په هېواد کې د هغو قوريو او بېونو حامل اخيست، چې کوم ډول ناروغۍ سره نه وي مخامخ شوي او لازمي سپارښتنې يې ورته کولې.

په همدغه حالت کې يې اکبر موسسې په دفتر کې خپل هممسلکان راټول کړل، په ډېر لوړ مورال او زغم يې پر اړوندو او اړينو موضوعاتو خبرې وکړې. په مجلس کې د ده له هرې خبرې له وطن سره د مينې او له خپل مسلک سره د رښتينولۍ جذبې اورېدې، هيچا هم دانه گڼله چې ډاکټر صاحب گټنې د مرګ او حتمي مرګ خبر اورېدلی او د ژوند څو ورځې يې پاتې دي.

د گوربت مجلې چلوونکي يې وروغوښتل، خپلې ليکنې او يادښتونه يې ورووسپارل او د مرگ له بستر نه يې د گوربت مجلې د يو کلني په اړه جوړې شوې غونډې ته پيغام وکښ.

ډاکټر صاحب هېواد ته د تلو تلوسه لرله، چې د خپل وطن په ټوکړ، ټوکړ او زخمي، زخمي غيږ کې يې سا ورکړي:

د مرگ قاصده ځنگدن کې دا پښتو به کوې

پښتنه سا رانه وانخلي د اغيار کوڅه کې

خو د وطن جگړو، وړانيو او درېدريو دومره خپلې او لوټلې و، چې د مرگ پر بستر پروت خدمتگار، چې د وروستيو او ارمني سلگيو توان يې نه درلود، بېرته پېښور ته راوړ، هملته يې د ۱۳۷۹لمريز کال د ليندۍ په ۲۴مه د خپل سپېڅلي روح امانت د خپل څښتن (ج) حضور ته وړاندې کړ. د ارواښاد جنازه د هغه د يو شمېر دوستانو او خواخوږو له خوا هېواد ته راوړل شوه او د ميدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ د عمرخېلو په خپل پلرنۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شوه.

ارواښاد ډاکټر عبدالوکيل د کرنې او ښووالۍ په هکله په سلگونو مسلکي او څېړنيزې مقالې ليکلي، چې په خپل وخت کې د ډله ييزو رسنيو له خوا چاپ او خپرې شوې دي. د هغه د قلمی اثارو زياته برخه په انگليسي ژبه ليکل شوې چې د نوموړي د يو شمېر دوستانو له خوا په پښتو ژبه ژباړل شوي او افغانستان کې د باغونو پرمختگ په نوم ټولگه ورڅخه چاپ شوې ده.

ډاکټر صيب له علم او پوهې سره خورا مينه لرله چې له همدې امله يې له مرگ څخه ايله خو ورځې وړاندې له خپل شخصي ملکيت څخه څه د پاسه درې جريبه ځمکه د خپلې پلارنۍ سيمې ميدان نرخ د عالي لېسې د ودانۍ لپاره په وړيا توگه

ورکړه، چې اوس نوموړې لېسه د ډاکټر عبدالوکیل په نوم یادېږي. روح دې یې ښاد وي.

هو! مرگ حق دی، له مرگه خلاصون نه شته، پوښتنه دا ده، چې مور بل داسې شوک لرو، چې ډاکټر صاحب ځای پرې ډک شي؟

د لیکنې بېلگې دا ده:

د سلگيو شپې او وروستنی ارمان

درنو مېلمنو!

البته پوهیږئ چې زه د تېر کال د گوربت غونډې ته ډېر خوشال شوم او دا چې دې کار ته دوام ورکوی، خوشاله یم، له بده مرغه صحت اجازه نه راکوي، چې په غونډه کې اشتراک وکړم، مگر دا لاندې پیغام چې امېد لرم، په غونډه کې ذکر شي، بې فایده به نه وي.

زموږ خپرونې باید د ټولنې اني او سملاسي غوښتنې په پام کې ونيسي! هېوادوال د بیا جوړونې لوري ته راوبلل سي، خو له بده مرغه زموږ اکثره خپرونې کلیشه یي، ما ویلي تا ویلي نه ډکې دي. داسې څه نه سته په کې چې د ملت په درد وخورې.

له نېکه مرغه گوربت خپل رسالت تر ډېره حده تر سره کړی دی، هېوادوال په تېره ځوانان یې د بیا آزادۍ لوري ته راجلب کړي دي، زه هیله لرم چې له ټولو افغاني ځوانانو سره د گران حفیظ الله غښتلي او گران احمد ویس وردگ په شان احساس را پیدا شي.

گوربت چې یو ښه کار کوي، هغه دا دی چې د کرکيلي په اړه یې هم هېوادوال هڅولي دي، تاسې درنو به گوربت لوستی وي، چې زه یې بیا یادولو ته اړتیا نه وینم، خو د یوې خبرې یادول ضروري گڼم، هغه دا مور چې کله د مېو باغونه رواجول، هغه مڼې یو من په سل افغانۍ وې او غنم یو من په پنځوس افغانۍ وو، یانې یو من مڼو دوه مڼه غنم اخیستل.

وختي چې منې پوره ورسېدې، معلومه سوه، چې يو جريب منې له پينځو نه تر شل خرواره په جريب کوي. که يې اوسط لس خروار کړو، نو مانا يې دا ده، چې يو جريب منې شل خرواره غنم جوړوي. هغه وخت حاصل د غنمو له څلويښت منو زيات نه و، ليکن که يې خروار وپولو، هم جريب شل خرواره غنم وکړه، نو که د دهقان عايد په جريب شل خرواره سي، نو هغه ته څه نه سي کولای.

غوړم د کرکيلې تر څنگ د هېوادوالو په تېره ځوانانو پام زده کړې ته را واړوم. اوسني ځوانان بايد د زده کړې تر څنگ کار او د کار تر څنگ زده کړه وکړي، خو متاسفانه هغه افغانان چې پيسې گټي، دا ټولې پيسې په بنځو خرڅې شوي. د چا چې بنځه نه وه، وپې کړه، که د چا يوه لا وه، بله يې هم وکړه. د چا چې زوی لا زلمی نه و، بنځه يې ورته وکړه او تعليم او تربیې ته يې پام ونه کړ. له دې پيسو يوه هم په تعليم او تربیې د اولاد خرڅې نه شوې. حال دا چې بايد لومړی پيسه د اولاد په تربیې لگېدلې وای او بيا په بنځه او نورو. دا خو مې د عام ولس خبره وکړه. هغه چې سرمايه داره او د لږ پوهې او علم خاوندان دي، هغوی بيا پيسې د دې پر ځای چې د خپلو خلکو د سمسورۍ او د وطن د آبادۍ په لاره کې يې ولگوي، په پرديو هېوادونو کې تجارت په کوي او پرديو هېوادونو په بانکونو کې اچوي. زه خپلو ټولو هېوادوالو ته خواست کوم، چې خپل وطن او خلک له ياده مه باسي!

په پای کې يو ځل بيا ټينگار کوم، چې افغانان دې تعليم او تربیې ته پام وکړي.

نور نو دعا را ته کوئ.

ستاسې عبدالوکیل

د ارواښاد ډاکټر عبدالوکیل خان په یاد

ارواښاد ډاکټر عبدالوکیل خان د هېواد واقعي خدمت کوونکی و. د هېواد د کرنې په برخې کې له بل هر چا زيات خدمتونه تر سره کړي دي، هېڅوک د ارواښاد په خدمتونو سترگې نه شي پټولای.

تېر کال د ارواښاد دتل پاتې ياد منار د میدان ښار مرکز کې د ارواښاد د خواخوږو له خوا جوړ شو.

د منار د پاسه ښکلې سره مڼه ایښودل شوې، چې گران هېواد ته د ډاکټر عبدالوکیل خان د خدمتونو نښه گڼل کيږي.

ډاکټر عبدالوکیل خان نه یواځې هېوادوالو ته سرې او زړې مڼې راوړې، بلکه د کرنې په نورو برخو کې یې هم ستر خدمتونه کړي دي، یو لوی میراث یې خپلو هېوادوالو ته پریښی دی، چې د تل لپاره د ارواښاد ياد ژوندی ساتي.

ښه خو دا چې د چا نوم په کښې يادېږی ... په فاني دنیا خو نه وي ژوندی تل شوک

وکیل نورعلم خان مظلومیار

ارواښاد وکیل نورعلم خان مظلومیار د حاجي شیرین خان زوی په قوم امرخېل د میدان وردگو ولایت په یوه غریبه، خو دینداره او وطندوسته کورنۍ کې سترگې وغړولې، په ښوونځي کې له زده کړې وروسته په ډېره لږه موده کې د علم معرفت خاوند شو او د یوه وتلي لیکوال او مدافع وکیل په توگه یې خپل هېواد او خپلو خلکو ته د خدمت ملا وتړله، له علم او معرفت سره د زیاتې مینې له امله یې په ۱۳۲۹لمریز کال د میدان وردگو په مرکزي سیمه کې د خپلو لاسونو په تیاکو گټلو پیسو یې څه د پاسه یو جریب ځمکه کې یو ښوونځی جوړ او د سلگونو زده کوونکو د زده کړو له پاره یې په خورا مینه او اخلاص د پوهنې وزارت په واک کې ورکړ، ترڅو له سیمې او هېواد څخه د جهل او تورتم کمپله ټوله او د علم او معرفت رڼا په لر او بر کې خپره شي، چې له نېکه مرغه تراوسه پورې له دغه ښوونځی څخه د میدان وردگو د ولایت په زرگونه زده کوونکي فارغ شوي او خپل هېواد او خپلو خلکو ته د خدمت مصدر گرځېدلی دی.

نورعلم خان مظلومیار د خپل وخت د هغو روښانفکرو شخصیتونو په منځ کې یو داسې ملي شخصیت و، چې په ډېره لږ موده کې یې د خپل ولایت او هېواد په کچه لوړ مقام ترلاسه او د هېواد د رښتینو خدمتگارانو په لیکه کې ودرېد، همدا لامل و چې د خلکو زړونو ته یې لار وموندله او په ۱۳۲۸ لمریز کال کې په ولسی جرگه کې د میدان وردگو د خلکو وکیل و، همدارنگه په ۱۳۳۲-۱۳۳۸ لمریز کال هم دغه ولایت د خلکو استازی و.

مظلومیار د هغه وخت د مشروطه غوښتونکو او وینښ زلمیانو د تحریک یو فعال او متحرک غړی و.

نوموړي خپل پیغام د شعر په ژبه مظلوم ولس ته رساوه، خو له بده مرغه چې له ډېرو هڅو سره سره بیا هم په دې بریالی نه شوم چې د مظلوم صیب نظم بېلگه پیدا کړم.

عبدالوکیل عمري لنډه پېژندنه

تخلص یې (عمري) د قاضي عبدالله خان زوی د مرحوم حاجي محمد عمرخان لمسی، د مرحوم حاجي عبدالله خان لالا کړوسی او د مرحوم ملا رحم بابا کودی دی، په ۱۳۳۲ لمریز کال د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ د کریمدادو په سیمه کې په یوه درنده عالمه او نسبتاً شتمنه کورنۍ کې زیږېدلی دی، د مور له خوا د مرحوم عالم گل مولوي صاحب عبدالرزاق خان چې د نسب سلسله یې ملاصاحب زیري اخند ته رسېږي لمسی دی، ۱۳۵۵ هـ ش کال د حبیبی له لیسه فارغ، په ۱۳۵۹ هـ ش کال کې د کابل پوهنتون د اجتماعی علومو له پوهنځي څخه فارغ شوی دی. د رسمي دندو پیل یې د سوداگرۍ له وزارت څخه ده، چې بیا وروسته د کانو او صنایعو په وزارت کې د مامورینو په مدیریت کې په وظیفه بوخت شوی، چې د همدې وزارت د مرمر او رخام تصدی د مامورینو تر مدیریت یې کار وکړ، د ۱۳۵۹ لمریز کال په وروستیو کې پېښور ته مهاجر شوی، چې لومړۍ دنده یې د مجاهد په لېسې کې له نهم ټولگي څخه تر دولسم ټولگي پورې د تاریخ او اسلامي پېښوونکي و، چې څلور کاله یې په

همدې لېسه کې دغې سپېڅلې وظيفې ته دوام ورکړی، بيا په العون الاسلام کې چې د اسلامي هېوادونو ډگړه موسسه وه، د افغانستان د مرکزی او جنوب شرق ولايتونو او د پېښور په العون الاسلامي پورې اړوندو ښوونځيو او مدرسو د ښوونې او روزنې مسوول و، له هغه وروسته د سيدجمال الدين مجاهد په لېسه کې ښوونکی او وروسته سرښوونکی شو، د مجاهدونو د موقت حکومت له جوړېدو سره سم د بيارغونې او جوړونې وزارت د تحريراتو عمومي مدير شو.

«يو مټی اسلامي امت څرنگه ښکېل شو» او «تاريخ تمدن اسلام» يې ليکلي اثار دي، د دغو چاپ اثارو تر څنګ د سويلون او سويس موسسو د تعليمي نصاب د علمي غړي په توګه د پنځم او شپږم ټولګيو د تاريخ او جغرافيه درسي کتابونه يې تاليف کړل، سربېره پردې چې د هجرت او جهاد په دوران کې يې په سختی کې ژوند کاوه، له جهادي تنظيمونو سره يې قلمي او د بېلابيلو موضوع ګانو په ورکولو سره نشراتي اړيکې درلودې، د مجاهد په لېسه کې يې د گستر په ښې سره د نهم، لسم، يوولسم او دولسم ټولګيو تاريخ کتابونه وليکل، چې عملا تدریس کېدل هم او نورو ډېرو لېسو کې د ماخذ په توګه ورځينی استفاده کېدله.

د ۱۳۷۱ کال په وروستيو کې چې د اسلامي انقلاب په پايله کې اسلامي حکومت رامنځ ته شو، کابل ته راغی. لومړی د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت کې د اريانا نشراتي او طباعتي تصدی مرستيال، بيا د اوبو او انرژي وزارت کې د اسنادو ارتباط رييس، بيا د هېواد ورځپاڼې رييس او مسوول مدير، د باختر اژانس، سرحدونو او قبایل چارو وزارت کې د نشراتو او اوسمهال له اتو کالونو راهيسې په ستره محکمه کې د نشراتو رييس دی.

د يادونې وړ دی، چې د نوموړي ۲۷۵ سياسي، اجتماعي او تاريخي مقالې په ګڼ شمېر ورځپاڼو، انټرنټي وېبپاڼو او مجلو کې نشر شوې دي.

گل مکی

گل مکی د حاجي عبدالوکیل لور او د ملک عبدالرازق لمسی چې د میدان وردگو ولایت د چارکې د خروټو د کلي اصلی اوسېدونکې وه، خو نوموړې د ۱۳۶۲ لمریز کال د غويي د میاشتي په شلمه نېټه د نیمروز ولایت د زرنج په ښار کې یې نړۍ ته سترگې پرانیستي، له کوچنیوالي څخه ډېره هوبنیاړه او مهربانه وه. کله چې شپږم ټولگي ته ورسېده، د ځانگړې پوهې او وړتیا د زیاتوالي له امله د زرنج د نسوان لېسې د فرهنگي ټولني غړیتوب یې ترلاسه کړ.

خو کله چې په اووم ټولگي کې وه، طالبانو د حکومت واگې ترلاسه کړې او د ښوونځیو دروازې یې د نجونو پرمخ وتړلې، د طالبانو د شپږ کلنۍ دورې وروسته په لسم ټولگي کې یې په لوست پیل وکړ، ځکه چې په دې شپږو کلونو کې یې په کور کې د اتم او نهم ټولگیو کتابونه ولوستل، په ۱۳۸۲ لمریز کې له دولسم ټولگي څخه فارغه او په همدې کال په نوموړې لېسه کې د ښوونکې په توگه وگمارل شوه او د زرنج په عالي دارالمعلمین کې یې په زده کړو پیل وکړ او په ۱۳۸۴ لمریز کې له دارالمعلمین څخه فارغه شوه.

گل مکی وکیلې په ټول عمر کې ډول ډول تلویزوني او ژوندۍ فرهنگي او کلتوري خپرونې خپل ولس ته وړاندې کړې دي.

د یادونې وړ ده چې له ډېرو هڅو سره سره بیا هم په دی ونه توانېدم چې د نوموړې کومه لیکنه را پیدا کړم. د اغلې گل مکی په نوم په میدان وردگو ولایت کې د ښځو بن هم شته دی.

شاه محمود حسين

شاه محمود حسين په ۱۳۲۷ لمريز هجري کال کې د میدان وردگ ولايت د میدان ښار په نائبانو کلي کې په يوه روښانفکره کورنۍ کې وزېږېد. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې يې د میدان ښار د ذکرالله شهيد په لېسه کې تر سره کړې. وروسته د کابل ښار د ښوونکو د روزنې په اکاډيمې کې شامل او د دغې دورې له بشپړېدو سره سم د کابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو د پوهنځي محصل شو. په ۱۳۵۱ لمريز هجري کال کې يې د دغې دورې زده کړې بشپړې او د ښوونکي په توگه يې دوه کاله د ذکرالله شهيد په لېسه کې، يو کال د ميربچه خان په ښوونځي کې ښوونکی وه، دلته يې (مفت خوارن ميمرید) په نوم يوه ډرامه وليکله. د دغې ډرامې په ليکو له دندې نه گوښه کړل شو، لږ موده وروسته يې په حبيبيې او د کابل د عالي تخنيک په انستيتوت کې د تاريخ او دري ادبياتو ښوونه کوله. د ۱۳۵۷ کال تر کودتا وروسته د لنډې مودې لپاره د ليک لوست د زده کړې رييس او وروسته د پوهنې وزارت د تاليف او ترجمې مرستيال و. د ۱۳۵۸ کال په مني کې د وخت د واکمنۍ له زورزياتي سره په مخالفت کې ونيول شو او په پټ اعدام محکوم شو.

د خو د نوې واکمنۍ په راتگ له بند را خلاص شو او د کابل پوهنتون د تاريخ او فلسفې د پوهنځي د تاريخ او فلسفې په څانگه کې يې د ماسترۍ ديپلوم تر لاسه کړ.

د حسين زياتې سياسي او تاريخي ليکنې د رازبين، بخري، کمر، فريادي، خوشال (د مشر زوی نوم يې دی) او شهاب په مستعارو نومونو خپرې شوې دي، هغه له ډېرې مودې راهيسې شعر وايي، شعر يې اجتماعي بڼه لري چې زموږ د ځورېدلو خلکو د ژوند، دردونو او کړاوونو بڼه هينداره يې بللی شو. ليکنې يې کولې او شعرونه يې ويل.

حسين په ۱۳۷۱ کال کې د تنظيمي جگړو پر مهال د وطن پرېښودو ته اړ شو چې تر اوسه د جلاوطني ژوند تېروي.

حصین په پښتو او دري ژبو ليکنې او څېړنې کوي. شعرونه او لنډې کيسې يې په پښتو ژبه دي، خو په دري ژبه هم کله کله شعر وايي. د شعرونو لومړی ټوک يې د هيلو غوتې نومېږي چې د وخت سانسور يې هلوونه ورځپلي دي.

حصین د افغانستان د ليکوالو د ټولني د مرکزي شورا او د ژورناليسټانو د اتحاديې غړی و.

د چاپ او خپرو شويو اثارو زياته برخه يې په لاندې ډول دي.

- جنگ، صلح و سرنوشت جهان

- درسهای مقدماتي آموزش سياسي (دوه ټوکه)

- مختصری از تاريخ زنده گمي اجتماعي زنان افغانستان

- وزارت داخله در گستره تاريخ

- روابط روسيه و افغانستان (له يوه بل څېړونکي سره په گډه ليکل شوی).

- تاريخ وېښ ځلميان (گستنزی چاپ)

- د هيلو غوتې د شعرونو ټولگه

- زخمي خانگې د شعرونو ټولگه

- مثلث بي عيب (معاصر تاريخ)

د شعر نمونه يې دا ده:

پټه مينه

نه شراب په سره پيالې کې   نه مينا سره مې کار شته

نه يم بند په تورو زلفو   نه ليلا سره مې کار شته

نه لمبیرم د مې خم کې   نه صهبا سره مې کار شته

...

توزه څه یم ساقی څه یم   نه زاهد یم نه پارسا یم

شروشور ستا میخانه کې   ولې زه په کې تنها یم

پول عاشق دي په نشه کې   زه له دې مینې سیوا یم

...

ساقې پوه زما په حال شه   اورمې بل دی په څو ځل کې

که مې داغ د زړه کې پوښتې   یو ځل و څو ځل سره ځل کې

پېغلې خاندې چې یې جوړ کړل   قطارونه په اوربل کې

ولې نه پوښتې د ځل نه   چې څه حال لرې کاکل کې

درخانی هوسا

درخانی هوسا د غلام صدیق لور د محمدعلی خان لمسی، چې په ۱۳۶۴ لمریز کال کې په کابل کې زیږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې یې په اریانا افغان ترک لېسه کې سرته رسولې او د کانکور له ازموینې وروسته د کابل پولیتخنیک پوهنتون ته بریالۍ شوې ده. درخانی هوسا له ۱۳۸۶ لمریز کال راهیسې شعرونه لیکي او د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي.

دا هم د اغلې هوسا د شعر بېلګه:

ولې دې زړگۍ زما ډوب کړو په غمونو کې
وسومه، ايره شومه سته ياره اوورنو کې
زه که در نه لرې يم، زړه مې دی له تا سره
ورځ يمه له تا سره شپه مې په خيالونو کې
خوب مې تېنېدلې دی خوی د لېونی کوم
ناسته يم، لگيا يمه ستا ياره سوچونو کې
ورځ مې ناکرار وي، ستا غم را په غاړه وي
شپه په سر شو گيره کړم نه راځې خوبونو کې
تېره چې ځوانۍ شوله، پرته له اشنا زما
راشه چې ځوانۍ بېرته نه راځي وختونو کې

وحیده بنکلي

وحیده بنکلي د محمد عیسی لور د میدان وردگو ولایت، د میدان ښار اړوند د ناسوزایي کلی په یوه متدینه او روڼ اندې کورنۍ کې دې نړۍ ته سترگې غړولې دي. نوموړې په ماشومتوب کې له خپلې کورنۍ سره کندز ولایت د امام صیب ولسوالۍ ته کډوال شوې وه. د لومړنۍ او ثانوي دورې زده کړې یې د نسوان حضرت امام صیب په لېسه کې سرته ورسولې.

میدان ښار ته تر راستنیدو وروسته په ۱۳۸۷ لمریز کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانگه کې شامله شوه، په ۱۳۹۰ لمریز کال کې له دغې څانگې په عالی درجه فارغه شوه.

اغلی بنکلی د خپلې ښې وړتیا له مخې له لوړو زده کړو سره هممهاله یې د اول بابا په لېسه کې د یوه تکړه ښوونکې په توګه دنده تر سره کړې ده، د یو وخت له پاره یې د سواد زده کړې په کورسونو د سلاکارې چارې هم په غاړه لرلې، اوسمهال د میدان وردګو ولایت د ښځو چارو د رییسې په توګه دنده تر سره کوي.

د یادونې وړ ده چې نوموړې کله د ښځو چارو ریاست ته وګمارل شوه، د پیزوان مهالنې مجلې بنسټ یې کېښوده چې مخکې یې هېڅ کومه نشریه نه درلوده.

نوموړې په بېلا بېلو برخو کې لیکنې او اثار لري او په دې سربېره شاعره او ژورنالیسته هم ده، چې د لنډو کیسو، نثري لیکنو جلا جلا مجموعې لري، دغه راز یوه شعري ټولګه هم لري چې ټولې ناچاپه دي. نوموړې (افغان ښځو د ادبي بهیر) یوه فعاله غړې هم پاتې شوې ده.

د شعر بېلګه یې دا ده:

غزل

مینه مې ته یې تا سره ده زما مینه
سترګو کې ته یې تصویرونو کې ستا مینه
زما د زړه آواز ته یې د ژوند ژوندونه
زړه کې ته یې په سوالونو کې ستا مینه
نه مې هیریرۍ نه دې هېرولۍ شم
په باغ کې ته یې په گلونو کې ستا مینه
اوبنکې مې بهیرۍ زړه مې نه صبریري
سکونه ته یې په یادونو کې ستا مینه
زه ښکلۍ ستا یمه ستا په تمه به یمه
منزل ته یې په مزلونو کې ستا مینه

لطيف بهاند

دوکتور لطيف بهاند د محمد عمر زوی دی، په ۱۳۳۲ المریز کال کې د کابل د مرادخانی په کلي کې زیږېدلی دی، د یادونې وړ ده چې نوموړی د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالی د صدمرده د سیمې اوسېدونکی دی، دی په ۱۳۴۰ ال کال کې د علاوالدین د تجربوي ښوونځي په لومړي ټولگي کې شامل شو، په ۱۳۵۱ ال کال کې د حبیبې د لېسې له دولسم ټولگي نه فارغ شو. په ۱۳۵۲ ال کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې یې په لوړو زده کړو پیل وکړ، په ۱۳۵۵ ال کال کې له دغه پوهنځي څخه فارغ شو. تر فراغت وروسته د استقلال په لېسه کې ښوونکی شو. وروسته بیا پښتو ټولني ته تبدیل شو. له دغه ځای وروسته یې په راپو افغانستان کې کار پیل کړ. په ۱۳۵۸ ال کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې استاد شو. په ۱۳۶۵ ال کال کې شوروي اتحاد ته د دکتورا د اخیستلو له پاره واستول شو.

ښاغلی بهاند د ۱۳۵۲ ال کال را په دېخوا د هېواد له مطبوعاتو سده همکاري لري، چې زیاتره لیکنې یې د نقد د تیوري او عملي نقد په هکله په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي، کله کله غزل هم لیکي.

دوکتور بهاند د خپل ادبي فعالیت په دوران کې دغه لاندې علمي او ادبي اثار لیکلي دي.

۱- ناول د ماه رخې: دغه اثر په ۱۳۶۳ ال کال کې د کابل پوهنتون له خوا چاپ او خپور شوی دی.

۲- د اشرف خان هجري منتخبات: دا د هجري د شعر منتخب دي، چې په ۱۳۶۴ ال کال کې د اشرف خان هجري د علمي سیمینار په ویاړ د قومونو او قبایلو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو د ریاست له خوا چاپ شوی دی.

- ۳- د رڼا ناوې: دا د کوزې پښتونخوا د نامتو شاعرانو د شعرونو منتخب دی، چې په ۱۳۶۵ل کال کې د لیکوالو د اتحادیې له خوا چاپ شوی دی.
- ۴- د پښتو ژبې ګرامر: دغه اثر په ۱۳۵۹ل کال کې د پوهنتون له خوا چاپ شوی دی.
- ۵- څلور اولني کلونه: دا د کورنیو چارو وزارت له خوا چاپ شوی دی.
- ۶- د خیرالبيان منتخبات: په ۱۳۶۱ل کال کې چاپ شوی دی.
- ۷- سوله او جګړه یو ژباړل شوی اثر دی چې په څلورو ټوکو کې چاپ شوی دی.
- ۸- ماتې کړې: دا د کوزې پښتونخوا د ازاد شعر منتخب دی.
- ۹- ریالیزم او د ریالیزم ضد په پښتو ژباړه دی.
- ۱۰- د هنر ټولنپوهنه یې په پښتو د یو ژباړل شوي اثر نوم دی.
- ۱۱- د شعرونو یوه مجموعه یې ده.
- ۱۲- د روښاني ادبیاتو سل عرفاني اصطلاحات: په نوم یو اثر یې دی.
- ۱۳- لس مقالې: دا د بهاند د مقالو مجموعه ده.

لطيف بهاند د هېواد له سترو استادانو څخه مخامخ زده کړې کړي او د هغوی تر پالنې او روزنې لاندې یې د پوهنې په لوی سمندر کې د مهارت او برلاسی لامبو زده کړې ده او یا یې له هغو ستر استادانو سره د مرستیال (اسیستانت) په توګه د پوهې په ډګر کې د نوي نسل د روزنې دنده پر مخ بېولې ده. په پوهنیزو، څېړنیزو او کلتوري چارو کې یې داسې ونډه خپله کړې، چې هره برخه یې د زرینې پانې په څېر د هېواد د مخکښو پوهنپالو او کلتور پالو په لړۍ کې ځانګړی او ډاډمن مقام او دريځ لري. په کابل پوهنتون کې د استاد په توګه ویاړلې دنده، په راډیو افغانستان کې د بېلابېلو کلتوري او علمي پروګرامونو د اوډنې او سمونې چارې، د هېواد په کچه د کلتوري او

علمي هڅو ملاتړ او په هغو کې برخه اخیستنه، هغه ویاړنې دي چې د بیا را یادولو، پېژندلو او بیانولو لپاره یې زیاتو لیکنو او ډېر زمانې واټن ته اړتیا شته. که د بهاند شاعري په پام کې ونیسو، نو به د یوه داسې پښتون هوډ او د خیال ناز کې ورمې حس کړو چې له زیاتې توضیح پرته څرگندېږي. په دې ځانګړتیا کې د بهاند برلاسي داده چې پښتني هوډ یې د خیال داسې پړاوونو ته رسولی چې شونتیا یې د ویوکو په مټ د پوهېدو وړ ګرځولې ده. که اورېدونکي او لوستونکي د بهاند شاعري واورې او ولولي، نو خامخا به د بهاند د پېژندګلوی تر ټولو غوره جمله داوي، چې د هېواد نامتو شاعر لطیف بهاند:

په تش غلچک غواړې بدنم به دي شم   زه له هر چانه، یاغي رام به دي شم

که مې کښیکارې او تر شونډو مې وړې   په قلمي ګوتو کې جام به دي شم

او دا غزل تر پایه او که څوک د بهاند په ساحري ګوتو لیکل شوې مقالې له سلګونو څخه یوه دا چې (زه څوک یم؟) ولولي او یا یې واورې، نو خامخا به د بهاند د ښه پېژندګلوی لپاره داسې ولیکي چې: د هېواد نامتو لیکوال ډاکټر لطیف بهاند؛ او که د هغو څېړنو جاج واخلو چې بهاند پر مخ بېولي او له ګټورو پایلو سره یې د هېواد ځوان نسل ته د ښې روزنې او ښوونې په نیت وړاندې کړي دي، خامخا به د بهاند تر نوم وړاندې داسې ولیکي چې: د هېواد نامتو څېړونکې ډاکټر لطیف بهاند؛ زه نه غواړم د ښاغلي بهاند هر اړخیزې څېړنې ته لاس اوږد کړم، په دې لنډه لیکنه کې غواړم د بهاند له نورو ژباړل شویو اثارو څخه د بېلګې په توګه د ((کلتور پوهنه)) تر سرلیک لاندې اثر یو لنډ او بهرنی جاج واخلم.

ډاکټر لطیف بهاند د نورو څېړنیزو اثارو تر څنګ یو ارزښتمن څېړنیز کتاب د ((کلتور پوهنه)) تر سرلیک لاندې ژباړلی او خپور کړی دی، دا څېړنیز اثر د پاڼو د شمېر له مخې لږ دی، خو د منځپانګې له اړخه یې تر زیاتو هغو لیکل شویو رسالو او کتابونو وزن او ارزښت زیات دی، چې تر اوسه پښتو ژبې ته د کلتور پوهنې په تړاو ژباړل شوی دی. کلتور پوهنه درسي مرستندویه اثر په ۱۹۹۹زېږدیز کال په مسکو ښار

کې خپور شوی دی. د ټولو پاڼو شمېر يې (۱۰۲) ته رسیري، پر کتاب ډاکټر شاه محمود گویا تقریظ لیکلی او د هېواد ځوان لیکوال اسماعیل یون ته ډالی شوی دی. د دې څېړنیز اثر پیل د کلتور په پیدایښت او د کلتوري څېړنو او اندونو په هغه یون شوی دی، چې د دې ځانگړې مینه والو ته يې پوهېدل او لوستل اړین دي؛ او بیا د کلتور او تمدن په اړه د نامتو روسي فیلسوف نیکولای برديایف هغه لیکنه راژباړل شوې، چې په خپل ډول کې ځانگړی او د کلتوري ډایلوگ خپلواک دریځ په کې نغښتی دی؛ کلتوري ټکر د دې اثر بل سرلیک دی چې په رښتیني ډول هغه اړیچونه رابرملا کوي، چې د اوسنۍ نړۍ د فکري او ذهني جوړښتونو بنسټونه جوړوي؛ او بیا د دې ارزښتمن اثر هغه سرلیکونه پیلیري، چې د نوي، مدرن تدریس او ښوونې لپاره ټکس بوک نه، بلکې د یوه درسي مرستندویه کتاب په زړه پورې بېلگه ده. د کلتور پوهنې اثر ژباړه د هغو مینه والو لپاره ښه زېری دی، چې له کلتوري څېړنو او پلټنو سره يې اړیکې دي، له دې سره سره چې دا د نوموړي اثر یوه ډېره ښه ځانگړتیا ده، خو په بله وینا، کېدای شي دا د همدې کتاب یوه نیمگړتیا هم وشمېرو او هغه دا چې له دې اثر څخه ټول لوستي کسان پوره گټه نه شي پورته کولای، یوازې د هغو کسانو لپاره گټور دی، چې له کلتوري څېړنو او پلټنو سره يې کار او اړیکې شته. په ځانگړې توگه د هغو استادانو او کارپوهانو لپاره د زیات ارزښت وړ دی، چې د کلتورپوهنې په تدریس او تعلیم بوخت دي. که د کلتورپوهنې اثر منځپانگي ته پام وکړو، خامخا به هغه لید لوری برملاشي چې معنویت پر مادیت برلاسی گڼي، یا په بله وینا، د دې اثر په منځپانگه کې د کلتور بنسټ داسې ښودل شوی، چې د معنویت له وړانگو ځلا تر لاسه کوي، چې د کلتور پوهنې په تاریخ کې زیات شمېر کلتور پوهانو همدا لوری درلودلی دی، د یادښت وړ ده، چې د کلتور پوهنې په څېړنو کې د همدې لیدلوري تر څنګ د کلتور پوهنې په تړاو نور لیدلوري هم شته، چې ځان ته پلویان لري او د اوسنۍ نړۍ د کلتور پوهانو یوه غښتلې برخه په بر کې نیسي. د هغوی په اند معنوي کلتور د ټول کلتور یوه برخه ده او هغه هم داسې چې بنسټ يې پر مادیت تکیه کوي. ښه به وای که د همدې ډلې کلتور پوهانو له لیکنو او رسالو څخه د بېلگې په توگه یوه دوې لیکنې ځای شوې وای. د اتنولوجیستانو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره شوې چې:

که لس تنه اتنولوجیستان سره یوځای کړو او له هر یوه نه د کلتور پېژندنه وغواړو، په پایله کې به موږ د کلتور پېژندلو لپاره لس تعریفونه په واک کې ولرو؛ بنعالي بهاند هم د نورو اتنولوجیستانو په څېر د کلتور د تعریف لپاره لاره پرانیستې پرې ایښې، خو د خپل لیدلوري څرگندونه یې د هغه تعریف په بیا بیا لیکلو کې ښودلې، چې د معنویت برلاسي پلوي فیلسوف نیکولای برديا یف له لوري وړاندې شوی او یا تعریف شوی دی. ((هر کلتور (حتی مادي) د روح کلتور دی. هر کلتور په داسې حال کې چې د معنویت بنسټ لرونکی دی، د طبیعت په شرایطو باندې د روح د تخلیقي کار محصول دی)) (کلتور پوهنه ۳۰ مه پاڼه).

د کلتور پوهنې یوه بله ځانگړتیا دا ده چې د ځانگړو او ارزښتمنو اتنوگرافیکي مفاهیمو د توضیح لپاره یې د یو شمېر سترو لیکوالو هغه ویناوې را یادې کړې دي چې له یوې خوا د عامو منل شویو احکامو په څېر د ولسونو منځ ته رسېدلې دي او له بله پلوه یې هغه اتنوگرافیکي افادې چې موخه ټاکل شوې وې، په خورا ښکلې توگه د پوهېدو وړ گړځولي دي. د معاشرت په تړاو هغه وینا چې د گوښته له خولې راوتې ده، یوه ښه بېلگه کېدای شي: گوښته وايي چې: ((معاشرت هغه هینداره ده چې هر څوک خپله اصلي څېره په کې څرگندوي)). د لوڅي سنیکا هغه وینا چې وايي: ((کمال او بشپړتیا درې لارې چارې لري؛ تفکر: تر ټولو نجیبه او سپېڅلې لاره ده؛ تجربه: تر ټولو گرانه لاره؛ تمثیل او پیسې: تر ټولو اسانه او زړه راکښونکې لاره ده)). د امرسون هغه وینا چې ((هر انسان چې زه وینم او ما سره مخامخ کېږي، که په کوم ډول تر ما غوره والی ولري، سمدستي ځان لږ گنم چې یو څه ترې زده کړم)). دا د نړۍ د سترو لیکوالو هغه مقولې دي چې ولسونو ته رسېدلي او منل شوې دي، خو په دې اثر کې د یوې مقولې په توگه نه، بلکې د یوه اتنوگرافیکي اصل په توگه کارول شوې دي چې په هغو کې هم د شخصیت کلتور افاده شوی او هم په اسانۍ د پوهېدو وړ گړځول شوی دی. ښایي چې د کلتور پوهنې اثر د هر اړخیزې څېړنې او پېژندنې لپاره دا څو کرښې بس نه وي، خو د لیکنې د لندوالي په هیله زما له انده وروستی دوې درې جملې لیکم چې: د کلتور پوهنې اثر په پښتو ژبه کې د کلتور په اړه د ژباړل شویو

اټارو هغه بېلگه ده چې د کلتور پوهنې لپاره له نړيوالو معيارونو سره پر تله کېدای شي؛ د کلتور پوهنې په چارو کې د بوختو پوهانو او بنسټونکو لپاره ګټور مرستيال درسي کتاب دی او د هغو اړتياو د پوره کولو لپاره هم ارزښتمن دی چې د دې څانګې پلويان ورسره مخامخ وو او يا ورسره مخامخ دي. په پای کې د لطيف بهاند څيرتيا او درک د ستاينې وړ دی چې د داسې ګټور کتاب ژباړې ته يې پام شو او د ژباړني رېر يې وکاله.

د شعر نمونې يې:

غزل

دا ستا په سترگو چې موسکا ويده شوه
زما په زړه کې تمنا ويده شوه
چا دې شونډو کيسه ياده کړ له
ساقی وړ پوری که مینا ويده شوه
فتنې د سترگو دې چې وينې شولې
له ډېره شرمه يې حيا ويده شوه
د پلو شو ايری چې ګورمه زه
بنه شو چې سترګه د سبا ويده شوه
چې را نه غواړي د زلمو زړه وينه
د زړه په مېنه څه بلا ويده شوه
چې برالا خلکو بنه و بنکځله
د زړه په کور کې مې په غلا ويده شوه
شاته کتل دې شول مقطوع د غزل
د ساز تارو کې دې خندا ويده شوه

قسمت

گوره چې قسمت تر کومه راوستم
غم د محبت تر کومه راوستم
ما خو تکل ستا د کلي کړی و
پل دې د الفت تر کومه راوستم
نورو خو غبرت ته مخه ښه ورکړه
زه پښتون غیرت تر کومه راوستم
ما چې د رڼا ناوې گهلې وه
هغه تور ظلمت تر کومه راوستم
ستا په تش کتو کې مې ژوند بایلوده
دی معصوم وحشت تر کومه راوستم

محمد اصف بهاند

محمد اصف بهاند د محمد عمر زوی دی، په ۱۳۳۳ لمریز کال د مرغومي د میاشتې په درېیمه نېټه د کابل د چاردهي د (شکرالله خان قلعه) نومي کلي کې زېږېدلی دی. لومړنې زده کړې یې د علاوالدين په مکتب کې کړي، بیا د محمود طرزي په لېسه کې شامل شو، خو دولسم ټولگي یې د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالی د نرخ په لېسه کې پای ته ورساوه. په ۱۳۵۴ ل کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې شامل شو، په ۱۳۵۸ ل کال کې د دغه پوهنځي له پښتو څانگې نه فارغ شو. تر فراغت وروسته د کابل د روښان د ښوونکو په عالي موسسه کې استاد شو. وروسته بیا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې استاد شو.

اصف بهاند له ۱۳۵۶ل کال راهیسې شعر وایي، نوی شعر زیات لیکي، کله کله یوه ښه غزل هم لیکي، یو شمېر شعرونه او علمي او تحقیقي مقالې یې د هېواد په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. په علمي او تحقیقي لیکنو کې له خپل ورور دوکتور لطیف بهاند نه زیات متاثره دی.

بناغلي اصف بهاند د خپل ادبي فعالیت په دوران کې دغه لاندې علمي کارونه کړي دي:

- د پښتو ژبې ګرامر درېیم کتاب: د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د ناپښتو څانګو درسي کتاب.

- د پښتو ژبې ګرامر او ادب: دوهم کتاب د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د ناپښتو څانګو درسي کتاب.

- د پښتو ادبیاتو د لرغونې دورې منظوم متون: د ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې درسي کتاب.

- د کوچنیانو ادبیات: چاپ.

- شعر د پښتو د کلاسیکو شاعرانو له نظره: د پوهنپلارۍ تېزس دی.

- پښتو ادبیات له ۱۲۵۰ څخه نه تر ۱۲۹۷ پورې یې: د لیسانس مونوګراف هم لیکلی دی.

د شعر نمونې یې:

غزل

دامات تندي درغیدلو نه دی
د زړه دفتر مې د کتلو نه دی
اوس که هر څو پتری پرې ولګوې
زما زړه ګی د جوړیدلو نه دی

خیر که وی گرم لیر د حالاتو په چم
مین وجود د سوزیدلو نه دی
څه که رسیږی د هر چا غوږو ته
د رقیب غیر د اوریدلو نه دی
څه که له خلکو سره چل کوی نن
دغه کاروان درسیدلو نه دی
په پښتني حوصله زړه مې ولاړ
که نه دا چل یې د زغملو نه دی
حسن مغرور زړه مې پښتون سره مخ
ولیکم څه حال د ویلو نه دی
ډیر ډیر سروونه زور او زر تپت کړی
سر د پښتون د تیتیدلو نه دی
غزل مې پاتې په همدی ټکي شو
حالت یې تریخ نور د لیکلو نه دی

عبدالملك بېكسيار

د بناغلي بېكسيار فن او شاعري د لر او برې پښتونخوا په ادبي غونډو كې په يوه كچه له اوچتو هنري ارزښتونو څخه برخمن گڼل كيري.

بېكسيار سره له دې چې له هېواده پردېس دی، خو شعر يې د افغانستان د هر غره، هر كمره او په وينو زنگېدلو سنگرونو عكاسي او ترجماني كوي. د نوموړي شعر د انساني مينې، درناوي او هغو دردوونكو حالاتو ښكارندوی دی، چې زمونږ گران هېواد او ولس ور سره مخ دی. د بېكسيار ناسته پاسته او مجلس له ادبي نزاکت، سپېڅلتيا او رښتينولي نه ډك دی، دی له هر انسان په تېره له خپلو ادبي ملگرو سره په ورينه ټنډه

او ماناداره خندا کې مجلس کوي او د ده په هره ناسته کې د گران هېواد د خوږې او ديني غيږې، خواره يادگارونه راسپړل کيږي. هغه په خپلو انقلابي شعرونو کې د ظلم، تېري، اختناق او روانو توجنو حالاتو پر خلاف د بغاوت توغ پورته کوي او د شعر په ژبه حقايق او واقعيتونه راسپړي او د ښو هنري اندونو په پرده کې يې تاو کړي، د مينه والو مخې ته يې ږدي.

بېکسيار يوازې د شاعر او ليکوال په توگه نه پېژندل کيږي، بلکې دی هغه ادبي سرښندوی هم دی، چې په خپلو نازکو گوتو گڼې پيسې په پښتو ژبه او ادب لگوي او له ډنمارک نه هره مياشت په پرله پسې توگه د (هيلې) غونډې يوه درنه او ادبي مجله په پېښور کې د همدې په مادي او معنوي ملاتړ خپرېده او پردې هم نه بسيا کيږي، وخت، ناوخت د هېواد د اوږو او وينو په خونړي توپان کې د خپل شويو ځوانانو فرهنگيانو د ناوړه اقتصادي اکر هم اخلي او په برخ کې يې د دوی نوې شعري هنري او خپرنيزې ټولگې هم خپريږي، چې په اوسني وخت کې د ده دا ستر خدمت هيڅکله د هېرولو نه دی.

عبدالملك بېکسيار د عبدالقيب زوی، په ۱۳۴۳مريز کال د میدان وردگو ولايت په میدان ښار کې زېږېدلی دی.

لومړنی زده کړې يې په میدان ښوونځي کې تر سره کړي او د نورو زده کړو لپاره په میدان لېسه کې شامل شو، په ۱۳۵۷مريز کال له دغې لېسې نه فارغ شو، پر ۱۳۶۱مريز کال د کابل د ښوونکو د عالي اکادمۍ په پښتو ژبه او ادب څانگه کې شامل شو او په ۱۳۶۵مريز کال کې ورڅخه فارغ شو، په ۱۳۶۸مريز کال لومړی پېښور ته لاړه او بيا پر ۱۳۶۹مريز کال ډنمارک ته لاړ، چې تراوسه د ډنمارک په پلازمېنه کوپن هاگن کې استوگن دی.

بېکسيار د ۱۳۶۷مريز کال په پيل کې د کابل پوهنتون د استاد محمداسماعيل يون په ملگرتيا يوې نوې ادبي هڅې ته لاس واچاوه، د (هيله) په نوم يې يوه ادبي، ټولنيزه

او ادبي دوه مياشتنی خپلواکه پښتو خپرونه پيل کړه، چې تر اوسه ښه په بری سره په پېښور کې د همدې په ملاتړ او د يون صاحب په مرسته خپريری ډير مينه وال لري.

بېکسيار صاحب د روانې لمريزې پېړۍ د شپږمې لسيزې را په دې خوا شعر ليکي او نثري ليکنې هم کوي، خو پر نثر يې د شعر تله درنه ښکاري، د ده يو شمېر شعرونه په بېلابېلو خپرونو کې خپاره شوي او ځانگړي اثار يې دادي:

۱- سوچونه کړلېچونه: شعري ټولگه ده چې په ۱۳۷۶ل کال کې پېښور کې چاپ شوې ده.

۲- د سنځل گل په شپو کې: شعري ټولگه ده چې په ۱۳۷۷ل کال پېښور کې چاپ شوې ده.

۳- شينشوبی: دا اثر هم په ۱۳۷۹ لمريز کال پېښور چاپ شوی دی.

۴- د لنډو کيسو يوه ټولگه: ناچاپ اثر دی.

۵- ځينې مقالې په بېلابېلو موضوعگانو کې ليکلې چې ناچاپه دي.

د عبدالمالک بېکسيار د شعر بېلگې:

غزل

شروع ته اخرت وايي زمونږ د کلي خلک
مرگونو ته غيرت وايي زمونږ د کلي خلک
ښو دنگو کلاگانو کې ښډې پښتنې پېغلې
بس دې ته خپل عزت وايي زمونږ د کلي خلک
مېلمه وور ايستلې په کورو بانډې تورې
دارې ته حکومت وايي زمونږ د کلي خلک
آشنا خدايرو جوړيری جوړيری دا وطن به چې لاکله

ورانیو ته خدمت وایي زمونږ د کلي خلک
په غره کې چپرتنه پټ دي یو ملا او بل یې زوم دی
ځانونو ته دولت وایي زمونږ د کلي خلک
ذره په کې فرق نه کا بېکسپاره حیرانیرم
جاگیر ته رسالت وایي زمونږ د کلي خلک

محمد شفیق حقیال

محمد شفیق حقیال د محمد یونس زوی په ۱۳۴۴لمریز کابل د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ د کریمدادو سیمې د مارخاني په کلي کې زیږېدلی دی، لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې په کابل سپین کلي لېسه کې سرته رسولې دي. وروسته د کابل په تخنیکم انستیتوت د برېښنا له څانگې څخه په ۱۳۶۳ل کې فارغ شوی دی.

له استادۍ سره د زیاي علاقې له امله یې د کابل تخنیک ټانوي، د پېښور د سیدجمال الدین او میدان ښار د خالد بن ولید په لېسو کې د استادۍ دنده سرته رسولې ده، له هغه وروسته د باختر اطلاعاتي اژانس کې د سیاسي مبصر، په راډیو افغانستان کې یې د ویاند او په یو شمېر ملي او نړیوالو موسسو کې یې د خبریالی او لیکوالۍ دندې تر سره کړې دي.

د ولایت د تعلیمي برخې په غورځودا کې د ډېرو منډو تررو په کولو سره یې زیاتې ستونزې گاللې دي.

نوموړي یو زیات شمېر کتابونه هم په خپله لیکلي او یا له نورو ژبو څخه ژباړلي

دي

- د هیلو غوتې «شعري مجموعه»،
- دقرانکریم اعجاز «ژباړه»
- حقانیت اسلامي خپل اثر،

- په روانې ستونزو بری خپل اثر
  - غلبه پر مشکلات روانی خپل اثر
  - اوسنی عصر او مسلمانانو دندې خپل اثر
- دغه چاپ شوی دی چې یو شمیر نور ناچاپ هم پاتی دی.
- د شعر نمونه یې:

غزل

ستا د نظر غشي چې وتل له سینې
جوړې ترې ویالې شوې گوره سین یې
له گوگله په وتو شي ته چې وینې
خی دا ستا کتو کتو نه تری نه وینې
داسې زه حلال حلال شومه شیرینې
فرهادنه وقربان له شیرینې
قصی زما شوی ماشومانو ته هم سپینې
راسو شوی یمه یاری تکی سپینې
دود شوم سپیلنی شوم تاویدم ورځینې
په داشانی مجنونان وی چیری ځینې
راغلې خواته تاتری لارې کرلی کینې
لاپیداشوی درقیب په زړه کې کینې
په نخا او په خندا شوی لونگینې
ماناری کری چې شینوارې لونگینې

محمد حکیم بشارت

محمد حکیم بشارت ۱۳۵۴ ل کې د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ د شني او رنگيني درې د کریمدادو په کلي کې زوکړی دی.

بشارت، د ښوونځي لومړنۍ دوره د نرخ ولسوالۍ په شهید صابريار، منځۍ دوره يې همدې ولسوالۍ د خالد بن وليد او د لېسې دوره يې د سيدجمال الدين افغان په لیسې کې پای ته رسولې ده.

نوموړی، ۱۳۷۹ ل کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو له پوهنځي فارغ شوی دی.

بشارت لکه د نورو ډېری لیکوالانو په څیر، لومړی په شعر ویلو پیل وکړ، خو کاله يې د یوه شاعر په توګه ژوند وکړ، خوله ۱۳۸۲ ل راهیسې يې لنډو کیسو او نورو لیکنو ته مخه وکړه.

د بشارت، ماشومتوب او ځواني لکه د نورو ځوانانو په څیر په جګړیز چاپریال کې تېره شوې او لا روانه ده.

دغه لیکوال، د لوړو زده کړو له پای ته رسولو سره سم، رسمي دندې پیل کړې او د تصحیح د څانګې د مشر په توګه کار کوي.

بشارت، د رسمي بوختیاوو تر څنګ وخت نا وخته د هېواد په تودو حالاتو مقالې لیکي او کله نا کله هنري لیکنې هم کوي.

د بشارت د لنډو کیسو یوه ټولګه (یوه لږه اوبه) مخکې چاپ شوې او د ګل کونډې په نامه د هند یونلیک يې دویم چاپي اثر دی.

بشارت، (په پښتو شفاهي ادبیاتو کې د ښځو ونډه) تر سرلیک لاندې یو بل اثر هم لري، چې چاپ ته سترګې په لاره دی.

ژورنالېستکي بوختياوو د بشارت هوډ له هنري ليکنو نه دی اړولی او هيله کيږي، چې دغه ليکوال به په راتلونکي کې هم خپلو ورته ادبي هڅو ته دوام ور کړي، ترڅو د خپلو مينه والو ادبي تنده خړوبه کړي.

دلته به د بشارت له شعرونو او نثري ليکنو څخه د بېلگې په توگه ځينې شعرونه او ليکنې د مشت نمونه خروار په ډول وړاندې شي.

غزل

له زخمي شونډو مې سو خال پرېوتی
په تمه ستانن د وصال پرېوتی
له سترگو پرېوتې په غم کې اوبنکې
ژوندون مې غېږ کې د زواصل پرېوتی
آبشار د وينو کړي مستي مې زړه کې
خيال کې مې ستا د زلفو ټال پرېوتی
ناز کې دې زير اننگي سره شي کله
په مازديگر د شفق کال پرېوتی
تلا شوه سره غوتی د عشق په باغ کې
په شنه سپرلي د خزان جال پرېوتی

احمدالله تکل

احمدالله تکل د ارواښاد قاضي امان الله زوی، د امين الله لمسی، په کال ۱۳۴۳ لمریز د میدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ د صدمردې په کلي کې زيږېدلی دی، لومړنی زده کړې يې د کابل د حياتي او شېرشاه سوري په ښوونځيو او ثانوي زده کړې يې د غازي امان الله خان په لېسه کې ترسره کړې دي. د ښوونځي د زده کړو له بشپړېدو وروسته په ۱۳۶۱ ل کال کې د کابل پوهنتون د هنرونو پوهنځي ته بريالی شو. په ۱۳۶۵ ل کال کې د نوموړي پوهنځي له تياتر څانگي نه فارغ شو، تر فراغت وروسته يې

د ليکوالانو د انجمن د دارالانشاء د رييس په توگه دنده تر سره کړه، د خپل منځي جگړو له پيلېدو سره سم گاونډي هېواد پاکستان ته کډوال شو، هلته د بي بي سي راډيو د ماشوم مجلې د مشر په توگه وگومارل شو او د مهاجرت په دوره کې سربېره پردې د ژورناليزم څانگې کورسونه هم ولوستل. کله چې په هيواد کې د طالبانو د واکمنۍ له پای ته رسېدو وروسته بېرته هېواد ته راستون شو، نو د ازادۍ راډيو د مشر په توگه وټاکل شو، چې دوه کاله پر همدې دنده پاتې شو، وروسته بيا د نوموړې راډيو د مرکزي څانگې چې په چک جمهوريت پراگ ښار کې موقعيت لري، د چيف اډيټور په توگه وټاکل شو او تراوسه لا د نوموړې راډيو يو فعال خور ژبی وياند پاتې شوی دی.

د احمدالله تکل چاپ شوي اثار:

۱- کرونده (منظومه شعري ټولگه)

۲- د ښکلا يوه شېبه (شعري ټولگه)

۳- د پنجري شاته (شعري ټولگه)

غزل

خپه کپړمه که گورې لېونی یم
د ناپایه مینې اور کې سپلنی یم
د جنون غوغا مې نه به شي زایلـه
چې بې واکه روھیلی یم، غرځنی یم
دادورنو ناوې څپری زما غېر کې
د اورین بدن لمنه اورنی یم
د هوس مینا مې ډکه شوه ژړیـري
راته بریښي نه چې زه هم مرگنی یم
که مې سر یار په درکې نه کوزیـري
عشقه معاف مې کړه په خټه غرنی یم

د ارمان ډنډر مې مات نه کړې ژېر لمره
د ويايي په غاړه مړاوې بيالني يم

حنيف بكتاش

بناغلي بكتاش د ځنگله دانځوريزو سترگو، مينه ناك شاعر دى چې تصويرساز تخيل يې د تغزل په مرسته د بنگرپو په څېر شرنگيرې. د ده په شعر كې د بڼكلا مينه هم شته، خو له انسان او انسانيت سره مينه او درناوى د ده د شعر لومړنى توكى او آر دى. د ده په اوچتو آزادو شعرونو كې د هېواد د روان دوه لسيزو ناوړين انځور په خورا اوچته پيمانه ځليرې او په ليدو يې مور ته دا ډاډ پيدا كيږي چې زموږ د اوسني دوران شعري بهير هم له چا كم نه دى او بڼه په بري سره خپل هنري يون پرمخ بېولای شي. بكتاش د آزاد شعر په لړ كې د بڼه استعداد خاوند دى، خو داسې بڼكاري چې كله ده خپل شعري ذوق له سياسي غوښتنو څار كړى او د شعر انځورونه يې په ذهن كې همداسې پرې ايښي ده، دا څرك سر بېره پردې چې د ده له بوخت ژوندانه نه سړى ډېر بڼه لگولى شي، د ده د شعر له لړوالى نه هم لگېداى شي. نوموړي شاعر لږ شعرونه ليكلي، خو ډېر بڼه يې ليكلي او د شعر ليكنې پر مهال په ټوله مانا پر يوه عاطفي لوړه ناست بڼكاري، ځكه نو د ده له هر شعر څخه د لوستونكي پر ذهن د عاطفي او مينې يوه سوځنده وږمه خپرېږي.

حنيف بكتاش د ۱۳۴۰مريز كال د غويي د مياشتې پر شلمه نېټه د ميدان وردگو ولايت په ميدان ښار كې زېږېدلى دى، لومړنى زده كړې يې د ميدان ښار په لومړنيو ښوونځيو كې تر سره او د دولسم ټولگي برى ليك يې له ميدان لېسې نه پر ۱۳۵۸ كال ترلاسه كړى دى.

بكتاش د زدكرو تر بشپړاوي وروسته د افغانستان د ځوانانو د ديموكراتيك سازمان د مركزى كمېټې منشي شو، چې په ۱۳۶۶مريز كال يې دا دنده پرېښوده او د افغانستان د خلكو د ديموكراتيك گوند په مركزي كمېټه كې پر غړيتوب وټاكل شو، پر

۱۳۷۱لمریز کال منځنی اسیا ته مهاجر شو او له هغه ځایه د بي بي سي راډیو د پښتو څانگې د ویاندۍ لپاره لندن ته لاړه، چې تر اوسه هلته د بي بي سي په پښتو خپرونه کې اوونیز پروگرامونه جوړوي او د هلمند په مستعار نوم یې د ویاندوی هم د دی پر غاړه وي.

دی له ۱۳۵۴لمریز کال راهیسې شعر لیکي چې ځینې شعرونه یې د هېواد په خپرونو کې خپاره شوي او ځانگړې شعري ټولگه یې (د ځنگله سترگو کې) نومېږي چې په ۱۳۶۷لمریز کال د چاپ او خپرونو د دولت کمېټې له خوا خپره شوې ده. سربېره پر دې د شعر او نثر یو دوه نورې ناچاپه ټولگې هم لري، چې په نږدې راتلونکي کې یې د خپراوي هیلې شته.

د ښاغلي حنیف بکتاش د شعرونو له کنج څخه به دلته یو دوه شعرونه را واخلو او خپله شعري تنده به ورباندې ماته کړو. د نوموړي ازاد شعرونه دادی:

زه مساپریم:

زه مساپریم خو لار ورکی نه یم

ما د رهو کورونو لار لیدلې

زه هغه ورځې په سکرټو ولم

چې د ځنگله د کمیسو پولو ته

د سپینو شپو ترانې لولي

زه مساپریم خو لار ورکی نه یم

ما د سپیدو په لوري پل ایښی دی

زه د ایمان او ازادۍ په گوتو

د تورې شپې گریوان ته لاس اچوم

او د انسان د آزادۍ کوټرې
د شنه آسمان لوري ته آلوزوم
زه مساپر خو لار ورکې نه يم
په منډه منډه د لمر کلي ته ځم
هلته تودوخه او رڼا ډېره ده
زه په لمر بوځمه ديار کلی ته
چې يخ وهلې ځمکه وغوړيږي
او چمن وځاندي
او په سپيرو شونډو کې
د امېدونو موسکا ونڅيري

عبدالله نیازمند

ښاغلی عبدالله نیازمند د عبدالواسع زوی، چې په خټه پیاوځېل دی او په لویه کې په ستانکز یو ګلپېرې. په ۱۳۲۶ لمریز کال کې د میدان وردګو ولایت د نرخ ولسوالۍ د صدمردی په سیمه کې دې فاني نړۍ ته سترګې را غړولې. لومړۍ او منځنۍ زده کړې یې د نرخ او ابن سینا په لېسو کې ترسره کړې او مسلکي زده کړې یې د سیدجمال الدین د ښوونکي د روزنې په موسسه کې لورې زده کړې د روښان په پیداګوښي انستیتوت کې د تاریخ او جغرافې په څانګه کې بشپړې کړې دي.

د ژوند په اوږدو کې یې ډېرې ستونزې او کړاوونه ګاللي دي. نوموړی په بېلا بېلو برخو کې لیکنې او اثار لري او په هم دې سربېره لیکوال شاعر او ژورنالیست هم دی، چې اثار شعرې توګه یې (وران کور) چاپ شوی دي او نثری لیکنو یو مجموعه ده، چې تر اوسه ناچاپ پاتې دی.

شعر نمونه دا ده:

مور ته!

چې دې بدیل نشته دی هاغسې هستی یې مورې
د خدای مثال یې ته له هر څه نه عالی یې مورې
ستا لوړ مقام دی چې تشریح او تعریف نه لري
ته هغه ستره دارایی او شتمني یې مورې
د کائناتو جمال ته یی جلال ته یې گرانی
رښتیا چې ستره جمالی او جلالی یې مورې
تر کعبې نه معظمه ته تر عرشه لوړه
د نور چینه یې د رنگونو زیبایي یې مورې
ستا تر قدم لاندې پټ شوي جتونه وینم
که څو ک پوهیری نو ته ستره خوشحالی یې مورې

څلور یڅه

افغانه پوه شه چې په څه کې ارتقا پټه ده
د خزانې په څیرې دا ستر دنیا پټه ده
بس خو کمال غواړی د دغې خزانې را سپړل
په ډېر محنت کې د انسان د ژوند بقا پټه ده

شرف الدین شرفیار

ښاغلی شرفیار د هېواد په سمسوره، ودانه او خپلواکه غیر کې زیږېدلی دی، دی لا
تنکی ځوانې ته رسېدلی و چې د هجرت او هجران کړاوونه یې مل شول او لا تر ننه
یې اغېز د ده په څېره کې ښکاري، د هېواد وروستیو تاوجنو حالاتو دې دومره وځاپه،

چې اوس يې هم د ژوند لوری گردجن بنکاري او د ژوند هره شېبه يې د زهر و غرپ دي، دی په دې اړه ليکي:

((ستونزو دومره اړ کړی وم چې له لمر څخه تيارو ته وتښتېدم او له خپلې بڼايسته مينې څخه د بڼامار په کومې پناه واخلو، د وړکتوب دوره دومره سخته وه، چې ورځې به مو په تورو سمخو کې تېرولې او يوازې د ماښام راتگ د مور لپاره هوساينې مانا درلوده، دښمن ډېر لنډ راته پروت و، خو خدای (ج) شاهد دی، چې ډېر کړاوونه مو وگالل او په همدغه تياره کې مې مشر ورور د بم چاودنې په پېښه کې د سترگو ديد له لاسه ورکړ او تراوسه يې هغه تياره په سترگو کې ديره ده، خپلوان مې شهيدان او کلی مې وران شو، خو دا چې کورنۍ مو با تعليمه او علم پاله وه، پلار مې او مشر ورور مې عين الدين را سره مرسته وکړه او زما ژبه يې په الفبا جاري کړه، مشعل يې په لاس کې را کړ او د هغوی په مرسته مې خپل شاوخوا نړۍ وليده او ومې ليدل، چې په دنيا کې يواځې بدرانگي، نه بلکې ښکلاوې هم پرېمانه دي....))

شرف الدين شرفيار ستانکزی پر ۱۳۴۹ المریز کابل د میدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ د توکرک د ملاجلال په کلي کې زيږېدلی دی.

لومړنی زده کړې يې د میدان ولايت په لومړنيو ښوونځيو کې تر سره کړې او نورې زده کړې يې په ځانگړي ډول تر سره کړې دي. نوموړی شاعر ښکلی او ډېر په زړه پورې غږ هم لري، چې کله کله د راډيو له څپو نه زمزمه کيږي، همدارنگه د شعر رنگينې دنياگۍ ته يې په شل کلنۍ کې مخه کړې او په شعر او ليکنو يې پيل کړی او په دې لړۍ کې يې د پښتو ښه شاعر احمد تکل د لارښود استاد حيثيت لرلی دی، د شعرونو دوه تيارې ټولگې لري چې لاخپرې شوې نه دي.

ښاغلی شرفيار ستانکزی وخت ته په درنه سترگه گوري او تللی وخت بېرته نه را سپمېدونکی بولي، ځکه په خپلو شعرونو کې له جنگ جگړې څخه سرټکوي او د يوه سوکاله، پرمختللي هېواد غوښتونکی دی.

اوس به د ده له شعرونو څخه يو شعر د بېلگې په توگه راواخلو.

غزل

ختلی لمر په پربواته ولویده
پرله پسي ستوري خاته ولویده
د موسمونو رنگارنگ گلونه
د سر په سترگو مې کاته وليده
د طاقتورې ځوانې مست پهلوان
د جنگ ميدان ته څو راته ولویده
د کسرا لور د زيب زينت برجونه
زمانې څوړند کړه پراته ولویده
د ژوند خوږې مې لاشکلې نه وې
چې مې له زامې غاښ وراسته ولویده
ته واله عمره نور نو ستړی ښکاری
نرگس په اوبښکو کې خيسته ولویده
له ورځه تللې اوبه نه راگرځي
څو مې گوهر کې ځان ساته وليده
دنيا ټوکماره ده کاني يې وکړې
د شرفيار سر نه وينسته ولویده

عبدالله شېرزی

عبدالله شېرزی د خدای نور شېرزي زوی په ۱۳۵۸ کال هجري لمريز کال کې د ميدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ په حیات کلي کې زيږېدلی دی، په ۱۳۷۸ هجري لمريز کال په پېښور کې د ميوند له عالي لېسې څخه فارغ او وروسته يې په اداره او

منجمنې کې هم زده کړې وکړې، درې کاله کيږي چې په ليکنو يې پيل کړی دی او يو شمېر ليکنې يې په هېواد ورځپاڼې، افغان ملت جريده او ډيوه مجلې، وحدت اوونيزې، ټول افغان وېبپاڼې او دريځ مياشتنۍ مجله کې خپاره شوي دي، کوم چاپ شوی اثر نه لري، خو ځنې ليکنې لري، چې د موضوع د ورته والي له مخې د کتاب څوټي بڼه خپلولی شي.

د ښاغلي عبدالله شېرزي د ليکنې بېلگه د خپلواکۍ د ورځې په ياد:

د افغان د ځلو بڼه خوشبويي دې مبارک شه

له انگرېزو نه دې ځټلې خپلواکي دې مبارک شه

ستامنزل وو په تياروکې دتيارولارې وي ځرانې

چې يې لمر ته را ووتلې رڼايي دې مبارک شه

همت الله امين زى

همت الله امين زى د پوهنوال اسدالله امين زى زوى په ۱۳۶۵لمريز کال کې د ميدان وردځو ولايت د نرخ ولسوالۍ د توکرک نومې سيمې په يوه دينداره درنه او روڼ اندې کورنۍ کې زيږېدلى دى. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې يې په نوموړې سيمه کې د شهيد قاضي گل محمد په منځنۍ ښوونځي او د محمد موسى شهيد په متوسطه کې ترسره کړي او د کابل ښار د نادريې له عالي لېسې څخه په اعلى درجه فارغ او د کانکور د آزمويڼې تر ځلېدون وروسته د کابل پوليتخنيک پوهنتون ته بريالى شو، چې د دې پوهنتون د ساختمانې پوهنځي نه فارغ شوى دى.

ښاغلى امين زى د افغانستان د ژورنالېستانو او خبريالانو د ملي ټولنې د بهرنيو اړيکو مرستيال او د ټولنې وياند، همدا شان د ژورنالېست اوښېزې، څارنوال اوښېزې،

میدان ځوانان مجلې، تجارت او معاملات مجلې، سباوون مجلې، سحرگاهان مجلې او د بنځو د ځانگړې مجلې د کتنې هیئت غړی، د افغانستان د ملي راډیو تلویزیون ویاند، د خپرونو د کمېسیون غړی او په ځینو نور ادارو لکه د میدان وردگو ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست کې همکار پاتې شوی دی.

همت الله امین زی همدا اوس مهال د دې ترڅنګ چې د انسیتوت استاد دی، په میدان وردگو ولایت کې د افغانستان د آزادو ژورنالېستانو د ټولنې استازی، د میدان ځوانانو ټولنیزې، ادبي او کلتوري ټولنې مشر، د منډې مجلې مسوول چلوونکی، د تعلیمي او تربیتي او همدا شان د غزنه غږ اونیزې مرستیال چلوونکی دی.

که څه هم چې د همت الله امین زی په ځانگړې توګه کوم اثر نه دی خپور شوی، خو له مطبوعاتو سره خورا مینه لري، چې په زیاتو مجلو، جریدو، ورځپاڼو، راډیو او تلویزیون او ځینو وېبپاڼو له لارې یې شعرونه او نورې لیکنې خپرې شوې دي. مینه ترسرلیک لاندې ټولنیز ادبي (دا خو نو بیا ستا د خولې خبرې دي) وېبلاگ لري، چې اکثرا خپلې لیکنې په کې خپرې، چې ځانگړې لوستونکي او مینه وال لري او د امین زی ټکی کام وېبپاڼې چلوونکی هم دی.

ښاغلی امین زی له شعر او لیکوالۍ سره خورا مینه لري، چې ډېرې لیکنې یې کړي دي، په خپله مسلکي برخه انجنیري، ډېرې اسلامي لیکنې، د ورځې سیاسي لیکنې، سیمه ییز کلتور، ادبیات، ځوانان، ښځې د ټولنې یو برخه، مطبوعاتو په بېلابېلو برخو خبر لیکنې، سرلیکنه، چاپي خپرونې، ویاندويي یا نطایي، راډیويي تعلیمي پروگرامونه، د مطبوعاتو په برخه کې د مجلو پیدایښت، د سیمې د تاریخ او مخورو په هکله او په ډېرو نورو برخو کې یې په پښتو او دري ژبو ډېرې لیکنې کړې دي.

د همت الله امین زی د شعر بېلګه:

غزل

دا د ښکلو کوم منظر دی په ما شوی
یا د غره ځینې کوم کانی غلط شوی
راشه وگوره د ټول عمر محصول مې
ورته گورم په دریاب کې لاهو شوی
ماته مه ښیه کار او د ښو لاره
جوړ هر کار مې په یوه نظر د بل چا شوی
د ځوانی دوران دی ډېره بې غوري دی
یار مې نه وایي چې ښار کې دی تم شوی
امین زی وایي حیران یمه خپل یار ته
چې دا را سره مخ دی او که یار مې بدل شو

فہیم الله امین زی

فہیم الله امین زی په کال ۱۳۶۶ المریز کې د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ د توکرک نومې درې د حاجي مصلي بابا په کلي کې زیږېدلې دی.

لومړنۍ او منځنۍ زده کړې د شهید قاضي گل محمد او د محمد موسی شهید په متوسطه کې ترسره کړي او په ۱۳۸۳ المریز کال کې د کابل ښار د نادریې له عالی لېسې څخه په اعلی درجه فارغ او د کانکور د آزمویني تر گډون وروسته د کابل ښوونې او روزنې پوهنتون ته بریالی او په ۱۳۸۷ المریز کال کې د همدې پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي له انگلیسي څانگې څخه فارغ شوی دی.

په www.moc.golb.yaznimameeh دغه وېبلاگ کې د ښاغلي فہیم الله امین زي شعرونه، لنډې کيسې او نورې ليکنې خپريري، چې د پښتو ادب مينه والو ته يې د لوستلو بلنه ورکوو. دا هم د هغه د شعر بېلگه:

ماويل ته يې

د سپورمې خوا کې رڼا وه ما ويل ته يې
ټوله مينه وه ښکلا وه ما ويل ته يې
رانه تلله مخ په وړاندې نه دريدله
لرې، لرې يې نڅاوه ما ويل ته يې
تورپېکې يې چې په سپين رخسار راخور کړ
د سور شونډو چې موسکا وه ما ويل ته يې
مکيزونه او نازونه يې وه هومره
چې له خياله دې خدا وه ما ويل ته يې
د ليمو لاندې يې ما پلو را کتلو
چې کتلې مې همدا وه ما ويل ته يې
وه د پېغلو په کتار گودر پر غاړه
دا له مخ ډله يې تر شاه وه ما ويل ته يې
پښتانه له ځای درانه يې (امين زيه)
شال کې پټه له حيا وه ما ويل ته يې
د سپورمې خوا کې رڼا وه ماويل ته يې
ټوله مينه وه ښکلا وه ما ويل ته يې
رانه تلله مخ په وړاندې نه درېدله
لرې، لرې يې نڅاوه ما ويل ته يې
تورپېکې يې چې په سپين رخسار راخور کړ
د سرو شونډو چې موسکا وه ما ويل ته يې

محمداجمل هوډمن

محمداجمل هوډمن د الحاج محمدرفيق زوی په کال ۱۳۵۷هجری لمريز د وری د
مياشتې په اوومه نيټه د ميدن وردگو ولايت د مرکز ميدان ښار د امرخېلو سيمې د

نایبانو په کلي کې سترگې نړۍ ته پرانیستې دي، لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې په کابل ښار د علاوالدین په تجربوي ښوونځي او حیبيې په عالي لېسه کې سرته رسولې دي او په کال ۱۳۷۸ لمریز کال کې میدان وردگو ولایت د حضرت خالدبن ولید له عالي لېسې نه فارغ شوی دی، د کانکور په ازموینه کې تر ګډون وروسته د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي ته بريالی شوی او په ۱۳۸۳ ل کال کې یې د نوموړي پوهنځي د ادارې او ډیپلوماسۍ له څانګې څخه په درېیمه نومره بری ليک ترلاسه کړ، اوس د حقوقو په نړيواله ټولنه کې د حقوقی مرستندوی (مدافع وکیل) په توګه دنده تر سره کوي.

هوډمن ښوونځي کې وه، چې د شعر او نثر په لیکنه یې پیل کړی و، خو د بیان د آزادۍ په وړاندې پرتو ستونزو د قلم خوځولو مخه یې ډب کړې وه، خو کله چې د افغاني ادب په ډګر باندې د آزادۍ پلوشې وغورېدې، د نورو لیکوالو په څېر یې قلم ته زور ورکړ او په بېلابېلو برخو کې یې ګڼې لیکنې وکړې، چې د افغان غږ، ډیوې، مشعل دیموکراسي، ګوربت، خانواده، اراده او نورو خپرونو کې خپرې شوې دي او له پوهنځي څخه تر فارغېدو وړاندې د افغان غږ اونيزې د لیکوالي ډلي غړی و، چې کلتوري او ټولنيزه خپرونه ده، د مسول مدير په توګه یې دنده تر سره کوله او د لیکنو شمېر یې نږدې دوه سوو ته رسېږي، چې د نثرونو په پرتله یې شعرونه لږ دي، چې ځینې یې په خپرونو کې چاپ شوي هم دي، دلته به یې د شعرونو له ځولۍ څخه یو غزل راواخلو:

بې وفا دردونه

خوبونه بې وفا شول، خیالونه بې وفا شول
داغونه ستا د مینې پر هرونه بې وفا شول
نن می راستون شوی زما د زړه په چمنونو
پسرلی بې وفا شو سره ګلونه بې وفا شول
تا سترګې تورولې زما زړګی وه پرې روښانه
د سترګو به څه وایم کجلونه بې وفا شول

زما د بخت هما آلتوتې دې بې پایه هسک تياروته
مخ دې پټه کړ په حجاب کې ديدنونه بې وفا شول
غمونه دې راسر شول زيروم يې رانه ورك شول
سازونه دې په غم کې ربابونه بې وفا شول
داغونه د زرگۍ مې مسيدلي ستا په هجر
خوابه دا ستا د مينې زما دردونه بې وفا شول
ما د عشق په تصويرو کې د بوډۍ ټال وو جوړ کړې
دا د بخت ياری به څه کړم بارانونه بې وفا شول
د شيرينې تصوير کې په فرهاد پسې روان شوم
د دې لارې لاروی ته تور تور غرونه بې وفا شول
احساس مې غلی شوی ځکه ستا هيلې شوې گرانې
شعرونه بې وفا شول غزلونه بې وفا شول
د فلک ساقي جامونه ستا د مينې رانه تش کړه
هوډمنه ستاو تندي ته خمونه بې وفا شول

څلوريځه

سپين رخسار سره دې لبان نازک نازک

کاره باڼه، تور دې چشمان نازک نازک

نړۍ وريځې د لړم غونډې کړې دي

تور ويښته دې بناماران نازک نازک

احمدفواد الیاس زی

ښاغلی احمدفواد الیاس زی د محمدالیاس زوی، په ۱۳۶۵هجری لمریز کال کې د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ د صدمردې په سیمه کې زېږېدلی دی. ده لومړنی زده کړې د میدان وردگو ولایت د نرخ ولسوالۍ د صدمردې د موسی شهید په عالی لېسه کې ترسره کړې او بیا د نورو زده کړو د پوره کولو لپاره په ۱۳۸۴لمریز کال د کابل د نادریې په عالی لېسه کې شامل او په همدې کال یې ورڅخه د دولسم ټولګي د فراغت بری لیک په اعلی درجه ترلاسه کړ، د کانکور تر آزمویني وروسته د ننگرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ته بریالی شو، چې د دنیا د نه ختمېدونکو ستونزو له کبله یې ونه شوای کولای چې خپلې زده کړې په مخ بوځي. الیاس زی له کوچنیوالي څخه د ښه استعداد خاوند او خپلو استادانو ته به وینښ ماشوم په نظر ورته. نوموړی په لسم ټولګي کې و چې د شعر ښاپېری یې ورته خپل وزرونه ورپول او د ده د شعرونو زانې په شنو سر درو کې لاهو شوی، الیاس زی اوس شاعر دی او ښایسته ډېره خواري یې کړې ده، ښکلي او په زړه پورې شعرونه لري، چې ځینې یې په ځینو جریدو کې چاپ شوي دي، د نوموړي لومړی شعر د زمزمې په اوونیزه کې چاپ شو، احمدفواد الیاس زی په ۱۳۸۸لمریز کال د هېواد په خورا مشهوره مشاعره یعنی د مېڼې گل په مشاعره کې ګډون وکړ، چې د شعر په ویلو سره یې د ناستو ګډونوالو پام د خپل ځانته راواړاوه او د اورېدونکو او ګډون کوونکو له خوا ښه وستایل شو. احمدفواد الیاس زی اوس مهال د دعوت پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي د دیپلوماسۍ او ادارې په برخه کې خپلې زده کړې په مخ بیايي، اوس هم شعر سره پوره لېوالتیا لري او خپله د زړه خبره د قلم په نوکه په سپینو پاڼو کوي. نوموړی خپله شعري تنده هره جمعه په افغان ادبي بهیر کې ماتوي او همدارنگه د افغان ادبي بهیر له ګډونوالو سره خپل شعرونه شریکوي، اوس نو ستاسې د انتظار شېبې را لښوو او د هغه د شعرونو له څولۍ څخه به یو راکوز کړو او ستاسې شعري تنده به پرې خړوبه کړو.

څلوريم څه

که یو پښتون خپلې پښتو نه تېر شي
لکه کافر له جنتو نه تېر شي
چې مورنۍ ژبه یې خوله کې نه وي
هغه انسان د مور شیدو نه تېر شي

د خیر پسرلی

سرکال د خیر پسرلی کې خدایه
هر یو غلیم مو خندنی کې خدایه
چې د بنایست نظریې وچ کړمه
د غره هر بوتی سپلنی کې خدایه
زمونږ غریب زمونږ بې پلاره ماشوم
د تعلیم برخه کې لومړی کې خدایه
د وطن هر یو افغانی زلمی
جمال الدین په څپر غمی کې خدایه
چې انتحار راږي دې خاورې ته
هغه دښمن ته لپونی کې خدایه
چې صلحه صلحه امنیت غواړي
د دوی مرام ته بریالی کې خدایه
د ادب بڼې د شعر ډگر کې ربه
یو ځل کامیاب ته الیاسزی کې خدایه

څلوریمه

ډېر سندرغاړي زمونږ ډانسونه کوي

تاجکستان ته ځي عيشونه کوي

د يو افغان او مسلمان په نامه

اوس د غريانو تقليدونه کوي

محمدالدين همدرد

محمد الدين همدرد د غوث الدين خان زوی، په ۱۳۶۵ هجري لمريز کال د میدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ د دادل د سميې د جوقول کلي کې دنيا ته سترگي وغړولې، تر څلورم ټولگي پورې يې لومړنی زده کړې په خپل کور او د کلي مسجد کې ترسره کړې، وروسته يې بيا له څلورم ټولگي څخه تر شپږم ټولگي پورې د شهيد صابريار په منځني ښوونځي کې سرته ورسولې، چې په نوموړي دوره کې يې لومړۍ درجه خپله کړې وه، تر هغه وروسته يې منځنی زده کړې د خالدبن وليد په عالي لېسه کې او پاتې نورې زده کړې يې بيا د سلمان فارس په عالي لېسه کې سرته ورسولې. په ۱۳۸۳ل کال له لېسي څخه فارغ او په کانکور کې تر گډون وروسته د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون د کمپيوټر ساينس پوهنځي ته بريالی شو، چې بيا په ۱۳۸۷ل کال کې له نوموړي پوهنځي څخه فارغ او له يوه خصوصي شرکت سره يې د شبکي او انټرنېټ د انجنير په توگه دنده پيل کړه، چې تر اوسه هم ور سره فعاليت لري. همدا راز يې د کابل ښار په يو زيات شمېر کورسونو کې د ساينسي مضامينو، لکه د کانکور تيارۍ، ابتدايي او عالي رياضياتو، کمپيوټر، قران کریم، فزيک، هندسي مختلفو ټولگيو کې تدريس کړي، همدا ډول يې له اجتماعي او ادبي غونډو سره بهر په يو زيات شمېر کلتوري او فرهنگي غونډو کې هم گډون کړی، له لسم ټولگي څخه يې له شعر او شاعري سره علاقه پيدا شوې، چې له هماغه وخت يې د گډو مات شعر په ليکلو پيل کړی دی او تر اوسه پورې هم يو نيم شعر ليکي. زياتره شعرونه يې د وطن په درد ليکلي او د حالاتو او ستونزو يادونه يې په کې کړې ده، معمولاً نظمونو او غزلو سره

مینه لري او ليکي يې، تر اوسه کومه چاپ شوي شعري ټولگه نه لري، مگر چاپ ته چمتو دوه شعري ټولگې او د رياضي د بنسټ په نوم دري کتاب په لاس کې لري، چې انشاءالله که بخت ياري وکړه، ډېر ژر به يې چاپ او د مینه والو په واک کې کيږدي. همدارنگه د کمپيوټر د هارډوير او شبکې يو کتاب د ليکلو کار يې هم پيل کړی دی، هڅه کوي چې دا کتابونه هم ژر تر ژره پوره او د خپلو هېوادوالو په واک کې ورکړي. له غزل سره مینه لري او د ټولو شاعرانو خو په ځانگړي ډول د سميع الله تړون، ځواب، کاروان صاحب، انورالحق يرغل، نبيله غزل، رحمان بابا، خاطر، غني خان شعرونه زيات لولي. دا چې څنگه يې خپله شعر ليکلو ته مخه وکړه، دا د دوی د ښوونځي د دورې د پښتو مضمون د يوه ښوونکي نجيب الله خان، چې په لسم ټولگي کې يې دوی ته د پښتو مضمون درس ورکاوه، هغه تشويق و، چې په همدې کال کې يې د ښوونکي ورځې لپاره دا لاندې غزل ليکلی و او ښوونځي کې يې د ښوونکي په ورځ ولوست، چې بيا وروسته دی نوموړي ښوونکي شعر ليکلو ته وهڅاوه. د ده لومړنی شعر هم دا و، چې بيا وروسته نورو دوستانو او ملگرو هم شعر ليکلو ته هڅولی. په همدې توگه له نږدې شپږو کلونو څخه راپدېخوا د ميدان ځوانانو د ادبي او کلتوري ټولني د تعليمي چارو مسوول او خبريال په توگه دنده سرته رسوي، چې اوس هم د هغه ترڅنگ د ډاکټر عبدالوکيل د علمي او کلتوري يون د رييسه هيت د غړي په توگه هم خپل فعاليت ته دوام ورکوي. د پيام عدالت او جبران اونيزو د خبريال په توگه يې هم کار کړی او د درې مياشتو لپاره يې د افغان ادبي بهير سټېج هم چلولی دی. په دې ډول يې يو شمېر مرکې او مصاحبې هم چمتو کړې دي، چې تر اوسه پورې يې په ادبي برخه کې تر خپله وسه خپل دردېدلي ولس ته پوره کار کړی او لا هم خپل خدمت ته دوام ورکوي. په يو شمېر مجلو او وېبپاڼو کې يې هم ځينې ليکنې خپرې شوې دي. له دريو کلونو را په دېخوا د افغانستان د خبريالانو او ژورناليسټانو د اتحاديې غړيتوب يې هم تر لاسه کړی او خپل فعاليت ته دوام ورکوي.

اوس د خپلي اصلي دندي ترڅنگ د لمر صنعتي مطبعي د بازار موندنې چارې هم مخ ته وړي، همدارنگه له تېر يو کال را وروسته يې د ځينو سياسي ليکنو ليکلو ته هم

مخه کړې ده . د ولس درد ته يې چارواکي متوجه کړي، چې د بېنوا او ټول افغان
وېبپاڼو له لارې نشر شوې دي.

دا يې هم د شعر يوه نمونه:

غزل

مينه کليواله لبره سخته وي
گټه بې جنجاله لبره سخته وي
کله کله دا ديدن ته نه راځي
کله بيا پر مال لبره ناوخته وي
وخت د ديدنونو اشنا کلي کې
يا وي مازديگر يا سهار وخته وي
څوک چې مينه نه زړه کې نفرت ساتي
دا به انسانو کې بدبخته وي
دومره شي په ملامت کبره وړه
ته به وايې دا د سپرلي لښته وي
زما د جانان داسې ځای کې کلي دی
چېرته چې يو گل وي نوره دښته وي

نفيسه نصيب

اغلي نفيسه د محمد حسن لور د ميدان وردگو ولايت د کمرک په سيمه او
بهسود مرکز ولسوالۍ د قول دره په کلي کې په ۱۳۶۰ لمریز کال نړۍ ته سترگې
پرانيستې دي. هغې تر دولسم ټولگي پورې زده کړې د قلعه شاده په لېسه کې سرته
رسولې دي او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د ژبو ادبياتو پوهنځي په دري
څانگه کې سرته رسولې دي. د يادې سيمې له اوسنيو ځوانو نشر ليکونکو څخه ده او
ډېر زيات نثری ټوټې او مقالې يې په مجلو او خپرونو کې خپرې شوې دي. نوموړې

تر دې دمه یو چاپ شوی اثار [بازکن پنجره را] لري، خو په راتلونکي کې د نثر او
نظم په برخه کې ترې د زیات کار تمه کېدای شي.

د شعر نمونې دا دی

بازکن

ای گریزه ی دور

هاله ی گرد تن رویا

باز می یابم ترا

این چه دریایی ست

از آتش

جاری تا آن سوی این دنیا

سه سبد لبخند

می کشد این جا

مظهر آزادی کوه طلوع

مشعر شکرانه ی دشت غروب

اتن باغچه ی کاشانه ی من

حلقه ی پر شود

می آید

این چنین گام بلند

این همه فصل بزرگ

بازکن

بازکن

سلسله ی بخیه ی لب های پر از آواز

که فرو ریزد

طلسم بند دست و پای

آدم ها

تابه هر سوگواره ی نیرنگ

بستیزد

که فرو پاشد

طلسم گوش این پهنا

تا سرود آشنا

آید

از غرور هم دیگر خواهی

هیات قایم انسان ها

انور وفا سمندر

انور وفا دا واوړه او زده کړه د لړۍ د «غیر ستوری» او «پر ماشومانو باندې کار کول» په نوم د ډرامو لیکونکې دی. نوموړی همداراز د «خیال جونگره» په ادبي اونیزه کې بوخت دی د انور وفا سمندر گڼ شمیر کتابونه چاپ شوي دي.

«غیر ستوري» راډیويي ډرامه د شپاړس کلنې ماین معیوبې کړې «مریمې» ژوند انځوروي. مریم غواړي سندرغاړې شي. مور د مریمې په سندریز غیر مینه ده. پلار د

کلي او تر بور د شرم تر نامه لاندې هغه له آواز ويلو منع کوي. خو مريمه چې ښه آواز الهي نعمت گڼي، د خپل تره، «وحيد ربابي» په مرسته د دې جوگه کيږي، چې د سندرو په سيالي کې د «کابل ستورې» شي.

خو د ليکوال خپل ژوند تر دې مهاله په څه ډول تېر شوی؟ په دې اړه انور وفا داسې څرگندونې لري:

پلار ويل: «هلکه! غنم لو کې دنيا ته راغلې!» خو مور به ويل: «نه، ته مې په مني-طلايي موسم- کې دنيا ته راوړې!» خو زه چې څه د ځان په اړه خپل واک گڼم، د تلې مياشتې وروستۍ نيمه شپه وه او زه په دنيا کې را زيات شوم.

له خياله چې د ذهن دنيا ته راوورم، نو په پېژندپاڼه کې يې راته ۱۳۴۱ لمريز (۱۹۶۲) زيږديز کال د زيرون کال ليکلی دی.

آه، اوس نه ماشومتوب شته او نه زه غواړم ماشوم شم؛ ځکه ماشومتوب تللې زمانه ده او تللې مړه ده؛ او يوه «اوس» ژوندۍ! تېره د تاريخ په پاڼو کې ښخه ده. او هلته گورم چې پلار په کال ۱۹۶۹ کې د میدان درې مرکزي لېسې لومړي ټولگي کې معلم ته په لاس ورکړم چې اصلاح مې کړي! په ۱۹۸۰ کال له دې ماشين نه غټ پټ راووتم. د کابل پوهنتون د ژورناليزم څانگې ته ورولوېدم او په ۱۹۸۴ کال ترې ژوندۍ راووتم. په مرکزي راډيو ټلويزيون کې نوکری ته ورولوېدم. دلته و چې قلم زما زده شو. دلته و چې خبريال او بيا ليکوال راووتم. دا لا چېرې! اووه اته کاله کېدل چې زه د ليکوالۍ له تومني ډک گڼم.

کال ۱۹۷۶ و. زه د میدان د چاريکې د خزاندار عيسى خان د برجورې کلا پيتاوي کې له «شريف» او «داود» او... سره په توشلو او «شتو» وم، چې د «محمد عزيز» بنجاره له چرنگانو، بنگړيو، زرتارو او نکروزو ډک خر مخ په کلي را تاو شو.

نور ياد ته نه راځي. زما لاس کې د «آدمخان او درخانی» وړوکی کتابگوټی و. زه تر وچ لمر لاندې، په سپېرو خاورو کې تر هغو ناست او پروت وم، چې چا را غبر کړ: «انوره! جگ شه چې «آبا» دې راغی!»

په دې پېښې بله پېښه وشوه، بله وشوه... ما «دختر یتیم»، «دختر همسایه»، «جنایت بشر»... فارسي ناولونه په خپله ماته ګوډه فارسي لوستل او لا نور له محمد عزیز بنجاره تر لاسه کول. زما مخه مکتب ته شوې وه، خو دا ورمه مې تازه تجربه کوله، چې د ولس بدلولو لپاره سره او شنه او تور اورلن انقلابونه له لارې را ورسېدل. نو زه چې تازه د حروفو په هندسه کې لارې ته شوی وم، د ایډیالوژۍ وبا ووهلم. لس دولس کلونه وشول چې ما ځان په دې دوزخ کې پردی وپېژاند او را ووتم، چې د کلام په سمندر کې یو سپین غسل وکړم. خو لاره او آواره او د غره څوکې دومره د «بل» بدلولو «اصلاح کولو» فکر پرسولې او رنگ کړې وې، چې بنایسته وخت تېر شو، ترڅو اوسنی «زه» مې زوکړه وکړي.

سمندر د لمر لوېدو پر مهال زه همدغه یم. د «دوه زره نوي یم کال» له کیسه ییزو طنزونو سره د لیکوالانو په لیکه پېښې راشین شوم. «زرګره او زر لاسی کوډګر»، «بنیادمان»، «په کور یو لېونی» دري پښتو ناولونه او «غبر چینه» ادبي-عرفاني نثرونو ټولګه هم زه وم، چې خپل اصیل «زه» مې لټاوه. تازه مې فارسي ناول «دوازده بابل» هم چاپ شوی؛ خو زه تازه خپل د زیرون «ختیځ» ته رسېدلی یم. خدای خبر څومره کاغذونه به کمیږي او پرتوګ پر ځان زاړه کړم، ترڅو خپل اصیل برخلیک وځلوم.

خو که محمد عزیز بنجاره نه وای، زه به دغه پورۍ هم نه وم. یاد یې دومره را په کې شین پاتې دی، چې د لیکنې پیل مې پر هغه و. ۱۹۸۲ کال و. د پوهنتون له زده کړو سره مې یوه د سلو پاڼو کتابچه د محمد عزیز په باب ناول ته بېله کړه. کتابچه ډکه شوه، خو نه چاپ شوې او نه له ما سره شته!

زه او زما نسل چې د «بل» بدلولو انقلابي جنګ پیل شو، نو داسې مو شپه په پردی کور شوه. زه پېښور کې پروت، له بي بي سي راډیو سره د ماشومانو لپاره په ډرامه لیکلو او پروګرام جوړولو شوم. د تخت سړي چې بدل را بدل شول، زه هم د کلیو پراختیا وزارت او څو نورو ادارو سره د رسنیز سلاکار او ویندوی په توګه په کار شوم، تر څو سیمه ییزو اورګانونو ادارې ته را ولوېدم؛ دمګړۍ د فرهنگ، ټولنیزو او...

چارو کارپوهه! په توگه ساه باسم او لگيا يم چې په کتاب ليکلو سره ټول ځان نندارې ته وړاندې کړم.

«پرماشومانو کار کول» ډرامه د «حسن» په نوم يو د يوه ماشوم هلک ژوند انځوروي، چې پلار يې له بنوونځي راگرځولی او بازار کې ورباندې اخبارونه، پرتوگابونه او پلاستيکي کڅوړې پلوري. حسن ټوله ورځ بازار کې نارې وهي او د بنوونځي له خوا ورکړل شوی کورنی کار نشي سرته رسولای. پای کې د حسن پلار بنوونځي کې په چوکېدارۍ نيول کيږي، له دې وروسته حسن هره ورځ خپل بنوونځي ته ځي.

محمدعارف (ننگيار ناشنا)

محمدعارف (ننگيار ناشنا) د فضل الرحيم زوی، د ميدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ د کريمدادو سيمې اوسېدونکی دی. د ۱۳۳۸ لمريز کال د وري د مياشتې په لومړۍ نېټه زيږېدلی دی، په ۱۳۴۶ ال کال د نرخ عالي لېسې په لومړي ټولگي کې شامل شوی او تر دوولسم ټولگي پورې په لومړۍ او دوهمه نومره بريالی شوی دی. په ۱۳۵۹ ال کال پاکستان ته په هجرت مجبور شو، په ۱۳۶۵ ال کال په پېښور کې د آزادې جريدې د پښتو برخې د مسوول په حيث په فرهنگي کار يې پيل کړی دی، چې بيا يې په ۱۳۶۸ ال کال د شهادت ورځپاڼې د ليکوالو د شورا د غړي په حيث او ۱۳۷۱ ال کال کې د شهادت ورځپاڼې د استازي په حيث په کابل کې کار کړی دی، بيا يې د طالبانو په دورې کې د ميدان وردگ مرکز ته نږدې د خالد بن وليد په عالي لېسه کې د تاريخ مضمون د استاد په حيث درې نيم کاله دنده تر سره کړې ده، چې په ۲۰۰۲ م کال د آزادۍ راډيو د «گورې اچار» د خپرونې د ليکوال او پروډيوسر په حيث کار ته دوام ورکړی دی، د دې کارونو تر څنگ يې د طنزونو دوه ټولگي چې «هو صيب! نه صيب!» او «تخنوم دې» په نومونو چاپ شوي، د مختلفو اخبارونو او مجلو سره ليکنې همکاري هم کړې ده، لکه: شفق مجله، آزادي ورځپاڼه، شهادت ورځپاڼه، النور

جريدة، هیله مجله، گوربت مجله، زنبیل غم مجله، بناخی مجله، صبا مجله، مروند مجله سره یې کار کړی دی. د ښوونځي له نهم ټولگي څخه یې په لیکلو او شعر ویلو پیل کړی دی، چې تراوسه یې یې شمېره سیاسي مقالې، د اخبارونو سرمقالې او ښوي لنډې کیسې، ادبي ټوټې، طنزونه او شعرونه د مختلفو مجلو او ورځپاڼو له لارې څخه نشر شوي دي.

د راډیويي ژورنالیزم په ډگر کې یې څه باندې ۱۱ کاله کار کړی دی، چې له هغې جملې نه د یوه طنزیه خپرونې د لیکوال او پروډیوسر، د یوه راډیويي ډوله سریال (د شمسو کیسې) چې ۲۴۰ برخې یې له آزادۍ راډیو څخه نشر شوي دي.

د لیکوال د طنز بېلگه:

کرایي کور

لومړنی سړی و چې په دومره لږو او اسانه شرطونو یې په مناسبه کرایه کور راکړ. په څلور زره افغانیو په دوهم پوړ کې درې داسې کوټې چې کړکیو یې ښیښې نه درلودې او په دېوالونو یې د بارانونو راڅڅېدلو اوبو له چته تر غولي پورې روښانه لارې جوړې کړې وې او په زرو دستکو کې یې د غومبسو یواځې دولس ځالې وې، د کورونو په اوسنۍ گرانۍ کې ډېر ارزانه کور و. ځکه د بامونو کاگلول، د دېوالونو سپینول او کړکیو ته د ښیښو ایښودل په هغو شرطونو کې، چې د کور له خاوند سره مې منلي وو، نو په دې حساب یې داسې وگڼه چې نه یې بامونه څڅېدل، نه یې د کړکیو ښیښې ماتې وې او نه یې په دېوالونو د باران اوبه راغلې وې، د غومبسو ځالې خو زما ماشومانو په هماغه لومړنۍ ورځ د ساعتیري لپاره په بوټونو وویشتلې او راویې غورځولې.

د کور خاوند چې خپل شرطونه په یوه کاغذ کې لیکلي وو، راباندې لاسلیک کړل، د شرطونو دغه لیست ډېر اوږد نه وو، خو د هر شرط جزوونو لست اوږد کړی و، مثلاً یو شرط یې دا و چې ډېر مېلمانه به کور ته نه بیایم، خو دغه شرط جزوونه ډېر درلودل چې یو شمېر یې په دې ډول وو: د شپې له خوا به هېڅ ډول مېلمه کور ته نه

بيایم، بنځینه مېلمنې په هغه صورت کې کور ته بوولی شم چې ځوانې وي، څکه زړې
بځې ډېرې غزيرې او زياتره يې د توخي ناروغي لري، که مې چپرې خپل کور ته
بووه، بايد يوه ورځ مخکې د کور له خاوند نه اجازه واخلم، د کور د خاوند مېلمانه
بايد زه هم مېلمانه کړم، ترڅو د کور خاوند خپلو مېلمنو ته کم راتشي، په مېلمستيا کې
بايد داسې خواږه پاڅه نه کړم چې بوی يې لاندني پور ته ولاړ شي او د کور د خاوند
د ماشومانو زړه ورته وشي، که داسې وشول، نو بايد برخه يې هرومرو ورولېږم. مېلمه
بايد نصواري، چلمې او سگريتي نه او په دې ډول څو نور جزونه هم وو.

دا چې په ټول ښار کې په دومره اسانه شرطونو او کمه کرایه بل کور نه پيدا کېده،
نو مجبور وم چې په ډېره خوشحالی کډه راوړم او په کور کې ځای په ځای شم.

د لومړي شرط په بنسټ مې په لومړۍ ورځ کړکیو ته بنيسې راوړې او ورومې
چولې، په دوهمه ورځ مې بامونه کاگل کړل او په درېيمه ورځ مې د کوټو دېوالونه
سپين کړل. په لسټ کې ليکل شوي شرطونه او د هغوی جزونه مې هره ورځ څو
کرته په مېرمن او ماشومانو گردانول، ترڅو په ناپوهۍ کې د شرطونو خلاف کوم کار
ونه کړي او له دغه خدای (ج) راکړي نعمت نه مو محروم نه کړي، همدا ډول مې د
لسټ يوه، يوه کاپي هم په کوټو کې راځوړنده کړه.

اووه ورځې مو په خوشحالی سره تېرې کړې، خو په اتمه ورځ چې له دفتره کور
ته راغلم، په انگړ کې د کور خاوند راوگرځولم او په غوسه يې راته وويل: په رښتيا
چې بې کوره خلک د کور په قدر نه پوهېږي او کرایي کور ته د کنډوالې په نظر
گوري. ما يې چې په ډېره عاجزۍ د علت پوښتنه وکړه، نو د کور خاوند شرطونو
لسټ راته ونيوه او وپې ويل: ته دغه د څلورم شرط اتم جز ولوله، د څلورم شرط په
اتم جز کې داسې ليکل شوي وو: د کاليو د ځوړندولو لپاره به په دېوال کې له دوه
اينچه غټ ميخ نه ټکوهم.

د شرط په لوستلو سره هغه نور هم ببر شو او وپې وويل او تا د نرخوی په دېوالونو
کې څلور اينچه مېخونه ټکولهي دي، تا ته دما کور د مړي مال ښکارېده که څنگه؟

او بيا يې زياته كړه، څه ورشه! بنځه او ماشومان دې له كډې سره د سړك په غاړه درته انتظار دي، كالي، كپري مې په بڼه احتياط ورسره راووېستل، تاسې په سړيتوب نه پوهېږئ.

لينا شريفې

اغلي لينا شريفې د جگړن محمدشريف خان لور، د ميدان وردگو ولايت د مركز ميدان ښار د نايانو د كلي اوسېدونكې ده، خو دا په خپله كابل كې زېږېدلې ده.

لومړنۍ او منځنۍ زده كړې يې په ترتيب د كابل د پاينده محمد شهيد او د طالبانو تر واكمنۍ وروسته په الفتح لېسه كې ترسره كړي، د لېسې دوره يې د پېښور په خديجة الكبري ښوونځي كې بشپړه كړې ده.

په ۱۳۸۳ كال كې له خپلې خوښې سره سم د كانكور د ازموينې له لارې د كابل پوهنتون د ژورناليزم پوهنځي ته بريالۍ شوه او د دغه پوهنځي د مطبوعاتو له څانگې فارغه شوه.

لينا شريفې د لوړو زده كړو له هماغه پيله د ازادې اروپا، ازادۍ راډيو د كابل په دفتر كې د وياندې، خبريالې او پروډيوسرې په توگه كار كړی او تراوسه هم همدې راډيو ته كار كوي.

دا د ځوانانو او ښځو د خپرونې جوړوونكې پاتې شوې ده.

لينا شريفې كله ناكله ځينې ادبي ليكنې، لنډې كيسې او مقالې هم ليكي، خو ځان ليكواله نه بولي او تر ډېره غواړي چې خلك يې د خبريالې په توگه وپېژني.

د ليكنې بېلگه

د نوامبر شلمه

د مور په غبر له درانه خوبه راپاڅېد، په ځای کېناست، سترگې يې چې له خوبه بېرته سره ورتلې، په دواړو موټو ومېنلې، زړه يې غوښتل لږ نور هم ويده شي، خوله يې وازه وازه کېده، لاسونه يې چت ته جگ کړل، خپله شخي يې ووبسته. سترگې يې د پرستني درې نورو خواوو ته په خپلو خویندو، وروڼو ولگېدې چې وران وران د ماشومتوب په خواږه خوب ويده وو، زړه يې نه کېده چې پښې له پرستني راوباسي او پاڅيري، خو د مور بېگاني خبره ورپه ياد شوه چې ورته ويلي يې وو:

سهار ته ډوډۍ نده پاتې، ماشومان به څه خوري؟

اوچته راپاڅېد، د اورسي مخې ته ودرېد او د ښښو پر ځای اورسي ته له کلک شوي پلاستيک نه يې د بهر کتو هڅه وکړه، څه ورته ښکاره نه شول، يوازې د پلاستيک له کړپ و کړوپ نه پوه شو چې بهر باد لگيري. بدن يې وړپرېد، ساړه يې وشول، خو چاره نه وه، بايد خپل کار پسې تللی وای.

د وره پر ځای پرته درنده پيوندې پرده يې بېرته کړه، دهلبز ته ووت، خپلو پلاستيکي خپلکو ته يې پام شو چې دواړه سره شلېدلې وې، ان پرون لا په سختی په کې گځځېده، زړه کې يې دا پوښتنه تېره شوه چې:

نن به مې په کې تېره شي؟

خپلکه يې شاوخوا ښه وکنه، پښې ته يې کړه او له ځان سره يې وويل:

څه نن مې په کې تېرېږي، که بيا وشلېده، يو پلاستيک ملاستيک به ترې راتاو

کړم...

د نورو ورځو پر خلاف د اسمان مخ تورو ورپڅو پوښلی و، د دوی د جونگرې تر څنگ د دوه پوريز کور له دودکښه د راوتونکي دود بوی، باد د ده تر سېرمو رارساوه او ده ته يې د هغو کيسو د شهزاده گانو او شهزادگيومانۍ ورپه زړه کولې، چې پلار به يې هغه وخت چې ژوندی و، هره شپه د خوب پر مهال ورته کولې...

اورسی ته د کلک شوي پلاستیک پر کېدو، دی د شهزاده گمانو او شهزادگيو له مایيو بېرته خپلې کنډوالې ته راووست. د اورسی مخې ته یې پرته زړه ټوټه چې یو وخت یې د مور کمیس و، راپورته کړه، له یوې ځنډې یې اوږده رینکي ووېسته او د ښی پښې غټه گوته یې چې پرون یې له چاودې وینې راوتلې وې، پرې وتړله، نوره یې تر لاس تاو کړه او د ښار په مقصد رهي شو.

XXXXX

لمر د تورو ورېځو تر شا ایسار و، اټکل یې نه شو کولی چې څو بجې به وي، خو په نس کې یې د لوړې اور، بل و، پوه شو چې د غرمې شاوخوا به وي. له سهاره یې څو سرکونه گز و پل کړي وو، د ډېرو کروښونو، لنډ کروښو، کرولاوو او ټکسي موټرو په ښینو یې صافي تېره کړې وه، خو چا څه نه وو ورکړي، د موټرو د بندو ښینو تر شا ناستو سورلیو ان د ده غږ نه وو اورېدلی چې د خپلو ورو خویندو وروڼو د لوړې شکایت یې ورته کاوه.

ده سهار له خپلې مور سره، کله چې د سوال لپاره یې خپله سولېدلې، سوری سوری چادري په سر کوله او وته، ژمنه کړې وه چې تر غرمې به د څو وچو ډوډیو پیسې گټي او د خپلو خویندو وروڼو گېډې به مړوي، خو تراوسه یې څه لاس ته نه وو راغلي.

د سرکه ترخوا ودرېد، لاسونه یې د تودېدو په هیله خپلو ډنگرو تخرگو کې ومنډل، وچې شونډې یې له سړو رپېدلې، د پزې اوبه یې ژر ژر پورته کښولې، په نامېده ماشومو سترگو کې یې ډوډی ته د څلورو په تمه څېرو، څېرې غږېدې، چې په بې صبری د ده د راتلو لارې څاري... له خپلې بې وسۍ نه یې په سترگو کې اوبښکې راډنډ شوي او څاڅکي څاڅکي یې کرختو پښو ته ټپي شوي.

XXXXX

بیا سرک ته شو، د څو موټرو ښینې یې ومښلې، په ژرغوني غږ او زاریو یې د ښینې تر شا له موټر چلونکو څخه د مرستې غوښتنه وکړه، خو یوازې د نه په مانا له

سر ښورولو سره مخ شو. یو ځل بیا نهیلی شو، نور یې خپله ژړا په واک کې نه وه، لورې له یوې خوا او له خویندو ورونو سره د ډوډۍ د راوړلو ژمنې له بلې خوا ځوراوه، په سترگو یې ورو ورو تیاره راخپرېده، له ځانه یې بیا بې ځوابه پوښتنې پیل کړې:

اوس به د ورو څه حال وي؟

بېګا ته به مې مور ته څه ځواب وایم؟

له سرو کرخت د پیاده رو په لور روان شو، د تلو وس یې په پښو کې نه و پاتې، نور نه پوهېده چې په ځمکه روان دی که په هوا، نور یې په خپلو چاودو چلمو لاسو د مخ او پزې اوبه نه شواى پاکولی، ورو یې په پیاده رو کې یوې اوچتې پایې ته چې یوه ټوټه ترې راڅرېده، ډډه ووهله او کېناست.

سترگو یې نور په سرک د موټرو توپیر نه شو کولی، یوازې یو کتار ورته ښکارېده....

×××××

څو شېبې وروسته په پیاده رو کې، د پایې تر څنګ دولس دیارلس کلن ماشوم چې لایې خپله صافي کلکه په مټي کې نیولې وه او سر یې په سرک د موټرو خوا ته کور کړی و، لکه چې دومره ښکلو او ګران بیه موټرو ته په حیرت تللی وي، غونج منج پروت وو او پر سر یې د مني مازدیګرني سور باد له پایې راڅرېدلې هغه سپینه ټوټه لکه د شهید توغ رپوله چې په سره رنگ پرې لیکل شوي وو:

«د نوامبر شلمه له ماشومانو سره د تاوتریخوالي د مخنیوي نړیواله ورځ»

د موضوع په اړه لنډه مناقشه

په تحقيقي مسایلو کې هره موضوع د سپړلو او څېړنو بېلابېل اصول لري، فرهنگي مسایل هم له هغو څخه یوه موضوع ده، چې د څېړنې ځانگړې او مشخصې لارې چارې لري.

د میدان فرهنگي حوزه، چې زما د تېزس موضوع ده، تر دې د مخه په تحقيقي ډول نه ده څېړل شوې، له ډېرو هغو سره سره، هېڅ ډول تحقيقي اثر په دی اړه په لاس نه دی راغلی، ځکه نو دغه موضوع هم نوې او بکره ده، خو له ډېرو ستونزو سره مله وه، یو له دغو ستونزو څخه د ادبي او فرهنگي فعالیتو په هېواد کې دننه او بهر ته کډه کېدل دي، چې له خپلې سیمې او ټولنې څخه د بېلابېلو حالاتو له امله تللي او ان ځینې یې له خپل فرهنگ او ټولنې څخه سره د اړیکو پرېکېدو په درشل کې دي او که دغه لړلۍ دوام وکړي، نو ډېر ژر به له خپل فرهنگ، دود او دستور سره خدای په امانی وکړي. نو ځکه یې بیا ژوندي کولو کې ته نه دولت او نه هم ملي سوداگر پاملرنه نه کوي، نه له دغې چارو سره خپله علاقه ښيي، زموږ چارواکی دغه موضوع ته په هېڅ ډول پاملرنه نه کوي، همدا سبب شوی، چې لیکوالان هم دغه موضوع څخه خپله اوږه خالي کوي، چې لامل یې هغه اثر چې لیکل شوی، لیکوال خپل ټول ژوند ورته وقف کړی، څوک یې چاپولو ته پام نه کوي، ځکه خو په دې هکله هر څه په هېڅ حساب دي، کوم څه چې موږ دلته را ټول کړي، کېدای شي ډېرې نیمگړتیاوې به ولري، خو له ټولو هغو د قلم خاوندانو، لیکوالانو او څېړنکو څخه چې دغو موضوعاتو سره مینه لري، عملی گام اوچت کړی او هغه څه چې له منځ تللو په حامل کې دي، بیا را ژوندي کړي، دغه فرهنگي حوزې ته پاملرنه کول به د هغه ستر فرهنگي یرغل مخه ونیسي، کوم چې د گاونډیو هېوادونو له خوا دغې سیمې ته د یوه ستر گواښ په ډول مخامخ دي. هیله ده چې زما دغه څېړنه په دغې برخه کې دلیکوالو پاملرنه دا شان موضوعگانو ته را وگرځوی. خو د یوې خبرې یادونه ضروري گڼم،

هغه دا چې په دغې برخه کې د پوهنتون محصلینو هم ځینې لومړني ګامونه اوچت کړي او د اوسنۍ دورې ځینې شاعران یې په لنډو کې یاد کړي دي، چې باید له پام او یاده ونه غورځول شي.

په پای کې باید ووايم چې فرهنگ خورا ستره او پراخه موضوع ده او څېړنه یې خورا ستونزمن کار دی، چې ډېر وخت او دقت غواړي، که له ما څخه څه سهوه یا تېروتنه شوې وي، بڅښنه غواړم او اړوند وړاندیزونه به په پام کې ونيسم چې په راتلونکي متن کې به یې ځای پر ځای کړم.

پایله

د میدان فرهنگي حوزې په نوم دغه کتاب مې د ماسټرۍ پروگرام د بشپړولو په موخه د تېزس په توگه د خپل لارښود استاد پوهنوال بناغلي محمد رفیق رفیق له لارښوونې سره سم ولیکه.

د میدان د فرهنگي حوزې اړونده دغه موضوع مې په سرخبرو، سريزې او اووه برخو کې راغونډه کړې ده. سريزه له موضوع سره تړلې او د کتاب يوه برخه ده، میدان وردگو ولايت جغرافياوي موقعيت، د میدان په سيمه کې د پخوانيو او وروستيو علمي، فرهنگي، کلتوري، دوديزو او ادبي خوځښتونو او پرمختگونو په اړه د معلوماتو لنډيز په کې وړاندې شوی دی. په سريزه کې همداراز ويل شوي چې کوم لامل د دغه اثر کېنلو ته وهڅولم او يا د کومې اړتيا له مخې مې دغه کار ته ملا وتړله او هم دا چې د علم او فرهنگ په بډاينه کې يې ونډه څه ده.

له سريزې وروسته د کتاب لومړۍ برخه د يادې سيمې جغرافياوي څرنگوالي، کلتور، دود او د تاريخي پس منظر ته ځانگړې شوې ده. په دغې برخه کې د میدان وردگو ولايت په هکله په لنډ ډول جغرافياوي موقعيت، مهم کرنيز محصولات، کاني ډبرې او تاريخي سيمې پېژندل شوې دي. په دويمه برخه کې د میدان سيمې د کلتور، دود، رواجونو او يو لړ نورو خواوو په هکله په تاريخي توگه خبرې شوې دي.

همدارنگه د کتاب په دريمه برخه کې د میدان وردگو ولايت شتو علمي، فرهنگي او ادبي ټولنو په هکله معلومات وړاندې شوي دي. په دغې برخه کې په دې اړه خبرې شوي چې دغه ټولنې په ياده سيمه کې څه وخت رامنځته، د چا له خوا يې د مشرۍ او نورې چارې پر مخ وړل کيږي، څومره کسان په کې ونډه اخلي او يا د کار ساحه يې څه ده او همداراز د يادې سيمې د علمي او فرهنگي برخو لور تيا ته څه گټه لري. همداراز د لومړنيو ادبي او فرهنگي ټولنو په رامنځته کېدو او يو لړ نورو خواوو په تاريخي توگه خبرې شوې دي.

څلورمه برخه د میدان په سیمه کې د مطبوعاتو او فرهنګي ادبي کارونو د لومړنيو چاپي خپرونې په اړه معلومات لري او د رامنځته شوو او موجودو ټلويزون، راډيوگانو او چاپي رسنيو په اړه بحثونه لري او د هغوی د بېلا بېلو اړخونو په اړه اړين معلومات وړاندې کوي. په دغې برخه کې د يادو رسنيو پر کميت، څرنگوالي، د هغوی پر مسولينو او نورو خواوو لنډې خبرې شوي دي.

د پنځمې برخې موضوع دغې سيمې کې د منې گل تر نامه لاندې مشاعرې جوړېدل دي، چې د يو زيات شمېر فرهنگپالو پاملرنه يې دغه ولايت ته رااړولې ده. د مشاعرې د تاريخي پس منظر لنډ جاج هم اخیستل شوی دی.

د شپږمې برخې موضوع د دغې سيمې چاپي اثار دي، په دې برخه کې ډېری هغه علمي، فرهنګي او ادبي اثار معرفي کيږي، چې په وروستۍ لسيزه کې يوازې د میدان وردگو مېشتو ليکوالو، شاعرانو او فرهنګي فعالينو څخه سربېره د هېواد د نورو ليکوالو له خوا ليکل شوي، د میدان وردگو ولايت د فرهنګي کمېټې او د منې مشاعرې په وياړ په اړونده سيمه کې چاپ او خپاره شوي، چې د دغسې کتابونو شمېر له څلوېښتو ټوکو څخه لوړ دی.

په دغو اثارو کې بېلا بېل منظوم او منثور ادبي او فرهنګي اثار موجود دي، چې دلته يې په اړه لنډ او کافي معلومات وړاندې شوي دي.

د دغه کتاب اوومه يا وروستۍ برخه د نورو برخو پر خلاف يوه لويه ساحه راچاپېروي او د میدان د سيمې د ليکوالو، شاعرانو، هېوادپالونکو او فرهنګي فعالينو پېژندنې ته ځانگړې شوې او د دغو کسانو په اړه لنډ او کافي معلومات وړاندې شوي دي. په دغې برخه کې د يوه ليکوال او شاعر له پېژندنې سربېره د ډېری شاعرانو شعري بېلگې هم راوړل شوي دي.

لکه څنگه چې د دغه کتاب په وړاندینيو برخو کې يادونه وشوه، چې دغه کتاب مې د ماسټرۍ پروگرام د بشپړولو په موخه د تېزس په توگه د خپل لارښود استاد پوهنوال ښاغلي محمدرفيق رفيق له لارښوونې سره سم وليکه، تر اوسه په دې اړه د

داسې يوه کتاب له چاپه نه يو خبر شوي، چې په ميدان سيمې کې د پخوانيو او وروستيو ادبي او فرهنگي پديدو او حالاتو په اړه داسې په يو ځايي توگه معلومات په کې وړاندې شوي وي. د ميدان سيمې فرهنگي حوزه د افغانستان د گوتو په شمار او هغو مهمو فرهنگي حوزو څخه شمېرل کيږي، چې د دغه هېواد د نورو سيمو په پرتله په کې په لنډه موده کې زيات فرهنگي او ادبي خوځښتونه تر سترگو کيږي، نو پر همدې اساس که څوک وغواړي چې په افغانستان کې د پخوانيو او وروستيو ادبي او فرهنگي حالاتو په اړه څېړنه وکړي، نو د ميدان سيمې ادبي او فرهنگي حوزه يې د کار مهمه برخه جوړوي، چې دغه کتاب ورسره په دې برخه کې ښه مرسته کولای او د هغه کار اسانولی شي. دا هم منم چې دغه کتابگوټی به هم له کمي او کيفي پلوه له يو څه نيمگړتياوو خالي نه وي، خو هيله مې دا ده، چې له دغو تشو سره سره زمونږ دغه کار د پښتني او افغاني فرهنگ په بډاينه او پر مختيا کې له مور سره مرسته وکړي.

پای پایله

دمیدان فرهنگي حوزې په نوم دغه کتاب مې د ماسترۍ پروگرام د بشپړولو په موخه د تیزس په توګه د خپل لارښود استاد پوهنوال ښاغلي محمد رفیق رفیق له لارښونې سره سم ولیکه.

ما دخپلې څېړنې په بهیر کې هڅه کړې چې موضوع د منل شویو معیارونو او څېړندودونو په رڼا کې وڅېرم. ددې څېړنې له بشپړولو څخه چې کومه پای پایله تر لاسه شوې دلته به په لنډیز سره یادونه وشي.

دمیدان ښار فرهنگي حوزه چې دهلو څلو، کوبښونو او په نسبي توګه د ارزښتمنو لاس ته راوړنو نتیجه ده دلته دبحث وړ موضوع ده.

دمیدان ښار فرهنگي حوزه چې تاریخ په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېلو پوهانو په کې ژوند کړی او خپلې ټولنې په فرهنگي، ټوليزو او اقتصادي برخو بېلابېلې لیکنې کړې دي او انسانونو لپاره د خدمت جوګه شوې دي او سوکاله ژوند لپاره یې ډیر زیات اسبابونه له ځان سره راوړی تر څو چې دغه ټولنه له نورو سره سیالې وکړي. چې له ډلې څخه زه دلته مرحوم داکتر عبدالوکیل او غلام محمد فرهاد نومونه بسنه کوم چې هر یوه خپل ځای کې دغې ټولنې سترو سترو خدمتونو جوګه شوې دي. زما ددغې لیکنې د بحث محوري موضوع ددغې سیمې فرهنگي وضعیت او حالت دي .

په دې اثر کې ددې سیمې کلتوري او فرهنگي پیاوړتیا باندې څه نا څه بحث شوی دی او همدا شان زیار ایستل شوی دی تر څو ددغې فرهنگي حوزې ښه پېژندنه وشي، یعنې ده خپلې ژبې خپل فرهنگ او خپلو ادبي شخصیتونو او څیرو سره تر یوه حد اشنای پیدا کړو او همدا رنگه کوم کوم اثار او ټولنې چې په دغه کړکېچنو حالاتو کې رامنځ ته شوی لږو ډېر په تفصیل سره توضیحات راغلي دي.

د سر خبرې څخه پیل وړپسی د موضوع گانو لړ لیک د څیړنی میتود سریزه د موضوع شالید د ولایت اداری شالید او بیا موضوع په اتو (۸) برخو کې تر بحث لاندې نیول شوی ده.

لومړۍ برخه کې د یاد سیمی جغرافیاوی ، مساحت، کانونه، تاریخي پس منظر ، میدان وردگو ولایت کی د فرهنگي هغو تاریخي شالید (پس منظر)، د میدان وردگو ولایت اداري شالید ته لنډه کتنه او په بیلابیلو دورو کې د دې ولایت والیان په هکله معلومات را غونډ شوی دی. په دویمه برخه کې تاریخي ځایونه او د العتارغونې نښې په هکله لنډه توگه یادونه شوی ده. وړپسې په دریمه برخه کې د میدان سیمې د کلتور ، دود او روجونو لکه جرگه، مرکه، ننواتی، تیزی کیښودل، پلو غوټه کول او ټولنزو دودونو په هکله معلومات ورکړل شوی وي.

په څلورمه برخه د میدان سیمې کې شتو علمي، فرهنگي او ادبی ټولنو په هکله معلومات وړاندې شوی دی. په پنځمه برخه کې د میدان په سیمه کې د مطبوعاتو او فرهنگي ادبی کارونو د لومړنیو چاپی په اړه معلومات یو اړه لنډه معلومات را غونډ شوی دی.

شپږمه برخې موضوع مشاعرې لنډه تاریخچه او منې گل مشاعرې او هغې بڼې پایلی په دغې سیمی باندې څېړل شوی دی. په اوومه برخې موضوع ددغې سیمی چاپی اثار چې زیاتر ادبی اثار دی، د مطالعی لپاره تر ډیره حد زمینه برابر کړلی ده په ډېر لنډ ډول در پېژندل شوې دي. ددغه کتاب اتمه برخه چې د نورو برخو په پرتله یوه لویه برخه را چاپیروی، ددغې سیمی د فرهنگي، ادبي، اجتماعي او پېژندل شوې څېرو ژوند لیک ادبی فعالیتونو، ادبی اثار ، د هر لیکوال او شاعر د اشعارو یوه یوه بیلگه را ولاړل شوی ده او په پای کې هغو شخصیتونو چې لوړو غوره او نه هېرودونکې خدمتونه خپل هېواد، اولس او ټولني ته کړی دي او د نورو له خوا ددوې نېکو صفات او ښه اخلاق ستایل شوي دي په لنډو ټکو یادونه شوې ده.

دغه څېړنيز اثر ساحوی او تشریحي بڼه لري او هغې اړتیا له مخې چې محسوسېده
د مشرانو او پوهانو د پربکړې له مخې لیکنی بڼه تر لاسه کړه او هیله من یم چې ددغې
سیمې د فرهنگ په غوړیدو کې نسبتاً جامع مأخذ په توگه ثابت شي او دنورو د
استفادې لپاره گټور واقع شي.

وړاندیزونه

په دغه کتاب کې د میدان د سیمې پر جغرافیاوي، کلتوري، مطبوعاتو، ادبي او فرهنګي ټولنو، مشاعرو، شاعرانو، لیکوالو او همدا راز په دغې سیمه کې پر چاپ شوو اثارو خبرې شوې او په بېلا بېلو برخو کې یې د دغې سیمې د پخواني او وروستي فرهنګي حالت په اړه معلومات راغونډ شوي دي.

موخه مو دا ده، چې زموږ دغه کار او زیار د پښتني او افغاني فرهنګ په لا غوړېدا او پراختیا کې ګټور تمام شي. موږ د دغه کتاب له لوستنې سره د میدان د سیمې د پخواني او اوسمهالي ادبي او فرهنګي حالت په اړه یو څه معلومات ترلاسه کولای شو او پوهېږو، چې د افغانستان دغه مرکزي سیمه د ادبي او فرهنګي لوړتیا له پلوه تر بل هر وخت مخ په بره روانه او په دې برخه کې د کار او زیار لېوالتیا زیاته شوې او ګڼ شمېر لیکوال او شاعران لري، خو دا په دې مانا نه ده، چې زموږ د فرهنګ، ژبې او ادب په برخه کې دغه کار کافي دی او ټولو هغو ننگونو ته دې ځواب ووايي، چې پښتني او افغاني ټولنه ورسره مخامخ ده. موږ یوازې په خپله سیمه کې د خپلې ژبې او فرهنګ د پراختیا او غوړېدا کار پیل کړی دی، چې هغه هم په ډېرو برخو کې له نیمګړتیاوو او کمي خالي نه دی، خو د نورو هېوادونو، ژبو او فرهنګونو فعالین هڅه کوي، چې د خپل ملي مالي لګښت پر مټو په نورو هېوادونو، ولسونو او فرهنګونو کې د خپل فرهنګ د ودې او پراختیا زمينې برابرې کړي.

سره له دې چې د یوې ټولنې علمي او فرهنګي پرمختیا د همغې ټولنې د فکري زیار محصول ده، خو دا خبره هم پر ځای نه ده، چې د یوې ټولنې فرهنګي، ادبي او ټولنیزه وده دې د همغې ټولنې د اقتصادي، سیاسي او ټولنیزو شرایطو له اغېز څخه په امن وي. پر همدې اساس په کار ده، چې د میدان د سیمې اوسنی ادبي او فرهنګي بهیر له غوره و نه ایستل شي او د دغه خوځښت د لا پراختیا لپاره تودې هڅې وشي،

هغه خنډونه په ګوته شي، چې ددغه بهير د کمزورتيا او ټکنې کېدو لامل کېدای شي. د يادې موخې لپاره يو څو وړاندیزونه په لاندې ټکو کې رالاندوم:

۱- دولتي پاملرنه: د میدان سيمې د فرهنگي حوزې په لا بډايڼه کې تر ټولو دمخه دولتي پاملرنه اړينه ګڼم، هغه دا چې تر دې دمه د دولت له خوا لکه څنګه چې لازمه ده، توجه نه ده شوې، که دا لړۍ همداسې دوام وکړي، نو د روښانفکرو فکري ماڼۍ به تر ډېره د ژوند تر وروستيو پورې د دوی په سرونو کې واوسي او د دې لړۍ د کمزورتيا او ټکنې کېدو لامل به شي. د بېلګې په توګه يو ليکوال فکر کوي چا چې څه ليکلي هم دي، د چاپ زمينه نه ده ورته برابره شوې، چې زه به يې له کومه کړم، پایله دا چې بالاخره خپل هغه وخت چې د اثر په ليکلو تيريري، په کوم بل کار تېر کړي.

همداراز دولت کولای شي په ياده سيمه کې د اثارو پر چاپ او خپاروي سربېره هغه توکي او اثار چې د میدان مېشتو ليکوالو اړتيا وي، د دوی په واک کې ورکړي. له بلې خوا دولت بايد د دغو فرهنگي فعالينو لپاره په اړونده سيمه کې د کليو سترو مشاعرو، د سترو او مخورو ليکوالو او شخصيتونو د نمانځغونډو، ګټورو او سمون راوړونکو ورکشاپونو او نورو فرهنگي ناستو لپاره زمينه برابره کړي او لګښتونه يې د دولت له ملي بودیچې څخه ورکړل شي. په لنډه ويلی شو، چې د دولت له اړخه به په دې او دې ته ورته نورو برخو کې پاملرنه دغه بهير نور هم چټک او ګرم کړي او د کار ساحه به يې هم ښه والی او پراختيا پيدا کړي.

۲- د رسنيو د کار شپوه: د میدان ولايت شتو رسنيو کاري شپوه هم په دې برخه کې لويه ونډه لرلی شي، هغه دا چې که د دغې سيمې بېلابېلې تصويري، غريزي او ليکنيزې رسنۍ په دې اړه په زړه پورې او ګټور پروګرامونه ترتيب او وړاندې کړي، نو په پایله کې يې اړين څه تر لاسه کېدای شي. د يادولو ده، چې د میدان ښار رسنيو په دې برخه کې او د دغه اوسني بهير په وده کې تر بل هر څه پر ځای او وړ رول لوبولی دی، خو بيا هم په کار ده چې کافي يې ونه ګڼو او د نوښتونو پر بنسټ داسې پروګرامونه ترتيب او وړاندې کړي، چې له ځوان ادبي او فرهنگي نسل سره د نوښتونو

په پېژندنه، د کار په سمون، د بهرنیو او نورو ژبو د ادبي پدیدو په ورسودنه او د لیکوالو په هڅونه کې تر دې هم زیاتې لاسته راوړنې ولري.

۳- د علمي او فرهنگي موسسو ونډه: هغه علمي او فرهنگي موسسې چې د میدان په سیمه کې شتون او فعالیت لري، باید له محصلینو او زده کوونکو سره په میدان ښار کې د پخوانیو او وروستیو ادبي او فرهنگي حالاتو، اثارو او اشخاصو په اړه معلومات شریک کړي او له هغوی څخه وغواړي، خو د یادې موضوع په بېلابېلو برخو کې خپل مونوگرافونه او کورني کارونه ترتیب او ولیکي. دا ځکه چې د افغانستان د پوهنتونونو او علمي فرهنگي موسسو په درسي نصابونو کې تاریخې پېښو په اړه کره معلومات نه وړاندې کيږي. څرنگه چې په میدان سیمې کې روان ادبي او فرهنگي فعالیتونه د وروستۍ لسیزې محصول دي. نو که یوازې به نصابی پروگرام تکیه وشي، زده کوونکي به د میدان سیمې د ادبي حوزې په اړه له معلوماتو بې برخې پاتې وي.

۴- پر شعر سربېره د نثر او ژباړې اړتیا: په دغې سیمه کې که څه هم لیکوال یوازې د شعر تر بریده محدود نه دي پاتې شوي او ډېری دغه لیکوالان هم شعر لیکي هم نثر او هم په ژورنالستیکو چارو کې لاس لري، خو بیا هم د شعر برخه تر نورو هغو ډیره درنه ده، په کار ده چې په نورو ادبي او نثري ژانرونو کې هم د ځوانانو ونډه زیاته شي. ځکه یوازې شعر نه دی، چې په فرهنگي ډگر کې دې پرې حساب وشي، بلکې د ادب په برخه کې اوس مهال په نړۍ کې ځینې نثري ادبي ډولونو او ژانرونو ته پاملرنه زیاته ده، چې له دغې ډلې څخه یې لنډه کیسه، ناول او نور یادولی شو. مور اړ یو چې د سالمې فرهنگي او ادبي ودې په موخه دغه توازن په پام کې ونیسو. پردې سربېره له نورو فرهنگونو څخه ژباړې ته زیاته اړتیا لیدل کيږي، که مور خپلو ګاونډیو ژبو او فرهنگونو ته څیر شو، د ژباړې په برکت یې په بېلابېلو برخو کې خپله ساحه پراخه کړې ده او د پخوانیو عنعنوي پوهنو پرځای یې اوسنیو نوو علمي اصولو او لارو چارو ته لاسرسی موندلی دی. په لنډه توګه ویلی شو، چې په ادبي او فرهنگي پر مختګ کې د کمزوري تخلیق پر ځای قوي ژباړه زیاته ونډه لرلی شي.

۵- د فرهنگي کارونو سمون: د میدان په سیمه کې روان فرهنگي کار او زیار یو لړ سمونونو ته اړتیا لري، دې اړتیا ته په پام سره باید کره کتنې او ارزونې ته زیاته توجه وشي. په کار ده د دغې سیمې رسنۍ، ادبي او فرهنگي ټولنې او اشخاص د اوسنیو نوو تیوریو او اصولو په رڼا کې د لیکوالو او رامنځته کونکو فرهنگي او ادبي تخلیقات او تولیدات و ارزوي، بڼې او کمزورې خواوې یې په ګوته شي او دغه دود ته په اړونده سیمه کې نوره هم پراختیا ورکړل شي، خو د دغه روان کار او زیار څخه هغه ګټه ترلاسه کړو چې مور یې هیله لرو. همداراز په کار ده د کره کتنې او ارزونې کار هم له افراطه خالي او د نړیوالو نوو اصولو په چوکاټ کې ترسره شي. معنا دا چې دغه کار په داسې یوه شبوه ترسره شي، چې نه مو کمزوري او نوي شاعران او لیکوالان بیخي زړه توري او له پښو غورځولي وي او نه داسې چې د ښه او ناښه اثر په ارزونه او پېژندنه کې له پوهې بې برخې وو. په لنډه توګه ویلی شو چې د اثر له لیکوال سره دې هغه ته د نیمګړتیاوو پر وړښودنه کې د ماشوم په څېر له احتیاطه ډک چلند وشي، کټ مټ داسې لکه یوه ماشوم ته چې د هغه د ناروغۍ د له منځه وړنې په موخه په خوره مریخ کې ترخه دوا ورکول شي، چې هم جوړ شي او هم یې د خولې له تریخوالي څخه مخنیوی شوی وي. موخه دا چې لیکوال ته د کمزورتیاوو تر څنګ د هغه د اثر د ښو او پیاوړو برخو ستاینه او یادونه هم وشي، چې تر یوه څه ځایه یې د زړه تکیه پرې جوړه وي.

۶- له ادبي او فرهنگي فعالینو سره د مالدارو او سوداګرو همکاري: که د میدان د سیمې هغه مالدار او سوداګر، چې له ښه اقتصادي حالت څخه برخمن دي، ژبه، ادب او فرهنگ د ټولو شریک ګڼي او پرمختیا یې پر ځای او غوره کار بولي، نو د یادې سیمې له فرهنگي کړیو سره د د مرستو دود ته ارزښت ورکړي، خو په ځینو برخو کې یې مالي لاسنیوی شوی وي. که د دغې سیمې بلپایه کسان په خپله د ادبي او فرهنگي تخلیقاتو د رامنځته کونې وړتیا یا وخت نه لري، له نورو سره د مرستې له لارې د ادبي او فرهنگي ننګې ویاړ ترلاسه کولای شي. مالي اړتیا د میدان سیمې د فرهنگیانو تر ټولو مهمه او مرکزي اړتیا ده، چې د دوی پر کار او زیار نېغې اغېزې لرلی شي. زما په

اند د دې پر ځای چې څوک د خپلو تکراري او کمزورو شعرونو یو جونگ وليکي، دا غوره ده، چې د بل شاعر د پیاوړو او ارزښتمنو شعرونو د ټولگې د چاپ لگښت ورکړي، نو فرهنگ او ژبې ته به یې تر خپل تخلیق ډېر ارزښتمن څه ورکړي وي.

که په نوموړې سیمه کې دغه دود پراختیا پیدا کړي، مالدار او سوداگر یې ژبني او فرهنگي په شاتگ یوه ګډه ننگونه وگڼي او په دې برخه کې خپل احساس پیاوړی کړي، لرې نه ده، چې دغه روان بهیر به ډېر ژر یوه نوي پړاو ته لاره ومومي.

۷- د میدان مېشتو لیکوالو تر منځ د اړیکو او چلند شپوه: په یاده سیمه کې د اړیکو چلند او شپوه هم د فرهنگي او ادبي بهیر اغېزمنولی شي. لیکوالو او فرهنگیانو ته په کار ده، چې د فرهنگ د لاغورېدا په موخه تر خپل منځ له ناسالمو رقابتونو او سیالیو څخه ډډه وکړي. دا هغه بدبختي ده، چې په پایله کې یې سره زر په خاورو او خاورې په سرو زرو ناحقه بدلیري.

سره له دې چې د میدان سیمې د لیکوالو او فرهنگي فعالینو ترمنځ به دا ډول ستونزې او بدبینۍ په دومره کچه نه وي، چې دلته یې د یوه وړاندیز په توګه یادونه وکړو، خو بیا هم دغه ټکي ته زیاته پاملرنه په کار ده، څو په ادبي او علمي ساحه کې خپلو شخصي او کلیوالي ترېګلویو او قومي توپیرونو ته ځای ور نه کړل شي.

په یوه ټولنه کې سالم رقابت او سیالي پر ځای کار دی او د لیکوالو د وړتیاوو د زیاتېدو لامل کېدای شي. د بېلګې په توګه یو لیکوال دې د ځان لپاره ننگونه وگڼي، چې پلاني یو بنایسته ناول لیکلی او زه هم باید په ځان کې دغه وړتیا پیدا کړم، خو نه دا چې هغه و نه کولی شي، نو د بل لیکوال په ناول پسې یې ناحقه راواخلي او کار او زیار یې بې گټې او د وخت ضایع کول وېولي، څو له هغه سره یې د کړي ادبي کار کچه برابره شي.

۸- د میدان سیمې د فرهنگي حوزې د بېلابېلو برخو ځانګړې څېړنه: په دغه رساله کې د میدان سیمې د فرهنگي حوزې په اړه په څو جلا برخو کې خبرې او بحثونه ځای شوي، خو د هرې برخې د څرنګوالي په اړه وړ څېړنه نه ده ترسره شوې، لامل

یې ده دی، که دلته د یو چا پر لیکل شوي اثر یا چاپي خپرونې او یا یوې ادبي ټولنې ژورې څیړنې ته ځای ورکړو او په ټولو خواوو یې وغږیږو، نو بل اثر، خپرونه او یا شخص به د لنډو معلوماتو له وړاندې کولو څخه هم پاتې شي. هیله کیږي زموږ د نورو ځوانو ادبي او فرهنګي فعالینو له خوا د میدان وردګو د فرهنګي حوزې د موضوع په هره جلا برخه کې ځانګړي او ژور څېړنیز اثار ولیکل شي، خو هغو نیمګړتیاوو او تشو ته هم ځواب وویل شي چې په دغه اثر کې شتون لري.

اخځليکونه

- ۱- اباسين، مطيع الله: لرغونې مېنه، دافغانستان دطلاعاتو او فرهنگ وزارت بيهقي د کتاب خپرولو موسسه، ۱۳۸۸ل، ل.
- ۲- احمدزي، حقيار، د فطرت زنگينه تابلو، دريمه گڼه، ننگرهار، ۱۳۸۵ ل ل
- ۳- احمددي وردگ، گل اغا، مني گل مشاعره، نهمه کليزه، صميم ادبي ټولنه کابل ۱۳۸۹ ل
- ۴- ارشاد، اورنگزيب، د افغانستان د ولايتونو جغرافيه، خپرندويه ټولنه: د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره، کال ۱۳۷۹ه ل
- ۵- ارشاد، اورنگزيب، افغانستان پيژندنه، دانش خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۹۰ل.
- ۶- امرخيل، عبدالقدير: نرخ ولسوالی، د میدان وردگو عالی دارالمعلمین مونوگراف ۱۳۹۰ل.
- ۷- باوري پوهنوال رسول، دوردگو ولايت کې دلرغوني برم يوه بېلگه، وردگ جريده نهمه گڼه، غبرگولي ۱۳۸۴ ل.
- ۸- بختاني، عبدالله: دليکوال او د څيری، افغانستان د علومو اکادمی دولتی مطبعه ۱۳۶۵ل.
- ۹- بېنوا، عبدالروف؛ اوسني ليکوال، دمطيع الله روهيال ترتيب او زياتونې، بشپړ متن، علامه رشاد خپرونډويه ټولنه، کندهار، ۱۳۸۸ل کال.
- ۱۰- تکل، احمد: کرونده شعري ټولگه، کابل دولتی مطبعه، ۱۳۶۹ل.
- ۱۱- جمال، اورۍ دپښتو په معاصر ادب کې د روهي دريځ، دعلومو اکاډمی د خپرونو ریاست، شعيب مطبعه کابل، ۱۳۸۸ل المریز کال.
- ۱۲- حبیبی، پوهاند عبدالحی، جغرافیای تاریخی افغانستان، دولتی مطبعه، ۱۳۶۷ل ل.

- ۱۳- حليمی، محمد حامد: وردگ (قوم، سيمه او کلتور)، بهير چاپخونه کابل، ۱۳۸۷ل.ل.
- ۱۴- حقيال، محمد شفيق: د هيلو غوټی، خپرندويه ټولنه جيحون مطبعه، ۱۳۸۳ل.ل.
- ۱۵- خپلواک، حسيب الله: د میدان ښار ځوان شاعران، د کابل ښوونې او روزنې پوهنتون مونوگراف، ۱۳۹۰ل.ل.
- ۱۶- څرگند، احمدزی: د احمد تکل، شاعري او فن، د کابل ښوونې او روزنې پوهنتون، مونوگراف، ۱۳۹۰ل.ل.
- ۱۷- دريځ، امين الله، افغانستان در قرن بيستم، محل چاپ کتابخانه دانش، پيښور ۱۳۷۹ سال هجري.
- ۱۸- ښکارندوی غوری پر قصیده مشاعره، ټولوونکی گل پاچا الفت، مدون او مرتب نصرالله ناصر، د چاپ ځای، دولتی مطبعه، ۱۳۶۲ه ش کال.
- ۱۹- د میدان وردگو ولایت او ولسوالیو پنځه کلن پرمختیایي پلان، د مشورو پایلې، د سیمه ایزو ارگانونو خپلواک ادارې، د پالیسی ریاست، ۱۳۹۰ل.ل.
- ۲۰- رشاد، علامه اکاډیمیسن پوهاند عبدالشکور، جغرافیایي یادښتونه، کندهار ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست، ۱۳۸۹ل.ل.
- ۲۱- روهي، محمد صديق: د پښتو ادبیاتو تاریخ دوهم ټوک، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۸۴ ل.ل.
- ۲۲- سپیڅلي، سهیلا، د میدان وردگو ولایت دود دستور، میوند مجله ۱۳۸۷ل.ل.
- ۲۳- سیدی، سید تنظیم: لس کلن زیری (د زیری جریده الفبایي فهرست) د ختیزي سیمي لیکوالو او ژورنالیستانو خپلواکه ټولنه، ۱۳۹۱ل.ل.
- ۲۴- ضمیری، گل آغا: د میدان وردگو ولایت ادبی بهیر، میوند خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۸ل.ل.

- ۲۵- عارض پوهاند غلام جیلاني، جغرافیایي ولایات افغانستان، پېښور، ۱۳۷۹ ل.
- ۲۶- غبار، میر غلان محمد، د افغانستان تاریخي زمکپېژندنه، د مېوند نشراتي مرکز، صبا کتابتون-پېښور ښار، ۱۳۷۷ ل.
- ۲۷- ګندهارا مجله، د ننگرهار فرهنگي ټولنې دوه میاشتني خپرونه، دریالسمه او خوارلسمه ګڼې تله، ورغومی، ۱۳۷۹ ل.
- ۲۸- فروزي، احمد فرید، (د کابل، لوګر، غزني، پروان او وردګو) د شاعرانو او لیکوالانو تذکرې، حسیب مطبعه، ۱۳۸۵ ه ل.
- ۲۹- مجاهد، سرمحقق سید امین (یادښتونه اورا ټول کړای شوي مالومات))، دمیدان ځوانان خپرونه ۱۳۸۴، دوهمه ګڼه .
- ۳۰- مظلومیار، راز محمد: ستړی ژوند(خاطري)، میوند خپرنډویه ټولنې مطبعه، ۱۳۸۹ ل.
- ۳۱- ناصر، خپرنپوه نصر الله: د پښتو قاموس لیکنې تاریخچه، میرویس خپرنډوی مرکز پېښور، ۱۳۹۰ ل.
- ۳۲- نیازمند، عبدالله: وران کور شعري ټولګه، دانش خپرنډوي ټولنې تخنیکي څانګه، ۱۳۸۱ ل.
- ۳۳- همت، اسد الله: د میدان ولایت اقتصادي او اجتماعي اوضاع، مونوګراف د کابل پوهنتون اقتصاد پوهنځی، کتابخانی شمیره F E C - ۱۲۸۴۴۶، ۱۳۵۳ ل.
- ۳۴- وفا، محمد داوود، د ادب په اسمان کې، دانش خپرنډویه ټولنه، پېښور، ۱۳۷۹ ل.
- ۳۵- وفا، محمد داوود، ستوري د ادب په لمن کې، دانش خپرنډویه ټولنه، پېښور، ۱۳۷۹ ه ل.

۳۶-یاد طالبی، محقق ډاکټر عبداللطیف، پښتني قبيلې (شجرې)، دانش خپرندويه
ټولنه، کابل ۱۳۸۸ ل.

سرچينې:

- **Layers Thematic & Afghanistan Geographic**
- بدلون، د میدان وردگو ولایت د مقام، چاپی او
انترنیتی، اونیزه www.badlon.com,
- بڼوا، ویبپاڼه، ادبی معلومات، www.benwa.com
- ټول افغان، ویبپاڼه، ادبی معلومات، www.tolafghan.com
- د میدان وردگو ولایت ځانگړې ویبپاڼه، ادبی معلومات،
www.mwardag.gov.afghanistan
- لرو او بر، پښتانه، ویبپاڼه، ادبی معلومات، www.Larawbar.com
- د افغان ملت د گوند ویبپاڼه - www.afghanmellat.org

د میدان فرهنگي حوزه

محمد ابراهيم ابراهيم خیل

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۷۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**